

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

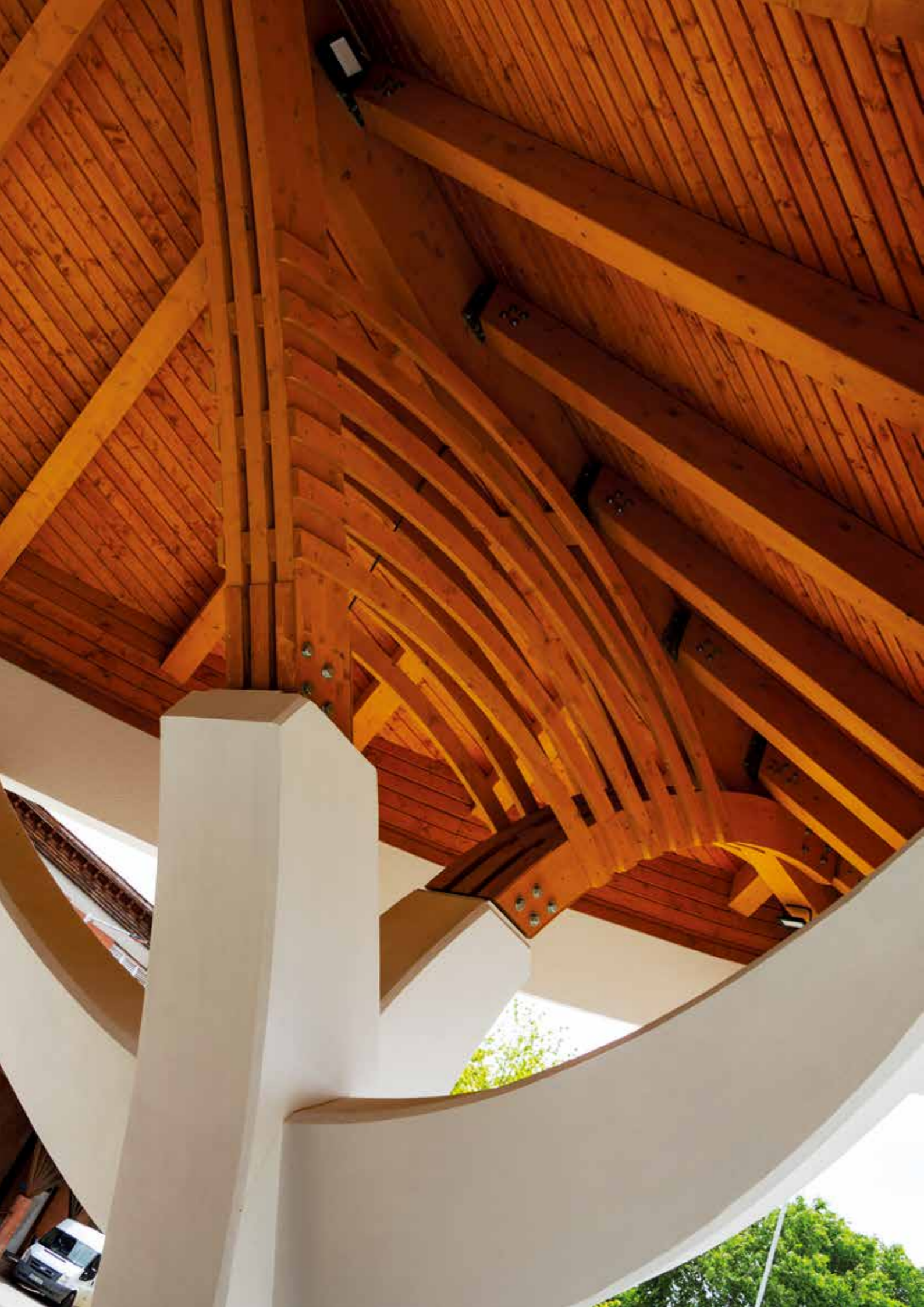
2020
02

KÁLMÁN ISTVÁN (1937–2020)

FŐÉPÍTÉSZEK | Dankó Kristóf — Dorog főépítésze
Vándorokból mesterek | Kozma Zsuzsanna

DÍSZMŰBÁDOGOZÁS | Reznicek Zoltán

Buszállomás, Csenger | Csernyus Lőrinc
Családi ház, Telki | Dósa Papp Tamás

KÁLMÁN ISTVÁN

1937-2020

A Kós Károly Egyesülés három alapító mestere közül Kálmán István is elhagyta ezt a világot, átlépett a szellemi világ kapuján. Az antropozófia alapján álló szellemtudomány képviselőjeként minden erejével egy hazugságmentes, az emberi méltóságot teljes mivoltában tisztelő, a gondolkodás szabadságának megismerésére alapított életutat tett meg.

Az Egyesülésben a konferenciákon és képzések során számtalan alkalommal világított meg olyan kérdéseket, amelyek megfogalmazására egyedül Ő volt képes. Ezeknek a magoknak a hordozói vagyunk, akár tudunk róla, akár nem, akár akarjuk, akár nem.

Elementáris megismerésre adódott lehetőség az általa vezetett vállalkozásokban, ahol együtt működött a gazdasági tevékenység, a szabad vállalkozói iniciativa és a szociális egymásrautaltság. A hármas tagozódás tudatba emelése és átélése történetek meg. Nem tűrhette a 20. század legnagyobb hazugságát, mely szerint a munkahelyen és magánéletben tevékeny ember kettészakítva kell éljen mindkét területen, hazugságokkal elfedve gondjait.

A Vállalkozói Klub keretében az Egyesülés számára is nyitott egy kaput, hogy a társaság megismerhesse a pénz természetét, de nem volt elég bátorságunk erre az útra lépni, csak a kapun próbáltunk belesni, hátha onnan elcsíphetünk valamit. Belátva az építészek hiúságát, megalapította társaival a Szabad Gondolatok Házát, a Natura-Budapest Kft.-t, a Szabad Főiskolát és a *Szabad Gondolat* folyóiratot. A sok elmondott mondat, megfogalmazott gondolat eltűnik, elmúlik, azzal a földi élettel együtt, amit elhagyott.

Búcsúzunk tehát attól, ami nem maradhat fenn az idők végezetéig. De a mi dolgunk az, hogy ne csak az emlékezetünkben őrizzünk színes vagy fakuló képeket az együtt átélt örömeinkből, hanem az elvetett magokat csíráztassuk, a növényeket felneveljük, és új magokat ültessünk. Mert egy nagyszerű ember példát adó élete áll előttünk. Ha így tudunk cselekedni, nem veszik el semmi, és a szív fájdalomja lassan átalakul örömmé, ami új találkozásra ad lehetőséget. És ne feledjük:

„POMPÁS, NAGYSZERŰ KORBAN ÉLÜNK”.

Zsigmond László

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

2020
02

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

- 06 Kálmán István [Ertsey Attila] ❖ ❖ ❖
07 Kálmán István és az antropológia [Ertsey Attila]
08 Kálmán István (1937–2020)
In Memory of István Kálmán (1937–2020)

❖ Vándorokból mesterek | Itinerants Turned Masters

- 11 Interjú Kozma Zsuzsannával [Erhardt Gábor]
Interview with Zsuzsanna Kozma
18 Ház Dunakeszin [Erhardt Gábor]
Family house, Dunakeszi

❖ Főépítészek | Master Architects

- 25 Interjú Dankó Kristóffal [Terdik Bálint]
Interview with Kristó Dankó
30 Gerecse Látogatóközpont | Pélifyöldszentkereszt [Dankó Kristóf]
Gerecse Visitor's Center in Pélifyöldszentkereszt
-
- 36 Díszműbádogozás The Art of Decorative Tinning
Interjú Reznicek Zoltánnal [Csóka Balázs]
Interview with Zoltán Reznicek
44 Buszállomás | Karanténbeszélgetés Csernyus Lőrincsel
[Dénes Eszter | Salamin Krisztina]
Bus Station in Csenger, Quarantine Interview with Lőrinc Csernyus
54 Családi ház | Telki – Dósa Papp Tamás [Salamin Krisztina]
Family house – Telki
60 A felhők fölött röpköd, lobog utána földzöld köpönyege...
Kő Boldizsár mesejátészótér-készítő [Buella Mónika]
Flying Above the Clouds, Earth-Green Cape Fluttering
Boldizsár Kő, Maker of Tale-Themed Playgrounds
70 Fekete György halálhírére [Dévényi Sándor]
In Memory of György Fekete
72 Az élet küzdelem – harcold meg! [Fekete György]
75 Kő Pál (1941–2020) In Memory of Pál Kő
76 Turányi Gábor (1948–2020)
A derű építésze [Turi Attila] In Memory of Gábor Turányi
78 Hírek | Könyvajánló

A KÓS KÁROLY ALAPÍTVÁNY köszönetet mond mindazoknak, akik 2019-ben személyi jövedelemadójuk 1 százalékával támogatták. Az Alapítvány számlájára ebből a forrásból 2020-ban beérkezett 112 625 forintot a Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájának működtetésére fordítottuk. Kérjük, hogy 2020-ban is támogassák idej adójukból Alapítványunk célkitűzéseit!
Adószámunk: 19193580-2-41

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata.
Kiadja az Egyesülés nevében
a Kós Károly Alapítvány.

Kós Károly Alapítvány

1034 Bp., Kecse u. 25.
Bankszámlaszám:
10402166-21629530-00000000
Adószám: 19193580-2-41

Felelős kiadó:

Dévényi Sándor és Zsigmond László
Alapító főszerkesztő: † **Makovecz Imre**
Főszerkesztő: Dévényi Sándor
Felelős szerkesztő: Dénes Eszter
Titkár: Salamin Krisztina

A szerkesztőbizottság tagjai:
Buella Mónika, Csóka Balázs, Erhardt Gábor,
Jánosi János, Kuli László, Szűcs Endre,
Terdik Bálint, Tóth Péter, Turi Attila
Lapterv és tipográfia: Vízvárdi András
Angol fordítások: Móra Zoltán
Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest
Honlap: www.orszagepito.hu
ISSN 0866-0069

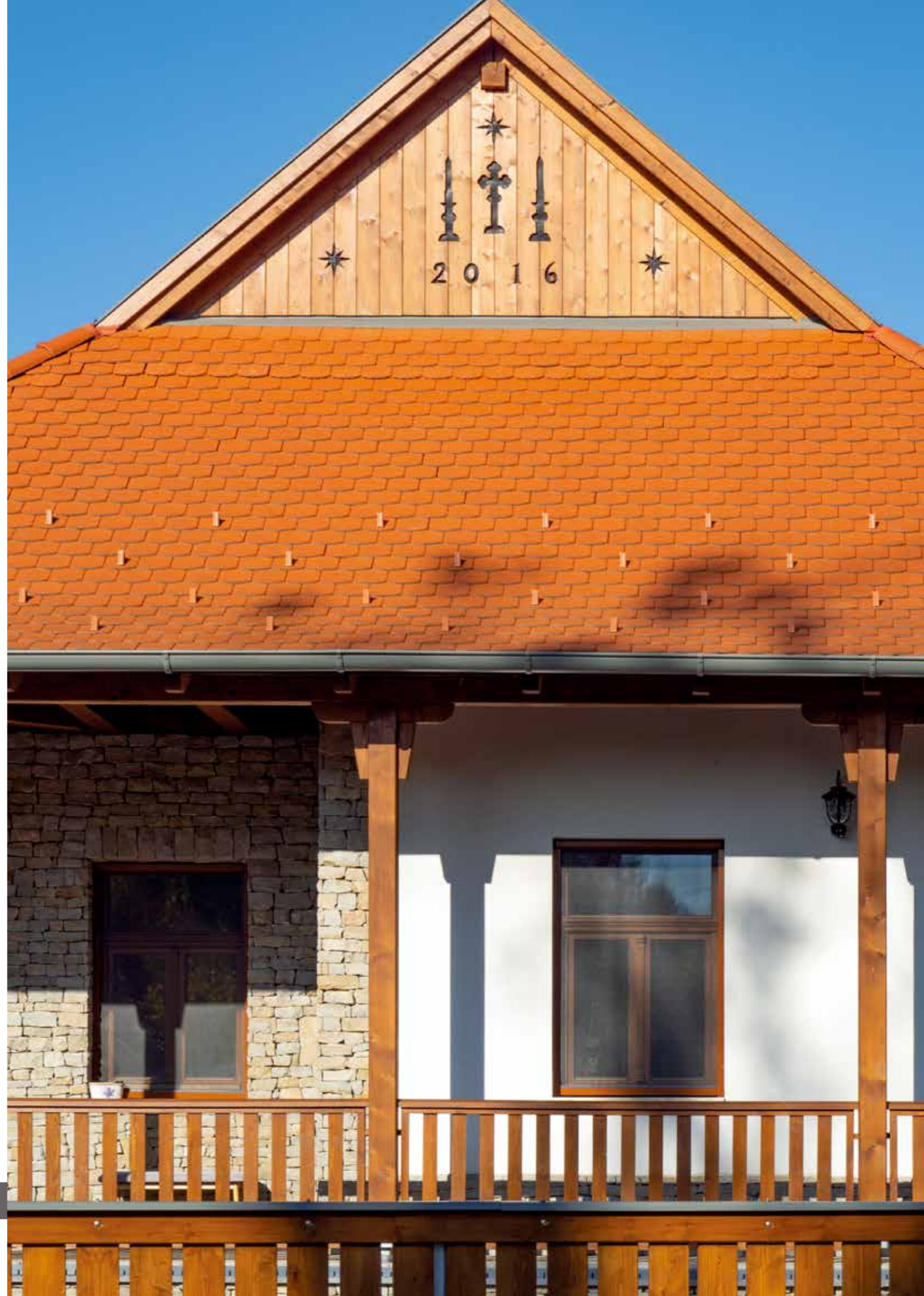
A lap előfizethető átutalással,
az Alapítványtól igényelt csekken
vagy személyesen.

Ügyműködés: Artbureau Kft.
e-mail: haabkatalin@gmail.com
Régi példányok árusítása:
AXIS Építésziroda Kft.,
1024 Budapest, Margit krt. 5/a.,
e-mail: erhardt.axis@gmail.com
Egy szám ára: 800 Ft
Előfizetési díj a 2020. évre 3000 Ft,
külföldi előfizetőinknek a
postaköltséget is felszámítjuk.

nka MMA

Támogatók:

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA
NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
Bonex Építőipari Kft., Arker's Stúdió Kft.,
Farkas Építésziroda Felületkémia Kft.,
Forma Rt.

KÁLMÁN ISTVÁN ÉS AZ ANTROPOZÓFIA

Ertsey Attila

„Néhány gondolat Kálmán Istvánról, vissza- és előre tekintve. Mint Thomas Meyertől hallhattuk, a szellemi világban van egy bizonyos gazdaságosság. Ha valaki már odaátról jobban tud hatni, akkor átmegy. Most tehát István jelen van, de már odaát.”

„Külön lehet szemlélni az ő lényének földi ruháját, személyiségét, és ezzel szoros összefüggésben azt, amit ebben a világban létrehozott. És külön lényének azt az örök és eleven részét, a »létezőkéken felüli finomat«, amivel, ha szerencsénk van, kapcsolatban maradhatunk.

Személyiségének számos oldalát ismertük. Szép összefoglalása ennek a 70. születésnapjára készült könyv, interjúk füzérével, közte Kampissal és Makoveczcel.

Pistában egyesült az, amit Makovecz Imre fogalmazott meg nekünk mint követendő ideált: érdeklődés, izlés, elegancia. A róla szóló interjúkból kiviláglik, hogy valamihez nagyon értett: őszinte érdeklődéssel, előítélet-mentesen fordulni bárkihez, aki szembejött vele, a frusztrált bolti eladóhoz, a szomszéd nénihez, bárkihez. Bizalmat szavazott mindenkinek. Ezzel a meghökkenítő hozzáállással sokunknak döntően megváltoztatta az életét. Feloldott görcsöket, rejtett értékeket látott meg, és inspirációt adott, mely életünknek új irányt szabott.

Ahogy mondta:

„MERT NEM BARÁTI
KÖZÖSSÉGRŐL VAN SZÓ,
MINKET A SZELLEMLILÁG
IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉS
KÖT ÖSSZE.”

A Kós Károly Egyesülés szellemi nagyhatalom. Ezt Makovecz Imre mondta, és hogy ez így volt, abban része volt Istvánnak is.

Amit az antropozófia területén létrehozott, annak világtörténelmi jelentősége van.

A hármasan tagolt szociális organizmus a Krisztus-impulzus megjelenése a külsőben. Vagyis, ha a bensőben megragadtuk a Krisztus-ént, a külsőben ennek át kell alakítania a társadalmi élet minden területét. Ennek tudománya a **Dreigliederung**.

István megismerésből cselekedett. Ezt az impulzust belevitte a Minőség Vegyipari Szövetkezetbe, aztán megkísérelte belevinni a Kós Károly Egyesülésbe, majd később a Natura Budapest működésébe. Ezzel Magyarországon elsőként hajtott végre egy eredményes kísérletet arra, hogy egy vállalkozás a jelen jogi-gazdasági környezetben hogyan képes megszűntetni a munkaerő áru jellegét, megvalósítani a termelőeszközök használati tulajdonát, a szükségletek szerinti jövedelemképzést, és ajándékpénz létrehozásával biztosítani a szabad szellemi élet intézményeinek működését. E tapasztalatok a jövőre irányulnak, és mindannyiunk számára orientáló pontként szolgálnak.

Figyelemmel kísérte az antropozófus sajtót. Ott fedezte fel Thomas Meyer folyóiratát, az 1996-ban alapított **Der Europäer** és annak szellemi holdudvarát. Azt mondta Meyerről, hogy ő az, akinek ma a legnagyobb rálátása van a jelenkor történéseire. Ennek eredményeként hozta el Meyert Budapestre. Az **Europäer** révén ismerte meg Alexander Caspar írásait, és ragaszkodott hozzá, hogy a **Szabad Gondolat** folyóiratban jelenjen meg szinte minden írásának fordítása, röviddel azok első, 2004-es megjelenését követően. Caspart sokáig senki sem tudta olvasni – Pistán kívül –, a szerkesztőség sem. Nekem két

év küzdelmembe telt, míg megértettem. A csíra másfél évtized alatt érett meg. Ma Caspar írásaiban van a közelgő világválság megoldásának origója. István kezdeménye volt az 1914–2014 konferencia, melynek ötletét Meyernek két évvel korábban felvetette. Így jött létre az a háromnapos, történelmi jelentőségű konferencia az I. világháború okairól és következményeiről, melyen mintegy 300-an vettek részt, és amely egy száz éve gomolygó hazugságfelhőt oszlatott szét. Az eseményt megnyitó Habsburg György a szarajevói merénylet alkalmából tartott családi megemlékezésüket megszakítva jött el Budapestre.

2017-ben volt módom meghívni Alexander Caspart. István részt vett a konferencián. „Ma itt történt a történelem” – mondta akkor, és igaza volt. A konferencia zárásaként köszönetet mondtam neki, mert az ő sok évtizedes munkája tette lehetővé, hogy elhangozzanak itt azok a gondolatok, melyekre nyögve vár a paradigmaváltás előtt álló világ. Szent Bernátot idéztem: »Óriások vállán álló törpék vagyunk.«

Most láthatjuk, milyen óriás ő. A távozás fájdalma a mi fájdalmunk, magunkat sajnáljuk. Ez őt már nem érdekli. »Az itti temetés túl keresztelés.« Nincs szükség emlékezésre, nekrológra. Ezzel csak a múltba utaljuk azt, akinek eleven szellemével kellene kapcsolatban maradnunk. Földi életének lenyomatait ő már maga mögött hagyta. A feladat tehát az, hogy annak teremtésük meg a feltételeit, hogy ő meg tudjon jelenni köztünk. Ezt például úgy lehet megtenni, ha mindenki külön-külön, aztán együtt olvassa végig (Steiner és Kálmán minden, a szociális organizmusra vonatkozó sorát, és azután annak értelmében cselekszik.

De ha ez túlzásnak tűnhet is, csakis a tetteinkben emlékezzünk...

És akkor ő jelen lesz, velünk marad, táplál minket, és mi is tápláljuk őt. István, számíthatok ránk odaát is.”

Elhangzott 2020. május 21-én, Krisztus mennybemenetelének napján.

2017 ▲

Ott ülnek most hárman. Végre együtt ismét.

A karthagói villa átriumában, hűs árnyékban, egy pohár bor mellett. Vagy éppen a már kiszáradt ősóceánt hasító vitorlás fedélzetén, fenn, magasan, hegyeink felett.

Talán Atlantisz ködös tájain, ahol a négy folyó találkozik. Elmerengve a megpuhult köveken, növényindákon, melyekből házak nőttek. Az erdőkön, melyek lassan vándoroltak.

Talán a ködös Hybernia misztériumiskolájában, ahol együtt tanultak, hogy felkészüljenek a távoli jövőre, a germán kultúrkorszak közepére, a helyre, ahová együtt kellett megszületniük, hogy elhozzák impulzusukat a Középről, az európai Közép misztériumáról. A két oszlop közt áthaladva, a forróság és a hideg, Nap és Hold, férfi és nő polaritása közt, bensejünkben a Közép minőségét érelve, hogy elinduljanak felénk.

Feladatukat elvégezték.

Egymásra mosolyognak most hárman, és vigyázó tekintetüket ránk vetik. Számíthattok ránk – mondják, immár odaátról.

Hétfőre virradóra, hajnalban, húsvét után, pünkösd előtt Kálmán István átlépte a küszöböt, és csatlakozott barátaihoz, Kampis Miklóshoz és Makovecz Imréhez.

EX DEO NASCIMUR,
IN CHRISTO MORIMUR,
PER SPIRITUM SANCTUM REVIVISCIMUS.

Ertsey Attila

KÁLMÁN ISTVÁN

1937. 2. 20. Mezőtúr – † 2020. 5. 11. Budapest

08

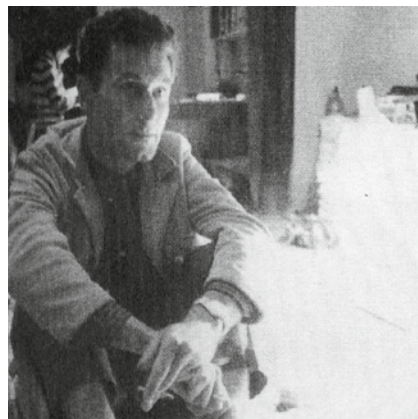
▲ 1990 körül

2007 ▼

„István jómódú zsidó kereskedőcsaládba született Mezőtúron. Gyermekkorának jelentős részét meghatározta a háború. Korán érték a csapások: édesapja eltűnt a munkaszolgálatban, a családjukat pedig Theresienstadtba deportálták. A vészkorszakot édesanyjával és húgával együtt élte túl. Erről az időszakról nem tudott beszélni. A háború után Budapesten kezdtek új életet.

István vegyésztechnikus lett. A rövid első állomásokat követően aktív pályafutását lényegében egy cégnél töltötte, mely többször átalakult. A Minőség Vegyipari Szövetkezetben az ő munkája tette lehetővé, hogy a szövetkezet érszerűen működjön, és ne csak sodródjon, hanem legyen értelme a tevékenységnek. Ebből a szövetkezetből jött létre a rendszerváltás után a Felület-kémia Kft. Ő technikusból cégvezetővé vált, és a munkatársaival együtt cégtulajdonos is volt. Hosszú, sikeres időszak után a céget átadta az általa kinevelt fiatal utódnak.

Munkatársa, Braun Tibor által került kapcsolatba az antropozófiával. Antropozófiái körökben vett részt, és sokat tanult az idősebb antropozófusoktól, főleg dr. Berend Endrétől és Szilágyi Jenőné, Rózsi nénitől. Hét éven át dolgozták fel Rudolf Steiner műveit időrendi sorrendben úgy, hogy az előző heti anyagból mindig referálniuk kellett. A Szabadság filozófiáját két éven át tanulták. Ezek képezték gondolkodásának alapjait.

Hamar felismerte az antropozófia jelentőségét, amire másoknak is fel akarta hívni a figyelmét. Mivel Rudolf Steiner műveinek és előadásainak legnagyobb része az 50-es évek végén még nem volt lefordítva magyarra, húszéves korában gyors tempóban megtanult németül, és fordítani kezdett. Kortársaival, Makovecz Imrével és Kampis Miklóssal önképzőköröket szerveztek. Később fiatalokat tanított.

Különleges hatású előadó volt. Szeretett nehezen megválaszolható kérdéseket feltenni, és azokról vitatkozni. Az antropozófia szerteágazó témakörein belül sokat foglalkozott a szociális hármas tagozódással, mely nagyon fontos volt számára.

Az antropozófiái szemléletű krisztológiai tanulmányokról úgy érezte, hogy a szívéhez szólnak, és hazaérkezett. Felőtt korában, 28 évesen döntött a keresztesség felvételéről, melyet a Rudolf Steiner közreműködésével alapított Keresztény Közösség szertartása szerint fogadott. A 70-es években többször részt vett a Goetheanum konferenciáin. Az ott megismert emberek nagy hatással voltak rá.

1982-től Kampis Miklóssal együtt előadásokat tartott Rudolf Steinerről a Makovecz Imre által elindított visegrádi nyári építésztábor résztvevőinek.

Fontosak voltak számára az ünnepek. Ez különös jelentőséggel bírt abban a korban, amely semmibe vette a keresztény ünnepeket és hagyományait. A 80-as évek közepén karácsonyi játékokat tanultak be és adtak elő, ahol lehetett. Előbb felnőttekkel, később a gyermekekkel, majd a tanítványokkal és munkatársakkal együtt. Az ünnepeknek nemcsak különleges hangulatot tudtak adni a varázslatos díszletek között, de vissza tudták adni azok méltóságát is.

Életre szóló felnőttkori barátságokat kötött Makovecz Imrével, Kampis Miklóssal és Papp Lajossal. Az építészek közül kivételként csatlakozott a Kós Károly Egyesülethez, melynek később örökös tagja lett.

A rendszerváltás után fontosnak tartotta az antropozófiái alapú kezdeményezések magyarországi megvalósítását, és az összefogást ezekért. Frisch Mihállyal és Kádas Ágnessel együtt

A Kasban. Visegrád, 1981 ▶

1992-ben létrehozták az Ita Wegman Alapítványt, hogy támogassák az antropozófiái gyógyászatot. 1995-ben István közreműködött a Kispesti Waldorf Óvoda és Iskola elindításában, tanácsadóként éveken át segítette a szervezet kialakítását. 2003-ban Frisch Mihállyal együtt létrehozták a WALA cég kozmetikai termékeit forgalmazó Natura-Budapest Kft.-t, amely gazdasági tevékenysége mellett szociális kísérletté is vált. A cég eredményéből támogatták az Ita Wegman Alapítványt, és ezen keresztül számos rendezvényt, a biodinamikus gazdálkodás és a Waldorf-pedagógia kezdeményezéseit, valamint könyv- és folyóirat-kiadásait. Támogatta a terápiás közösségek létrejöttét is, melyekben orvosok, ápolók, művészetterapeuták és papok összehangoltan kísérik az egyéni sorsokat.

IN MEMORY OF ISTVÁN KÁLMÁN (1937–2020)

István Kálmán was one of the three founding masters of Kós Károly Association. As a representative of the anthroposophical idea, he lived a life that was free of postures, that respected all aspects of human dignity and that was based on continuous learning about the freedom of thought.

István szeretett úriemberként élni. A jó ruhák, az elegáns megjelenés, a finom ételek-italok, a cigaretta fontos volt számára. A 60-as évek közepétől kezdett Nyugatra utazni. Különösen a német nyelvterületen érezte otthon magát. A német kultúrának jobb ismerője volt, mint sok német ember. Járt a Földközi-tenger térségében és Észak-Európában is.

Szívesen dolgozott együtt tehetséges nőkkel. Antropozófiái körben ismerte meg Mesterházi Zsuzsát, akivel 1963-ban kötött házasságot. Egy fiúgyermekük született, Kristóf. Házassága 1976-ig tartott. Ezt követően Kádas Ágnessel élt, aki 2015 decemberében meghalt.

István szerette a rendet maga körül. Lakásában minden ki volt találva az utolsó szögletig, mindenre odafigyelt. A modern világ eszközei, például az autó, a számítógép és az „okos” telefon nem vonzották annyira, hogy megtanulja a használatukat.

A hivatalosságot ki nem állhatta. A katonaságot elkerülte, a legjobb állami kórházat is földi pokolnak tekintette, a bürokrácia útvesztőire pedig gondolni sem szeretett. A hétköznapi gondokat szerette a körülötte lévő segítőkre hagyni, akik élete végéig kísérték. Sokszor próbára tette türelmüket, de ha kiállták a próbát, tudott jutalmazni is.

2016 végén István visszavonult a sokréttű, aktív tevékenységeiből. Alapvetően jó egészséggel élte az életét, az utolsó két évet kivéve, melyet nagyrészt otthonában töltött segítőinek támogatásával. Sokáig küzdött kisebb-nagyobb testi betegségeivel és saját belső árnyékaival. Végül önmagával és a világgal megbékélve, álmában lépte át a küszöböt.”

Silye Imre lelkes búcsúztatóbeszédének életrajzi része. Elhangzott 2020. május 21-én a Keresztény Közösség temetési szertartásán, Budapesten, a Rákoskeresztúri új köztemető ravatalozójában.

◀ 1986

09

INTERJÚ KOZMA ZSUZSANNÁVAL

Erhardt Gábor, fotó: Kozma Zsuzsanna

▼ Családi ház, Gombosszeg, 2019

Kozma Zsuzsanna építész már egyetemista korában, a Szerves építészet tantárgy hallgatójaként kapcsolatba került a szerves gondolkodásmóddal. A diplomaszerezést megelőzően kezdett el dolgozni a Triskellben Turi Attila és Csernyus Lőrinc mellett, és bár ténylegesen nem vett részt a Vándoriskola posztgraduális képzésén, „vendég-hallgatóként” számos programján megjelent.

► Bár nem voltál vándoriskolás, és ha jól sejtem, nem tartod magad klasszikus értelemben mesternek, de az eddigi életutad mindenképpen érdekes lehet sokak számára. Hogyan kerültél a hazai szerves építészet közelébe? Mik voltak a fő motivációid?

A Budapesti Műszaki Egyetem Építész-mérnöki Karára jártam. Már az egyetem megkezdése előtt érdekelt a szerves építészet. Zalaegerszegen nőttem fel. Szerettem kerékpározni a zalai dombokon, így lehetőségem nyílt találkozni a környező falvakban Makovecz Imre építészetével. Zala megye szerencsés helyzetben van ebből a szempontból. Így már a felvételi előtt kialakult bennem némi építészeti vágyakozás, melyet meghatároztak a környéken látott falusi építészet emlékei és Makovecz Imre épületei. Az egyetemi évek alatt a Szerves építészet című, szabadon választható tárgynak köszönhetően mélyebben megismer-

kedhettem Turi Attila, Csernyus Lőrinc és Siklósi József, valamint a hazai és a nemzetközi szerves építészet képviselőinek munkáival. Számomra ezek az órák jelentették az oázist a sivatagban. Iszapos orruként hinni akartam abban, hogy az épület túlmutat a funkció-forma ket-tösségén. A zsigereimben éreztem, hogy az épület több, mint anyagból formált „épített eszköz”. Éreztem, hogy hatással van rám a környezetem, a különböző épületek máshogy hatnak rám. Felfigyeltem arra, hogy vannak helyek, ahol jól érzem magam, és vannak, ahol kevésbé. Ugyanígy figyeltem a bennem lezajló folyamatokra különböző anyaghasználatú terekben is. Még nem tudtam, nem értettem az anyag és a szellem viszonyát, de azt igen, hogy létezik valamiféle kapcsolat, hierarchia és rendezőelv. A szerves építészet órák kinyitották számomra „Pandóra szelencéjét”. Megismerkedtem az antropozófiával, Wright gondolkodás-

módjával, Makovecz Imre építészeti elveivel. Innentől a kocka el volt vetve...

► Voltak mestereid az egyetem utáni években?

Szerencsésnek tartom magam, mert az egyetemi évek alatt sikerült tervezői gyakorlatra elszegődnöm a Triskell Kft.-be, Turi Attila és Csernyus Lőrinc mellé, akik aztán nyolc évig a mestereim voltak. Lelkesített, hogy láthattam, hogyan lehet az egyetemen tanultakat a gyakorlatba átvinni. Izgalmas tervezési feladatokban vettem részt mellettük.

► Tudnál említeni néhányat ezek közül a fontos épületek közül?

Az első komoly megméréstetéselem a Tyukodi Általános Iskola felújítása és bővítése volt. A tervezési munka a diplomázást követő éveim alatt kezdődött, és már gyakorló építészként művezetéssel is segítettem az építési munkát. A tervet Makovecz Imre vázlatai alapján, Csernyus Lőrinc szakmai iránymutatása mellett kezdtem kidolgozni. Nagy örömmre szolgált a Mester vázlatai nyomán megrajzolni az épületet, megmutatni neki a rajzaimat, és beszélgetni vele a tervek fölött. Csernyus Lőrincel több kisebb tervezési feladatban vettem részt: a bonyhádi kórház és az öbudai Waldorf-iskola új épületének, valamint a Szikszói Általános Iskola (Szepsi Csombor Márton Gimnázium, Szakképző, Általános Iskola, Könyvtár, Egységes Pedagógiai Szakvizsgálat és Alapfokú Művészeti Iskola) terveinek elkészítésében. Turi Attila mellett a polgári Kistérségi Járóbeteg Szakellátó Központ és

▲ Általános iskola, Tyukod. Makovecz Imre tervei nyomán Csernyus Lőrinc munkatársaként, 2012

VÁNDOROKBÓL MESTEREK

KOZMA ZSUZSANNA

Családi ház, Gomboszeg, 2019 ▶

az abonyi Községi ház és Művészeti központ tervezésében, majd a vörösiszap-katasztrófa utáni kárenyhítésben megvalósuló lakóépületek tervezésében is részt vettem.

► **Kapcsolatod a Triskell-lel kizárólag a munkákra korlátozódott?**

Nem. Bár feszes volt a munkarend, de emellett az iroda minden nyáron szervezett kalákát, építőtábort, ahol volt idő kicsit az irodán kívül, közösségben alkotni. Ezek voltak a „Jóvilág Kft.”-nél eltöltött tanulóévek.

► **Milyen kapcsolódásaid voltak a Vándoriskolához? Miért nem ugrottál bele végül?**

Mindig arra vágytam, hogy teljes joggal része legyek. A triskelles évek alatt – amennyire csak tehettem – részt vettem a vándoriskolás rendezvényeken, együtt pályáztunk (Mild Home), több kiránduláson is ott voltam. Szerettem volna a diploma után jelentkezni, de vártam pár évet a felvétellel, mert a Triskellben szükség volt rám. Amikor eljött a felvételi jelentkezés ideje, 2010 őszén, nem vettek fel. Ez nagy csalódás volt számomra, egyben nagy mérföldkő is az önismeretben. Ez volt az a pont, ahol elkezdtem felépíteni magam mint önálló építész. Emiatt igazából ezt a pofont egy nagyon jól irányzott atyai pofonnak tudom elkönyvelni, és ma már hálás vagyok érte.

► **Hogy alakult a saját utad? Mivel teltek az önállósodás első évei?**

A triskelles évek alatt foglalkozni kezdtem a környezettudatossággal, a szalma- és vályogépítéssel. A munka mellett terveztem családi házakat, sokszor az irodai munkakezdés előtt, reggel 4-kor kelve dolgoztam a saját, önálló tervezési munkáimon. Részt vettem kalákákon, szakmai konferenciákon is. A Vándoriskola felvételi kudarca vezetett rá, hogy az önállóság útjára lépjek. Sokáig halogattam a döntést, melyet végül egy El Camino-zarándoklaton hoztam meg. Elvégeztem több szakmai jogosultsághoz kötött képzést (energe-

tikai tanúsító, műszaki ellenőr), melyek az első önálló éveimben nagyon sokat jelentettek. A gazdasági válságot még érezni lehetett, amikor nekivágtam a magánpraxisnak. Alig volt tervezési feladatom akkoriban. Az első években a tanúsítás, felmérés, műszaki ellenőrzés voltak a vállalkozásom mentőövei, amellet, hogy ezek a kisebb, nem éppen kreatív mérnöki munkák a „soft”-os készségeimet is csiszolták: pl. tárgyalási készség, terepgyakorlat. Ma is profitálok belőlük.

► **És nem volt benned belső bizonytalanság ezekben az időkben? Ha jól sejtem, minőségileg, szellemileg eléggé más idők lehettek ezek a triskelles évekhez képest. Mi volt a belső motivációd? A dac, vagy más hajtott az önállóság felé?**

Nem a dac miatt mentem el. Mindig hívott a Hely, ahonnet elindultam, ahol születtem, felnőttem. Zalaegerszeg és környezete számomra a forrás az építészeti és természeti gazdagságával. Biztonságos környezetet, a megnyugtató anyaméhet jelentette számomra, aminek ismertem minden részét. Másrészt jóval több személyes kapcsolatom volt akkoriban ott, mint Budapesten. Abban az időben Budapesten nem mertem volna nekiállni önállóan vállalkozni. Nem éreztem magam elég jónak. Ezzel szemben Zalaegerszegen, a biztonságosnak vélt környezetben igen. Ott neki mertem állni szép lassan felépíteni a praxisomat, és az önmagamba vetett hitet is. Mindezek mellett a családomra is támaszkodhattam, akik hittek bennem. Úgy éreztem, hogy feladatom, kötelességem is a Budapesten összegyűjtött kincseimet hazavinni, és visszaadni belőle a szülővárosomnak. Nem tudom, ez eddig mennyire sikerült. A kezdeti időkben rengeteg bizonytalanság volt bennem, de mint egy jó menedzser, megszerveztem a vidéki életem kulturális és szakmai részét. A bizonytalanság volt a hajtóerő. Mindig „előre menekülni”. Ez volt a mottóm, de az irányt én határoztam meg azon értékek mentén, melyeket fontosnak tartottam.

Felkerestem hasonló gondolkodású közösségeket, személyeket. Igyekeztem belefolyni a vidéki kulturális életbe, bekapcsolódni a vidéki élet vérkeringésébe. Mivel régóta érdekelt a falusi kisközösségek építészete, az önfenntartó gazdálkodás, a szerves építészet, hamar megtaláltam azokat a személyeket, akikkel együtt tudtam gondolkodni. Így találkoztam Ekler Károly építésszel, Fekete László kávási polgármesterrel, Németh Szabolcs gomboszegi polgármesterrel is, akikkel nemcsak szakmailag, az építészet területén kapcsolódunk, hanem kicsi szellemi táborozuk is raktunk.

► **Minden Budapesthez kötődő szálát elvágta ekkoriban?**

Nem, kapcsolatban maradtam a meste-reimmel, a Kós Károly Egyesülés tagjaival, valamint a budapesti magánéletem fontos személyeivel. Mindemellett szerveztem és tartottam is Zalaegerszegen szalmabála-építészettel kapcsolatos gyakorlati és elméleti képzéseket az Energia és Környezet Alapítvánnyal (EKA), valamint a Magyar Szalma-építők Egyesületével karöltve. Valamint pályáztunk vándoriskolásokkal, kisközösségek vezetőivel ismerkedtem meg, polgármesterrel karöltve tartottunk lakossági fórumokat az örökségvédő tábor előtt, melyek szintén izgalmas emberi kapcsolatokat adtak. Ilyenformán sosem éreztem magam egyedül.

► **Ha jól érzem, furcsa kettősség él benned a közösségi lét és a saját egyéniség között.**

Számomra az önállóság, a független időbeosztás, különállóság, egyedüllét a szabadságot jelenti. Ebben a teremtő állapotban tudok leginkább nyitott és befogadó maradni, leginkább alkotni és aktívan tevékenykedni. Számomra fontos, hogy burkot képezhessek magam köré, ami lehalkítja a „kinti zajt”, amiben alkothatok, gondolkodhatok, és teret engedhetek a belső érzeimnek. Ez a különálló biztonság persze meg is gátol abban, hogy közösségek szerves része

legyek, de a kapcsolódás mindig fontos számomra. Úgy gondolom, hogy az életünkről alkotott ösképeink már gyermeki korban megszületnek. Ez az a tiszta, befolyásolámentes, őszinte állapot, amikor az emberpalánta még szerves kapcsolatban áll önmagával, az őt körülvevő világ még nem zárta el a saját érteitől, még nem befolyásolta önmaga szubjektív megélését. Amikor tervezek, az egyeztetések alatt igyekszem az ügyfeleimmel felidézni ezt az állapotot, mert ez az alapja az egésznek. Egy nagyon erős és nehezen megfogható érzet. Ugyanígy ez az alapja (vagy ennek kéne lennie) az életünk szervezésének. Az én ösképem, hogy egy napfényes torony-szobában egyedül, kreatívan dolgozom egy nagy íróasztalnál. Kicsit hercegnős ez a kép, tudom.

► **Említetted Ekler Károly nevét. Jól sejtem, hogy ő több volt számodra, mint az általad tervezett házak kivitelezője?**

Igen, Ekler Károly építésszel is ebben az időszakban ismerkedtem meg. Tervező-kivitelező egységet alkotva együtt valósítottunk meg több könnyűvályog-épületet, köztük a becsvölgyei és a gomboszegi lakóépületet is. Rengeteget tanultam tőle szakmailag, és örülök neki, hogy meszterként tekinthetek rá. Mindezek mellett rendszeres beszélgetésekkel, közös gondolkodásokkal baráti kapcsolatot alakítottunk ki egymással.

► **Mondanál pár szót ezekről az épületekről?**

A becsvölgyei házra a megbízás egy zalai szalmabála-építészeti képzésen szerzett ismeretség kapcsán érkezett 2014-ben. A zalaegerszegi család, aki megkeresett, szeretett volna egy göcseji faluban önfenntartásra berendezkedni, gazdálkodásból megélni, egészséges, természetes házban lakni. Favázás, könnyűvályog-szerkezet mellett döntöttünk, mivel így az épület felépítéséhez minimális iparilag előállított építőanyagra volt szükség, fenntartása is gazdaságos. Az épület hagyományos népi építészeti hangulatot áraszt, köz-

ponti tere a nappali-konyha-étkező, ahonnan keleti irányba nyílnak a hálószobák. A bejárat a kapu felőli részen, az északi homlokzaton található. Ekler Károlyt én vontam be a tervezés szerkezetét érintő, végső szakaszába, majd a kivitelezésbe is. A gomboszegi dombház tervezése után kerestek meg a megbízóim 2015-ben, hogy tervezzek nekik az udvarukra egy szép nagy, tágas falusi hosszúházat. Az épület alapkonfigurációja a hagyományos háromosztatú parasztház, de itt az épület szélessége miatt az első és hátsó osztásokban két-két helyiség is helyet kapott. Hogy az épület arányai ne torzuljanak el, az utcai homlokzathoz a tornácot kiharaptam, így az utca felé keskenyebb homlokzattal fordul. A fedett tornácra keresztül lehet bejutni az előtérre keresztül a ház központi terébe, az étkezőbe és a konyhába, ahonnan elérhető az összes többi helyiség. Az épület középpontjában kap helyet a tömegkályha, mely szemes kályha és csikótűzhely is egyben. A konyha és étkezőhöz kapcsolódik a nappali, mely az épület déli oldalán található.

Az utca felőli oldalon található a földszinten a gyerekek szobája, az épület másik végén, a nyugati oldalon pedig a szülői háló és a fürdőszoba.

► **A műemlékekkel való foglalkozás is ebben az időben kezdődött?**

Igen, itt kaptam az első műemlékes és örökségvédelemmel kapcsolatos megkeresést is, amiből egy szép közösségépítő kaláka fejlődött ki. A falusiak és a helyi és műegyetemista építész diákokkal együtt újítottunk fel hagyományörző módon majd' kétszáz éves boronapincéket.

► **Hol volt ez a boronapince?**

2013-ban egy Zalaegerszeg melletti falu összefogásának lehetünk szemtanúi. A kávási dombokon-hegyeken kellemes fehérborok készülnek a mai napig. Minden szőlősbirtokhoz épült egy-egy ilyen pince. Ezek a pincék a göcseji hagyományokhoz híven boronafalazattal készültek, kívül-belül vályogtapasztást kaptak. Ma a borona tanösvény nevezetű túraútvonal vezet végig a hegyeken, hogy a túrázó megismerhesse az esetenként

kétszáz-háromszáz éves pincéket. Sajnos egyik-másik menthetetlen, romos állapotban van, de talán még nem késtünk el, az utolsó pillanatban még vissza lehet fordítani a romlás folyamatát. Fekete László polgármesterrel folyamatosan kerestük a mentés eszközeit. Pályázatot adtunk be, hogy a legszükségesebb munkákat elvégezhessük pályázati pénzből, lakossági fórumokat tartottunk. Elképzelésünk szerint, ha a javítható házak falait elkezdjük eredeti állapotukba visszaállítani, akkor elindulhat egy szépitőmozgalom, amit a tulajdonosok folytatnak: mindenki egy picit helyrehozza a saját portáját. Ehhez az első lépés a tudás meghonosítása volt, hiszen a sár tapasztása már nem „mai mesterség”. Az előkészületek alatt a legnehezebb feladat mégis az volt, hogy megértessük a pincék tulajdonosaival: a régi épületek szellemi értéke felbecsülhetetlen, azzal együtt, hogy számukra a boronapincék a szegénységet szimbolizálják. Pedig a régi korok értékei a jelen alapkövei, s ha ezt egy közösség felismeri, építközhet rá, a jövőbe tekinthet.

Ez a falu egy hétre befogadta a fiatalokat: a zalaegerszegi Széchenyi Építőipari Szakközépiskola tanulóit és a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnök hallgatóit, akik lelkesedésükkel és fiatalos lendületükkel dolgoztak a pincéken. Az ifjúsághoz csatlakoztak a pincetulajdonosok és a falu közmunkásai is. Három boronapincét újítottunk fel, közöttük egy országos műemléket. A diákok talán nem is gondolják, mennyire fontos dolgot vittek végbe: elkezdődött valami a falubeliekben, elkezdtek hinni a közösség erejében. Talán sikerült ezt a gondolatot megfelelő földre „tapasztanunk”.

› **Működik/működött a Zalaegerszeg–Budapest közötti ingázás, teljesen fel tud adni a Budapesthez kötődő munkákat?** Így van, működött Zalaegerszegen a praxis. Az ottani közösségi életbe is sikerült valamelyest bekapcsolódnom, de a várt elköteleződés végül nem történt meg. Hétköznap Zalaegerszegen dolgoztam, de a hétvégéket általában Budapesten töltöttem. A fővárosi barátságokat és munkákat nem tudtam, és nem is akartam teljesen elengedni. A párom is ide kötött, itt jobban tudtam töltődni, így csak ki kellett várnom, mikor fogy el az ingázás miatt az energiám, ami döntésre és elköteleződésre sarkallt. Három év után költöztem én és a praxis is. Most Budapesten, a XI. kerületben van irodám. De megmaradtam falusi építésznek. Budapest agglomerációjába tervezek, gyakran kerékpárral közlekedem. Úgy tűnik, van, ami nem változik...

› **Nagyon jellemző rád az állandó önképzés. Miért tartod ezt fontosnak?** Van bennem egy – talán belső bizonytalanságból fakadó – folyamatos kíváncsiság, nyitottság. Szeretem a dolgokat elemezni, kiértékelni, és szeretem a legjobb tudásom szerint csinálni. Ha valami nem sikerül az elvárásaimnak megfelelően, keresem a miérteket: mit rontottam el, hogyan tudnám máskor jobban csinálni. Így a kávési örökségvédő tábor inspirált a műemlékvédelmi szakmérnöki képzés elvégzésére. De ugyanígy a tervezési megkeresések vezettek a *Life Coaching* irányába.

› **Beváltotta ez a képzés a hozzá fűzött reményeidet? Tudod ezt a plusztudást hasznosítani?**

A képzésen szerzett tudás nem áll meg a műemléki kategóriánál, nem jogszabálytól függ. Vagyis, nem csak jogi értelemben vett műemlékek esetén lehet használni. Minden meglévő épületnek van múltja. Épületbővítésnél is mindig „életkriminológiával” kezdem a munkát. Fel-tárom a ház szerkezeti és történeti vetületét, megértem a múltját, drámáit, hogy a megfelelő eszközzel tudjam a műtétet elvégezni. Egy régi épület olyan, mint egy öregember. Épületlány. Ha megfelelően végzem a műtéti beavatkozást, életre kel.

› **Hogy egészíti ki a környezettudatos építés a műemlékvédelmi gondolkodásodat? Mi a fontos számodra ebben a mára már önálló tudományágban?**

Az építés akkor lesz környezettudatos, ha minimálisan avatkozik be a környezetébe, kulturális, társadalmi és anyaghasználat tekintetében egyaránt. Ha tiszteletben tartja az anyagi erőforrásokat, nem akar több lenni, mint ami szükségesszerű. Ha a benne élőket oltalmazza, támogatja. Nem nagyobb a szükségességnél, nincsenek benne felesleges terek és maníros, idegen megoldások. Minden egyes ponton, ahol kizökkenünk tervezéskor az építészeti önazonosság-ból, megjelennek felesleges motívumok a házon. Vagyis minden az építőből, önMAGából indul, de az építész kezében van a ceruza. Nem mindig könnyű megtalálni a helyes kérdésekre a helyes válaszokat, ezért is találok fontosnak az alapos építészeti önismeretet, és ezért kezdtem el architect coachként strukturáltan feltárni az építés körülményeit. Így születtek a „Neked való ház” ülések, melyek ilyen formában kapcsolódnak a környezettudatossághoz.

› **Mi volt előbb, az ilyen témájú tervezési feladattal való megkeresés, vagy a saját érdeklődésedből indultál ebbe a ma népszerű irányba?**

A két dolgot egymástól nem lehet elválasztani. Amikor valaki tervezőt keres, akkor kell legyen közös metszetük, hogy kialakuljon a kommunikáció, a közös értékrenden alapuló munka. Van, hogy az ügyféllel együtt tanulunk. Az általam kidolgozott „Neked való ház” brand (NVH) tematikus önismereti kurzus, amely segíti az ügyfeleimet a háztervezés folyamatában, ugyanis úgy gondolom, a ház a nyolcadik bölgyregünk... Dunakeszire terveztem egy lakóépületet, melynek az egyeztetéseit már az NVH szerint kezdték el. Az épület jól sikerült, és a tulajdonosok kifejezetten nagyon elégedettek, az ő házuk lett.

› **Milyen épületek tervezését tekinted fontosnak, illetve személyekre szabottnak?**

Talán amiatt, mert az érdeklődésem középpontjában az egyéni életsorsok és helyzetek állnak, mert az építészeti szolgálatnak, segítő szakmának tekintem, zömében családok keresnek meg tervezéssel. Számomra fontos, hogy támogathassam őket kiteljesedésükben.

› **Ahogy Bártfai Szabó Gábor egy korábbi interjúban mondta a saját házuk kapcsán, az Év családí háza díj kiesít bezárta őket az energiatakarékos kis házak tervezési szegmensébe. Nálad nem ez a helyzet? Törekedsz a sokszínűsége, vagy teljesen ráálltál a környezettudatos épületek tervezésére?**

Én ettől a bezártságtól még nagyon messze vagyok. Szeretem a kihívásokat, az izgalmas feladatokat. Mindegyik ház külön történettel rendelkezik. A gombosszegi polgármester megkeresett, hogy szeretne egy elvonulásra alkalmas hajlékot építeni magának, ún. hobbit-házat terveztetni velem. A tolkieni előkép után igyekeztem megérteni, mitől lesz egy ház számára hobbit-ház. Az egyeztetések alatt kiderült, hogy a fantázia birodalmán túl fontos neki a tradíció, a helyi építészeti is. Izgalmas tervezés alatt egy

◀ Dombház, Gombosszeg, 2016

▲ ÖKO Home Expo

› **Az interjút azzal kezdtem, hogy nem vagy a szó klasszikus értelmében mester, de azt látom, hogy meglehetősen nagy és széles körű tudásra tettél szert az elmúlt egy évtizedben, amit szívesen osztasz meg másokkal.**

Valóban nem tartom magam klasszikus értelemben mesternek. Az ember nem attól válik mesterré, mert felkenik, hanem mert a tanítványok kiválasztják. Innentől kezdve pedig ez kötelesség. Alapvetően van bennem igény arra, hogy átadjam a bennem lévő tudást. Számomra öröm látni, hogy az általam összegyűjtött ismeretek, amik bennem összeálltak, tovább fejlődnek mások gondolatvilágában. Annak is örülök, ha az átadott tapasztalatok engem túlszárnyalnak, mert akkor lesz kitől tanulnom nekem is. Ez az együtt fejlődés nekem közösségélményt is jelent.

Időről időre megkeresnek építésszek vagy szakmabeliek, hogy adjak tanácsot, vagy oktassak. Már két ízben kaptam meghívást a *Gyüttment Fesztiválra*, hogy tartsak *NVH (Neked való ház) önismereti workshopot*, ami számomra jó visszajelzés. Az EKA is rendszeresen meghív előadónak. Idén ott leszek az *ÖKO Home-on*, a környezettudatos építésszek napján is (a járvány miatt elhalasztották). Legutóbb a Budapesti Műszaki Egyetem Épületszerkezettan Tanszékéről kerestek meg szakmai óraadónak.

▲ Workshop, Gyüttment Fesztivál

› **Meg tudsz fogalmazni a tervezési praxisodból általános tapasztalatokat? Milyen a környezettudatos építés helyzete ma Magyarországon?**

A környezettudatos építés már önmagában egy oximoron... A legkörnyezettudatosabb építés a nem építés. Persze a mai fogyasztásra épülő és annak rabságában élő társadalomban a nem építés jelenleg nem felvállalható önkorlátozás. Építésként nem tisztem mások életéről és igényeiről ítélni, de azt megtehetem, hogy a beavatkozás szükségességét és az ártás mértékét minimalizálom a szerkezetek és anyagok helyes megválasztásával, az energetikai tervezéssel és azzal, hogy az ügyfeleim az első házat ne az ellenségeiknek építsék, hanem olyan minimális alapterülettel rendelkező, jó elosztású épületet tervezek nekik, amiben teljes életet élhetnek, melyet otthonuknak, a nyolcadik börrétegüknek érezhetnek.

Ezzel szemben ma azt tapasztalom, hogy a környezettudatosság divatos, de kiüresedett fogalom. A média azt sugallja, hogy fogyasszunk többet a környezettudatos emblémával megjelölt termékekből. Vegyünk elektromos autót. Cseréljük le a dolgainkat avulási idő előtt környezettudatosabbra. Az önkorlátozás fel sem merül. Az egyéné a döntés felelőssége, és persze az illúzióval szerzett környezettudatosság-élmény is.

Az építészet terén még mindig a leggyakoribb megoldás a házak polisztirolhabos hőszigetelése, és a köztudatban is ez a minimális követelmény, hogy környezettudatos legyen a ház. Pedig rendelkezésre állnak már szelíd technológiák is, pl.: fagyapot, kendergyapot, szalmabála, nádállósízigetelés.

Családi ház, Becsvölgye, 2018 ▼

Az építészet terén tapasztalhatóan megjelentek a valóban környezettudatos építési technológiák, melyek választ adhatnak a globális túlfogyasztásra. Az építkezni vágyók is egyre nyitottabbak ezek iránt, de jelenleg a kivitelezői oldalról még nem áll készen a szakma. Nagyon kevesen foglalkoznak az alternatív technológiákkal. Jelenleg készül egy szakmai adatbázis, mely a szalmabála- és vályog-építéssel foglalkozó szakági tervezőket és kivitelezőket fogja össze. Remélem, ez majd lendületet ad az építésnek.

› **Mik a jövőbeli terveid hosszabb és rövid távon? A képzések, tudásgyarapítás területén merre indulsz tovább?**

Jelenleg éppen elég sok mindennel foglalkozom az építészetben belül, nem tervezek egyelőre új dologba kezdeni. Az oktatás területén szeretnék fejlődni, mivel egyre inkább ezt a feladatot kapom az élettől, valamint a „Neked való ház” önismereti üléseket szeretném még jobban kidolgozni. Mivel igyekszem az építészetre holisztikusan tekinteni, a jövő-

ben tervezem, hogy az antropozófiával mélyebben foglalkozzak.

› **Mi vezetett éppen most, éppen az antropozófiához?**

Úgy gondolom, az antropozófia a bennünket körülvevő világ megértéséhez átfogó nézőpontot és gondolkodásmódot ad szellemi és anyagi értelemben. Az önismeretnek, társadalomismeretnek több szellemi síkja van, mely meghatározza a szubjektív érzékelésünket. Márpedig a szubjektum szüli azt az ösképet, mely az egyén és a társadalom számára is hajtóerővel bír, késztetésekre sarkall. Ez az, amit ösképek formájában a tervezéskor is megtapasztalhatunk, és dolgozunk vele építésként. A világunk folyamatosan változik, és egyre gyorsabban, jobban közeledünk egy olyan fordulóponthoz, melyre válaszként többek között a környezettudatos eszmék megjelentek, vagy széles körben elterjedt az önismeretre való igény. Egyre inkább szükségét érzem, hogy tudatosabban foglalkozzam a változással.

MASTERS TURNES INTINATERS

Architect Zsuzsanna Kozma learned about organic thinking in her university years, while studying Organic Architecture. Even before her graduation, she started working at Triskell with Attila Turi and Lórin Csernyus. She attended many of the Itinerant School's programmes as a 'guest student'. During her years at Triskell, she became interested in environmental awareness as well as in straw and adobe architecture.

ÖTHONOSSÁG VAGY NAGYBETŰS ÉPÍTÉSZEZET

Ház Dunakeszin

Építész: **Kozma** Zsuzsanna
Szöveg: **Erhardt** Gábor
Fotó: **Kedves** Zsófia

19

A Kozma Zsuzsanna által tervezett dunakeszi családi ház képei láttán a népi építészet forma- és arányrendszere jut elsőre az ember eszébe. Az illeszkedésnek az a minimuma, amit a családi házak és a kis léptékű középületek többségének teljesítenie kellene itt a Kárpát-medencében, 2020-ban. A helyzet azonban sajnálatosan nem ez – ezt az épületet a kellemes, de ritka kivételek közé kell sorolnunk. Az új népi építészet – a jogszabályi környezet kedvező változásai ellenére – csak nem akar megszületni! Népi alatt itt természetesen nem paraszti értek, hanem sokkal inkább a kívánatos, korszerű, vidéki átlagépítészetet.

Kár lenne tagadni, hogy számos dolog ennek ellenében dolgozik. Az elmúlt ötven évben többen változott az emberek életmódja, lakóházukkal szemben támasztott elvárásai, illetve az e területet meghatározó építési gyakorlat, mint az azt megelőző ötszáz évben. Ezek a változások természetesen kihatnak a ma épülő családi házak alaprajzára, homlokzati arányrendszerére és anyaghasználatára. Érdemes e kihívásokat pár mondatban összefoglalni.

Az új népi építészetnek elsőként a háromosztatú alaprajz továbbgondolásával kell(ene) megbirkóznia. A lakóépületek belső funkciói olyan mértékben gyarapodtak és differenciálódtak, hogy azok a korábbi három helyiségbe – tisztaszoba, pitvar-konyha, kamra – nem tuszkolhatók bele, legtöbbször a tetőtér beépítésének áldásos hatása ellenére sem. Ráadásul a mai családi házak méretei is minden irányban meghaladják a klasszikus Kárpát-medencei háromosztatú lakóházak méreteit. Nagyobb belmagasság és traktusszélesség jellemzi őket. A korábbi architektúra felnagyításával a főhomlokzati arányrendszer megtartható. A tornác átmeneti terének árnyékoló, közlekedő, „éppen csak” leülő funkciója mára eltűnni látszik. Helyét az inkább négyzetes alaprajzú, társasági együttlétre alkalmas fedett teraszok veszik át, a legváltozatosabb belső térkapcsolattal (konyha, étkező vagy nappali). Döntő változás a homlokzati nyílások számának és méretének jelentős növekedése. Ez a korábban teljesen zárt északi homlokzatra is igaz, ahol manapság gyakran a bejárat is helyet kap. Ez korábban elképzelhetetlen volt, már csak a mára szintén eltűnni látszó oldalhatáros beépítés miatt is. Helyette mindinkább szabadon álló telepítéssel valósulnak meg a mai családi házak. A fenti kérdésekkel tudatosan, vagy tudat alatt újra és újra meg kell küzdeniük a szerves építészet művelőinek a családi házak tervezésekor, a megbízók mind bízabb szín- és anyaghasználati igénye mellett.

The use of tripartite structures and references to the traditional longhouse of the Carpathian Basin are among the distinctive characteristics of the architect's work. Rather than integrating these elements into her designs at face value, she preserves their constitutive proportions and basic concept of space organization. While indulging the client's wishes, she steered the implementation towards more traditional solutions. The requests were to give the exterior a character that evoked the Nógrád region, where the husband had spent his childhood, and that the kitchen had to dominate the floor plan. This building by Zsuzsa Kozma is the minimalist expression of homeliness and a conscious step forward for the budding architect.

Kozma Zsuzsanna dunakeszi háza a fent felsorolt „megoldandó problémák” többségét megjeleníti, sőt néhány további nehezítést is önként vállal. A kéttraktusos alaprajzi rendszer – a tornáccal együtt – tíz méter feletti épületszélességet eredményez, amely legfeljebb néhány jómódú alföldi udvarházra volt jellemző. A telek lejtéséből következően az épület az utca felől kétszintes, a pinceszintre pedig törvényszerűen a gépkocsitároló került a maga túlméretes nyílászáróival. A tervező legpimaszabb húzása azonban a bejáratnak az amúgy legpraktikusabb helyre, az épület legfrekvenciáltabb sarkára való elhelyezése volt.

Mondhatjuk, hogy innen szép nyerni... Kozma Zsuzsának sikerült, a praktikus-ság és a mestere, Turi Attila által többször említett laza lélektartás szerencsés keverékének köszönhetően. A tervező tartja magát a háromosztatúság és a Kárpát-medencei hosszúház archetípusának továbbgondolásához, de mindezt nem görccsösen, direktten, hanem egyfajta egészséges közvetettséggel teszi. Nem méreteket tart meg, hanem arányokat. Nem térkapcsolatokat, hanem térszervezési alapkonceptiót. A tervező felvállalja a két alapvető megrendelői elvárást, amit igyekszik egy hagyománykövető irányba állítani. Alapvető

igény volt, hogy az épület külsejét a férj gyermekkorát idéző nógrádiasság karakter határozza meg, az alaprajzi térszervezést pedig a konyha primátusa.

A bejárat már említett elhelyezése és az annak köszönhető főhomlokzati sík- és anyagváltás miatt a főhomlokzat osztottá válik. A leváló falszakasz, léptéke, két ablaka miatt egy népi oromzat fragmentumként jelenik meg, aminek hatását jól erősíti a – valóban északias – tömör alépítmény. A főhomlokzatra beforduló tornác és a nyugodt, füstlyukas tetőzet foglalja keretbe a főhomlokzatot, a bejárat helyét kijelölő köburkolat finom fűszer.

Építész tervező: **Kozma Zsuzsanna**

Szerkesztőtervező: **Bencze Anikó**

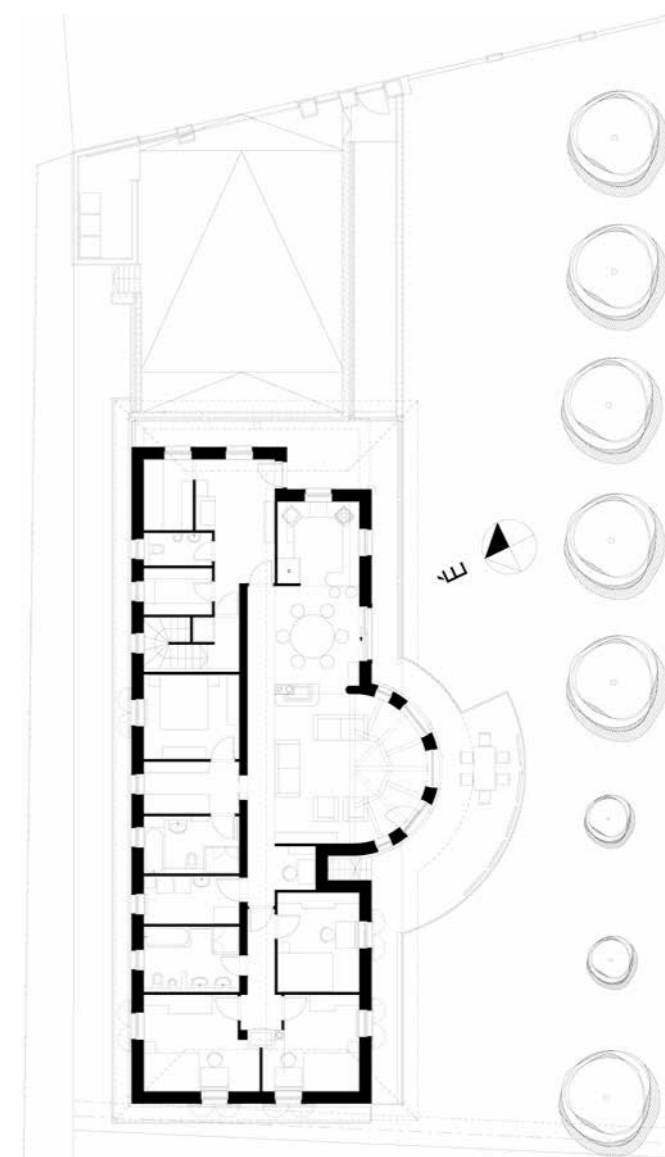
Gépezés: **Demeter Tamás**

Kivitelezés: **Simon Attila,**

Cserkeház Építőipari Kft.

Cserépkályha: **Lengyel Gábor**

A tornác a hosszhomlokzat – alaprajzi funkciókat követő – sokszínű nyílásrendjét is fegyelmezi. A félköríves középizalit jól osztja a homlokzatot, nem hagyja, hogy az unalmassá váljon. A hátsó homlokzat takaratlan marad, de egyszerűségével, arányaival ez is a népi építészeti világot idézi meg. Ahogy

▲ Földszinti alaprajz

említettük, nem közvetlenül. Az alaprajz is hasonló átgondoltságot mutat. A funkcionális egységek egyenként jól formáltak, mindegyikük a megfelelő helyre került az épületben: a gyerekek hátra a kert felé, a szülői háló az északi traktusba, a konyha-étkező-nappali térsora pedig a déli oldalra. Az alaprajz origója érezhetően a konyha, amely közel van a főhomlokzati bejáratához, a kilátás biztosított mind az utca, mind a kert felé.

Hogy mi lehet ennek az épületnek a titka? Szerintem a tervezési folyamat megbízóközpontúsága, amiről így ír a tervező: „A tervezés megkezdése előtt többször találkoztunk, hogy alaposan megbeszéljük a tervezési feladatot. A szükséges helyiségek számát, elhelyezkedését a telken hamar kitaláltuk, de a telek adott

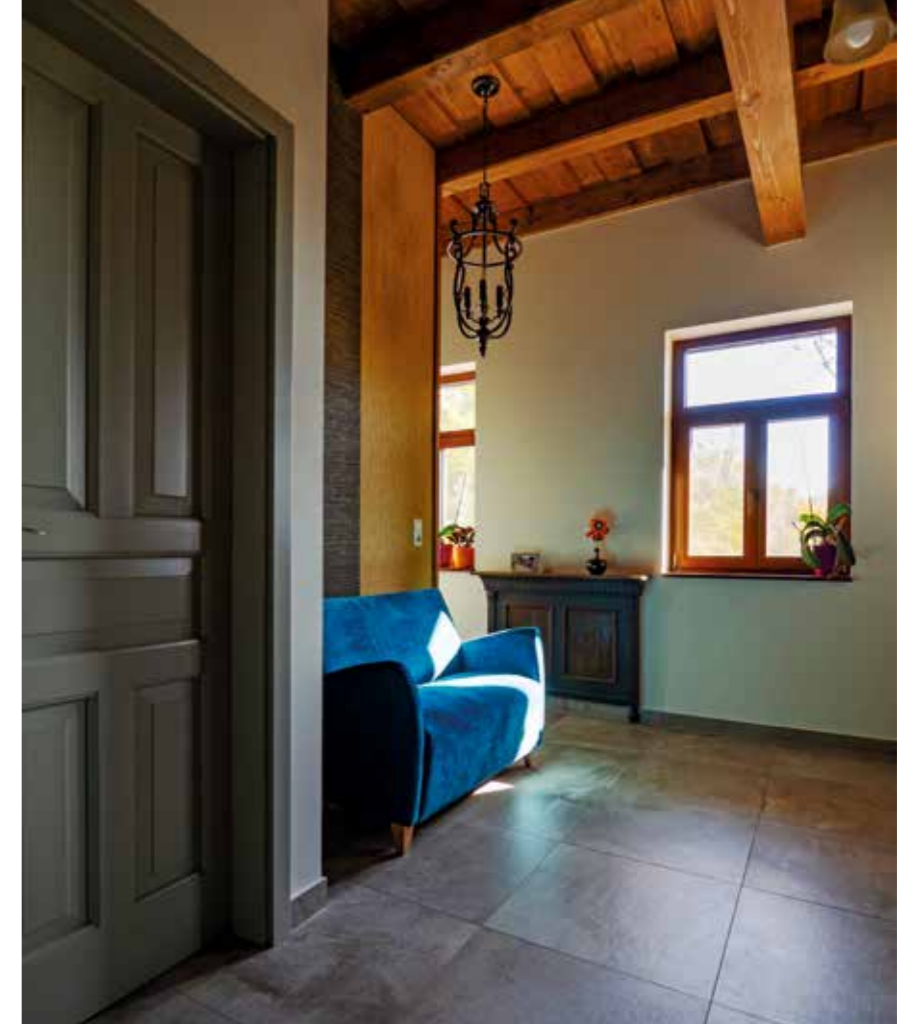
ságaiból kifolyólag nehezen fértünk bele a beépítésbe, emiatt nagyon alaposan elkezdtük a legfontosabb helyiségcsoportokat rangsorolni. Kérdésekkel halmoztam el őket a jelenlegi életükre vonatkozóan, valamint a jövőbeli elképzelt életükről. Azt tapasztaltam, hogy sokszor akkor érthetőek meg az új épületre vonatkozó sürgető kérdések, ha előtte tudatosítjuk a jelenlegi helyzetet mint tervezési kiindulási pontot. Sokszor egy-egy jelenlegi kényelmetlen élethelyzet az új otthon tervezésekor túlkompenzációval jelenik meg, emiatt ez a tudatosítás sokat segít abban, hogy az épület belső felépítését, térkapcsolatait, szervezését a tényleges igényekhez igazítsuk.” Mindez természetesen következik a tervező által kitalált „Neked való ház” építészeti coach gondolatából, ami „csupán” egy lelkiismeretes

építész által gyakorolt kliensmegismerési folyamat mai, trendi megfogalmazása, ha úgy tetszik, brandesítése. Ez számomra nem feltétlenül szimpatikus folyamat, de tudomásul veszem, hogy erre – mármint a trendiségre, brandépítésre – is szükség van a minőségi építészeti tervezés piacán való érvényesülésre. Különösen egy pályája elején lévő építésznál. Elfogadom azért is, mert a végeredmény önmagáért beszél. Ez a fajta odafordulás elengedhetetlen ahhoz, hogy a megbízó tudatos vagy tudatalatti óhajainak legfontosabbjai megfogalmazódhassanak, és azokra pozitívan tudjon reagálni a tervező, és végső soron a ház. A cikk elején említett illeszkedés mellett ezt érzem a kortárs vidéki építészeti fő feladatának. Vadász Bence építész az alábbi gondolatokat fogalmazta meg ehhez kapcsolódóan a visegrádi rendezvénytér Kovács-Andor Krisztián és Tamás Anna Mária tervezte épületéről: „De boldogító ez a ház! De jó így gondolkozni terekről, tradícióról, épületekről! De jó lehet így komponálni! De jó, hogy újra van (?) már rá fogadókészség! Milyen megnyugtató érzés, hogy van/lesz »népi (nemzeti) minimalizmus«! Vagy mondjuk úgy – minimalista nemzeti építészeti! Meg hát persze volt is mindig! Csak nem ez volt a neve. A parasztembert évszázadok hagyománya és a pénztelenség taszigálta a funkcionalista megoldások felé, nem holmi építészeti megfontolások. A házak mégis – vagy épp ezért – őszinték voltak, természetesek, egyszerűek és szépek. Nem drága anyagok, díszítések, vagy súlyos ornamentikák tették széppé őket, hanem az arányok, a felületek, az árnyékok és a fények. Őszintén és puritán módon voltak szépek.”¹

¹ Köztes helyzet – Rendezvénytér, Visegrád. Metszet, 2015. június/augusztus, Vadász Bence hozzászólása

Alapvetően egyetértve egy kicsit azért vitatkoznék e gondolatokkal, éppen cikkünk tárgya kapcsán. Nem csak abban vitatkoznék, hogy díszített-e az egykori parasztember (persze hogy díszített, ha tehetette). Az annyira óhajtott nemzeti minimalizmus alsó határaként (ha szabad így fogalmazni) én az otthonosságot fogalmaznám meg, ami hallatlanul nagymértékben hiányzik a kortárs építészből, viszont alapvetően meghatározza a mai közizlés családi házzal szemben támasztott igényeit. Az otthonosság – ha úgy tetszik – minimalista megfogalmazása Kozma Zsuzsa jelen épülete, amely nem véletlen botlás csupán az éppen csak induló építészpályán, hanem egyfajta tudatosság eredménye.

INTERJÚ DANKÓ KRISTÓFFAL

Terdik Bálint

25

Több mint egy évtizede Dorog főépítésze Dankó Kristóf. Az Év háza, Év homlokzata díjat többször elnyert tervező a piaci szektorban megjelenő alkotómunkája mellett nagy felelősséget érez szülővárosa fejlődéséért, fejlesztéséért. Terdik Bálint interjúja.

Dankó Kristóf (1979)

építész

Iskolák

1997–2002 YMMF Építészmérnöki Kar

1992–2006 BME Építészmérnöki Kar

Munkahelyek

2008– ELL-TERV Kft.

2008– Dorog főépítésze

2010– DKD Kft., ügyvezető

2017– Tokod község, Nyergesújfalu város főépítésze

Tisztségek

2011– Esztergom Város

építészeti-műszaki tervtanácsának tagja

2012– Komárom-Esztergom Megyei

Építészakamara elnökségi tagja

2014– Tatabánya megye jogú Város

építészeti-műszaki tervtanácsának tagja

2014– Komárom-Esztergom megyei állami főépítési

építészeti-műszaki tervtanácsának tagja

FŐÉPÍTÉSZEK

Dankó Kristóf – Dorog

▲ Városközpont, Dorog

▼ Dorog archív képeslapokon

► **Mi motivált arra, hogy tervező építész-ként főépítész megbízatást is vállalj?**

Dorogon születtem, gyakorlatilag a főiskolai, egyetemi éveimet leszámítva szinte minden napomat a kisvárosban töltöttem. Már gyermekkoromtól csodálattal tekintettem a megtervezett, jól kialakított kompakt településre, amelynek fejlesztésében szerettem volna szerepet vállalni. Ennek megfelelően diplomamunkáim témái is a városi közintézmények: a több mint kétszáz éves bányászati hagyományokat, történetet bemutató bányamúzeum és a vasútállomás területrendezése lettek. 2008-ban írt ki pályázatot Dorog Város Önkormányzata a városi főépítész pozícióra. Akkor már évek óta épülettervezéssel foglalkoztam, érdekes módon a környékre sokat, de Dorogra – diplo-

mamunkáimon kívül – soha nem terveztem. Az összegyűjtött – tervezői, kivitelezői – tudást szerettem volna a város arculatának fejlesztésére fordítani. A pályázat eredményeként engem választottak. Érdekel ez a hivatás: szeretek az emberekkel foglalkozni, szeretném, ha szülővárosom tovább szépülne, évről évre élhetőbbé válna.

► **Mi a pontos feladata szerinted a főépítésznek?**

Egyértelműen úgy gondolom, hogy a város élhetőbbé, szebbé tétele, településünk arculatának javítása. Ehhez egyrészt megvan, illetve megteremtjük a jogi keretet, és azon belül a lehetőségeket, a településrendezési eszközöket. Ugyanakkor a jogi keret tényleg csak egy ráma: a benne élők mindennapjait

meghatározó épületek, köztér szerkesztéséhez, rendezéséhez elengedhetetlen a helyi lakosokkal megismertetni az építészeti fogalmát. A szépet mint értéket. A pályázatokat figyelve, és elébe menve a lehetőségeknek, az önkormányzati beruházások menedzselése is fontos része a munkámnak.

► **Milyen szervezeti rendben dolgozol?**

Legszorosabb kapcsolatomban természetesen a polgármesterrel és a Polgármesteri Hivatal műszaki osztályával van, de mivel az építész, városfejlesztés sokkal több, mint műszaki kérdés, együttműködünk a társosztályok munkatársaival is. Komplexen kezeljük Dorogon a városfejlesztést, hiszen az itt élőkért, a jövő generációért tesszük a dolgunkat.

AN INTERVIEW WITH KRISTÓF DANKÓ

Kristóf Dankó has been the Master Architect of Dorog for more than a decade. Winner of multiple House of the Year and Facade of the Year Awards, the popular designer feels a great responsibility for the development of his home town. Several institutions, such as the town hall, the imposing eclectic community center or the Art Nouveau library, were created in the context of the settlement planning and development policy of the 1920s and 1930s. Owing to a number of tenders, contributions by the local government and the expert skills of the current Master Architect, the old buildings were reconditioned to fit the requirements of the 21st century city. The local government announced a joint tender with the plaster manufacturing company, Baumit Kft. This way, making use of the financial support offered by the local government and the company's products, they are able to influence the quality of architecture and the streetscape.

26

› Volt-e valami előzménye ennek a kvázi hatósági tevékenységnek?

Nem volt, évekig kizárólag a piaci szektorban dolgoztam. Egy kivitelező cégnél kezdtem, majd saját tervezőirodát alapítottam.

› Hogy egyeztethető össze a hivatalnok (főépítési) és a piaci (tervezői) lét? Jogi értelemben véve, de az időbeosztást tekintve is – hogy fér bele mindkettő az életedbe?

Alapvető elvem, hogy Dorogon belül nem tervezek, ezért jogilag nem jelent problémát a hivatali és a tervezői lét egyidejűsége. Éjjel-nappal dolgozom, ahogy az egy jó építészhez illik. Ez egy szerelem.

› Volt valamilyen főépítési előkép, mestered?

Ha nem is közvetlenül a szakmámhoz tartozik, mégis mesteremként tisztel-

▲ Városi könyvtár és helytörténeti múzeum

lem dr. Kovács József népi iparművészt, aki a fafaragással ismertetett meg sok-sok éven keresztül. Gyermekként már alkothattam. Szépet, jót, precízen. A legfontosabb, amire a fafaragás megtanított, hogy amit elkezdesz, fejezd is be. A rendezettség mellett a bejezettséget, a harmóniát tartom hitvallásomnak.

› Mik a legjellemzőbb problémák, amelyekkel találkozol?

Nem feltétlenül az engedélyköteles tevékenységeknél jönnek elő a problémák, hanem az utcaképet romboló homlokzati átalakításoknál: homlokzatszínezéseknél, a klímák elhelyezésénél, a zavaró reklámfeliratok kihelyezésénél. Az épületeknél az engedélyköteles eljárásoknál tudunk hatni arra – jogilag, esetleg meggyőzéssel, ráhatással –, hogy jó, jobb legyen az épület, míg sajnos a házilag megoldásoknál néha csak a kész munka végén szembesülünk a bántó küllemmel. Erre kitaláltunk egy közös pályázatot a városban működő vako-lyártó céggel, a Baumit Kft.-vel. Így – az önkormányzat anyagi támogatásával és a vállalat termékeivel – hatni tudunk az építészeti minőségre. Ennek köszönhetően az utcaképek megfelelő minőségben tudnak megújulni.

▼ Városi könyvtár és helytörténeti múzeum

› Mi a véleményed a gazdaszerepről mint főépítési modellről?

Magaménak érzem: konfliktusokkal járó, ugyanakkor nagyon szép feladat: látni, hogyan alakul, szépül városunk egy-egy megvalósuló projekt eredményeként. Az önkormányzati beruházásokat teljesen magaménak érzem. Küzdök a legjobb megoldásokért. Szerencsések vagyunk. Az elmúlt években sorra újulhattak meg a tíz éve lerakott városfejlesztési koncepció alapján az általunk csak „dorogi körútnak” nevezett terület középületei; iskolák,

óvodák, utcák, sportlétesítmények. Fontosnak tartom a friss gondolatok beépítését a város fejlesztésébe. Ennek jó példája, hogy a 2019/2020-as tanévben sok budapesti műszaki egyetemista érkezett hozzánk, akik fél éves tervezés tantárgyuk zárómunkájaként a turisztikai városfejlesztés területén még nem befejezett, új gondolatokra szomjazó kialakítási lehetőségeket vizsgálták.

› Milyen biztosítékai vannak a minőség garanciájának egy ilyen lehetetlen modellben, ami a vidéki főépítési hálózatra

▲ Zrínyi Ilona Általános Iskola

27

▲ ► A 100 éves kapu anno és ma

Jellemző? Az arculati kézikönyv és a hozzá tartozó rendelet lehet kiút?

Nem megoldás rá. Több lehetőséget látok arra, hogy minőségi munka jelenjen meg a településeken. Nálunk két jól működő modell van erre: egyrészt a gyerekeket bevonjuk a település arculatának, élhetővé tételének megvalósításába. Továbbá a Baumittal közös pályázatunk is jótékony hatású. Számos egyesületnek mutattam be a fejlődési lehetőségeket, kértem, véleményezzék, hogyan látják az alakuló és alakítható terveket. A Váti Kft. készítette el számunkra a településrendezési eszközöket.

► A helyi tervezőknek, vagy az ide tervezőknek mennyire jellemző igazodási pont mindaz, ami az arculati kézikönyvben foglaltatik?

Jól kidolgozott, részletes munka ez a kézikönyv, amely a helyben tervezőknek nagy segítséget jelent. Természetesen a személyes megbeszélések az esetleges kérdéseket is tisztázzák. Nyitott, ügyfélbarát önkormányzat a dorogi, így többféle egyeztetési mód, személyes találkozó segíti a műszaki, tervezési kérdések/problémák orvoslását.

► Mi a viszonyulásod az épített hagyományhoz/hagyatékhoz mint tervezőnek, és mint „hivatalnoknak”?

Szerencsések vagyunk itt Dorogon, hiszen büszkék lehetünk elődeinkre. Gondolok itt dr. Schmidt Sándor bányaigazgatóra, akit „településünk atyjának” nevezünk. Nemcsak mi, hanem a lexikonok is. Neki és az akkori főépítésznek, Gáthy Zoltánnak köszönhetjük középületeink nagy részét. A városháza, az impozáns, eklektikus stílusú művelődési ház, a szecessziós jellegű könyvtárunk, és még sok más intézményünk köszönheti születését a 20-as, 30-as évek településrendezési, fejlesztési politikájának. Huszonöt éve regnál jelenlegi polgármesterünk, dr. Tittmann János, aki ezt az örökségvezérelt értékmentést tekinti váro-

sunk zászlóshajójának. A régi épületek – számos pályázatnak, önkormányzati önrészeknek köszönhetően – megszeplültek, új funkciót kapva a 21. századi város feladatainak adtak helyet és teret. Jó példa erre a volt bányakaszinó, amely jelenleg a Gáthy Zoltán Városi Könyvtárunk otthona, és a volt bányanagyiroda, amely napjainkban az Intézmények Háza. Ott székel számos egyesület, cég az okmányiroda, a kormányhivatal berkein belül. A dorogiai identitását két erős pillér adja: a sváb és a bányászati hagyományok. Mindkettőt ápoljuk, videó- és fotótárunk, számos kiadvány, helytörténeti kutatóink viszik tovább örökségünket, teszik színessé mai létünket, határozzák meg, milyen doroginak lenni. Három évvel ezelőtt megújult Német Nemze-

▲ Városi sportcsarnok

◀ A Reimann-altáró archív képeken

▼ Reimann Bányászattörténelmi Miniverzum. Építész: Jaksics László

tégi Tájháznak, tavaly átadhattuk az uniós pályázatnak köszönhetően megépült, 223 éves bányászattörténetünket bemutató, interaktív Reimann Bányászattörténelmi Miniverzumunkat. Ez utóbbi egy kortárs épületben kapott helyet. Azért is vagyok büszke erre az intézményre, mert valahol visszaköszönnek benne egyetemi diplomamunkáim, és az azóta kitűzött céljaim.

► Városodban az 1920-as, 30-as évek településfejlesztése és a mostani között áthallások, erős egymásra hatások vannak. Mit gondolsz erről?

▲ A megújult állomásépület

Száz év távlatából visszatekintve óriási és kiváló munkának látom és érzem azt, ahogy jól kitalált, megszerkesztett és tervezett települést hagyott ránk dr. Schmidt Sándor bányaigazgató és Gáthy Zoltán akkori főépítész. Bizom benne, hogy újabb száz esztendő múlva a jelenlegi városvezetés és az általam letett koncepciókra is büszkék lesznek utódaink. Bajót-Pélföldszentkereszten található Gáthy Zoltán kálváriastációi. A szalézi rend nemrégiben felkért, tervezek egy látogatóközpontot a stációk szomszédságában.

Tavaly nyílt meg a nagyközönség előtt az intézmény, amely médiuma az egyházi teremtésvilágnak és a természet alakulása alapján bemutatott látni-valóknak. Az épület ennek a témának rendeli alá magát: a fordított hajót idéző tetőszerkezet Noé bárkájának felel meg, az árkádos kialakítás pedig a templom és a zarándokház mintája alapján készült egy mai, de hagyománytisztelő formavilággal, kinyitva, mégis zárt világot mutatva a természet felé. Büszke vagyok erre az épületemre, amely, remélem, méltó szomszédja lesz Gáthy alkotásának.

”
AHOL A FORRÁSOK VIZE ÉS
A ZARÁNDOKUTAK CSENDJE
A SASBÉRCEK VILÁGÁVAL TALÁLKOZIK

Az országosan ismert búcsújáráshely, Péliföldszentkereszt Komárom-Esztergom megye egyik leglátogatottabb kegyhelye. Ősi zarándokhely, mely a Gerecse nyúlványa és az Öregkő-hegy lábánál fekszik. E gyönyörű természeti adottságokkal rendelkező területen, a szakrális központ melletti Szalézi parkban épült meg a Gerecse Natúrpark Látogatóközpont, amely egész évben nyitott kapukkal várja az idelátogatókat.

GERECSE LÁTOGATÓKÖZPONT

Péliföldszentkereszt

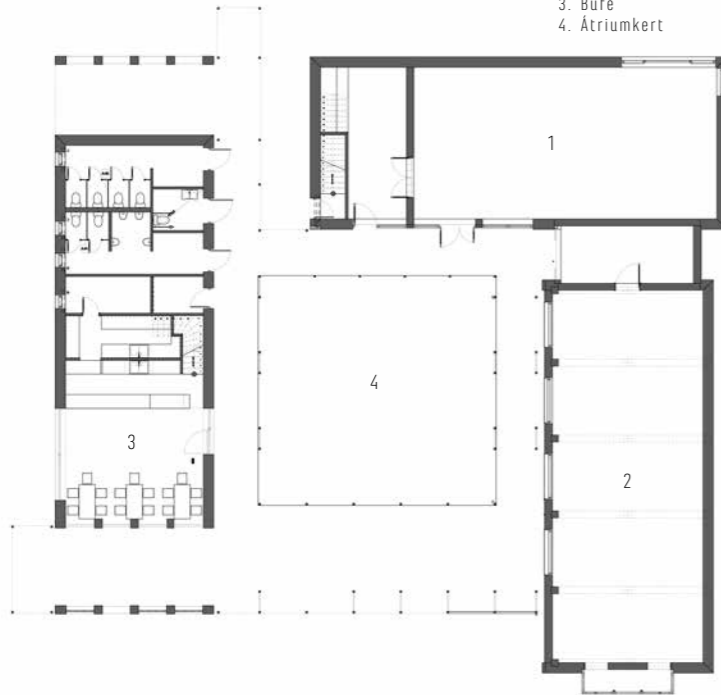
Építészet, szöveg, fotó: **Dankó** Kristóf

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2008-ban körlevelet adott ki a teremtett világ védelméről. Néhány évre rá, 2012-ben a rendház belépett a Gerecse Natúrpark Szövetségébe, majd megalakult a Gerecse Natúrpark látogatóközpont építésének szándékával. A látogatóközpont elsődleges célja, hogy olyan turistafogadási és interaktív bemutató- és foglalkoztatócentrumnak adjon helyet, amely a Gerecse Natúrpark egészére ráirányítja a figyelmet. Az épület szűkebb környezetében is számos látnivaló van: a szalézi rend kegyhelye, az ifjúsági szállás, a szakrális emlékek, a Mária-kút csodatévő forrása, a Lourdes-i barlang, Magyarország egyik legjelentősebb szekér-, kocs- és hintógyűjteménye. Több turistaútvonal találkozik itt, valamint ez a Szent-kút Tanösvény kiindulópontja, az Országos Kéktúra útvonala, illetve egyik állomáshelye. A tágabb környezetben kiemelendő a bajóti Öreg-kő, valamint a Jankovich-barlang, ami a Gerecse ösrégészeti szempontból egyik legjelentősebb ásatási helyszíne. Itt a Gerecse Natúrpark legtöbb természeti jellegzetessége megtekinthető. A tájnak különös varázsa, kisugárzása van. Mindezeket figyelembe véve alakult meg éppen itt, a szalézi rendházban 2013 januárjában a Gerecse Natúrpark. A létrehozó 47 szervezet képviselői ezt a helyet találták méltónak arra, hogy megalakítsák Magyarország hetedik natúrparkját. Péliföldszentkereszt 1913 óta a szalézi rend otthona. A szaléziak nagyon fontosnak tartják a természettel való kapcsolatot mint az emberi lélek töltekezésének egyik alapvető forrását. A kegytemplom és a rendház szomszédságában létesített látogatóközpont ezt

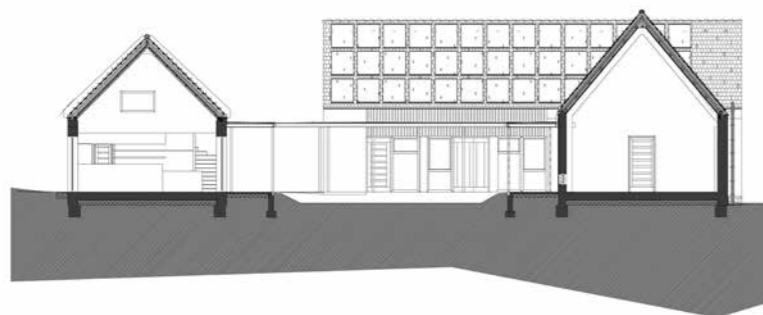
a törekvést erősíti, lehetőséget nyújtva az idelátogatóknak arra, hogy az aktív kikapcsolódás mellett kulturális és természetismereti tudásuk is gyarapodjon. Az épület három, harmonikus oszlopsorral tagolt, egymás felé koncentrikusan befordított téglatestből áll, amelyek átriuma aulát fog közre. Az átriumos kialakítás előképét a kolostorokban található kerengő adja. A népies tömegképzés a környező épületek arányait idézi, ugyanakkor a mai kor formaképzése az anyaghasználatban, az elemek szervezésében is megmutatkozik.

- 1. Konferenciaterem
- 2. Kiállítóter
- 3. Büfé
- 4. Átriumkert

▲ Földszinti alaprajz

▲ Metszet

Vezető tervező: **Dankó Kristóf**

Építető: **Szalézi Lelkigyakorlatos Ház**

Statikus: **Sziklai Zoltán**

Gépész tervező: **Hivessy Géza**

Elektromos tervező: **Mayer Márton**

Öt különböző funkciójú egység kialakítása vált szükségessé a megrendelői igények műszaki megfogalmazásakor: az aula, a fedett-nyitott kerengő, a büfé-iroda-vizesblokk egység, a konferenciaterem és a kiállítóter. Megérkezéskor a zárt-nyitott pihenőtér fogadja a hely szellemét magába szívni vágyót. A büfé felig földémezett, nagy belmagasságánál a tetősíkot követi a burkolat, amely hangsúlyozza a tér eleganciáját. Az iro-

dáknál ez a nagy belmagasság immár két emeletté osztódva, funkcionálisan a munka világának ad helyet. A konferenciaterem a kor követelményeinek megfelelő műszaki technikákkal felszerelt helyiség. Fölötte, az emeleten öltöző- és kiszolgálóhelyiségek vannak a nyári szabadtéri előadásoknak is teret biztosítva. A konferenciaterem-öltöző téglatestének külső-hátsó fala a szabadtéri színpad díszleteinek és filmvetítéseknek

ad helyet. A harmadik egység foglalja magába a kiállítóteret, amely Noé bárkáját idézi, felfordított állapotban. A faszervezet a hajó vázaként jelenik meg, a természetet és a teremtéstörténet vallásos megközelítésének epizódját is szimbolizálva. Az itt berendezett interaktív kiállítás fejlesztető, újabb és újabb lehetőségeket rejt magában. Attrakciói a legfiatalabbaknak is érthetően mesélnek a Gerecse élővilágáról, és az isteni jelenlétről a természetben.

A központ célját, feladatait, valamint tartalmi háttérét Ferenc pápa 2015-ben megjelent „Laudato si””, közös otthonunk gondozásáról szóló enciklikája adta. A 2019 őszén átadott épület sokkal több mint falak, oszlopok és tetőzet. A különlegesen atmoszférájú hely a természeti értékek része, a teremtéstörténetek világi és evolúciós értékeinek őrzője, médiuma.

GERECSE VISITOR'S CENTER IN PÉLIFÖLDSZENTKERESZT

Pé liföldszentkereszt, a popular pilgrimage site in Hungary, hosts one of the most visited shrines in Komárom-Esztergom county. The Gerecse Nature Park Visitor Center, built in the Salesian Park next to the sacred site, in an area that abounds with natural beauty, is open to visitors all year round. Designed by Kristóf Dankó, Master Architect of Dorog, the Visitor Center is mainly intended to provide a location for receiving tourists and offering interactive information services aimed at raising awareness of all aspects of the Gerecse Nature Park. chief architects.

INTERJÚ REZNICSEK ZOLTÁNNAL

Csóka Balázs

„A Budavári Királyi Lovarda épületét megkoronázó manzárdtető fedélszerkezetének megépítése, a díszreit adó bádogos- és díszmű-bádogos szerkezetek kivitelezése mindennél jobban bizonyítja kivitelezőjének a korábbi bádogostudást felülmúló felkészültségét, a szakma iránti alázatát és maximalizmusát” – áll Reznicek Zoltán méltatásában a 2019-ben elnyert Pro Architectura díj kapcsán. A Horex Kft. bádogosüzem több mint huszonnyolc éves díszműbádogos vállalkozásában apa és építész fia együtt dolgozik. Műhelyük a '90-es évektől a műemlék épületek tetőfelújításával vált ismertté. Közreműködtek többek között a budapesti Vígszínház, a New York kávézó, a bécsi Városháza és a Zeneakadémia felújításában is. Utóbbi 2015-ben első helyezést ért el a Nemzetközi Tetőfedő Szövetség által meghirdetett világhajnokságon, fémlemezfedés kategóriában. Csóka Balázs interjúja.

► **Manapság ritkaságszámba megy, ha több generáció dolgozik együtt, apáról fiúra száll egy mesterség szeretete.**

A családnk hosszú időre elkötelezte magát az építészet irányába. Nagypám kőművesmester volt, édesapám, jómagam és a ma már a kivitelezés mellett építészként tevékenykedő Zoltán fiam is az Ybl Miklós Főiskolára járt. Éppen csak elkezdtem a tanulmányaimat, amikor édesapám meghalt. Ez egybeesett az igazi felnőtté válással. Szakmai életem kezdetén elhatároztam, hogy az építőiparnak egy olyan szegmensével szeretnék foglalkozni, ami a kreativitás mellett olyan többlettudást igényel, amit kevesen birtokolnak.

► **Hogyan tudta ezt a mesterségbeli tudást átmenteni a mának?**

A magántevékenységem előtt az Országos Szakipari Vállalatnak voltam az építésvezetője, ahol jellemzően lapostető-szigetelésekkel foglalkoztunk, főként a lakótelepeken. Volt azonban néhány idősebb, nyugdíjba küldött munkatárs, akinek még volt affinitása a műemlék épületekhez, a teljes folyamatot azonban már ők sem látták át. Az egyik kolléga a mintázáshoz, a másik a fémmnyomáshoz, a harmadik az öntvénykészítéssel vagy a préseléshez, míg más a préselt elemek összeállításához értett. Megkértem a főmérnököt: állományon kívüli bér mellett

adjon nekem egy hónapot, hogy műhelymunka keretében tanulhassak a nyugdíjas kollégáktól, összeálljanak a részismertetek. Ez volt az indulás.

► **Fontos volt a gyakorlat. Nem lett volna elég csupán vezetőként összefogni a csapatot, és vállalkozásba kezdeni?**

Nem helyes, ha valaki „csak” diplomával a kezében akar egy szakipari vállalkozást vezetni, mert a gyakorlati fogások és szakmai ismeretek nélkülözhetet-

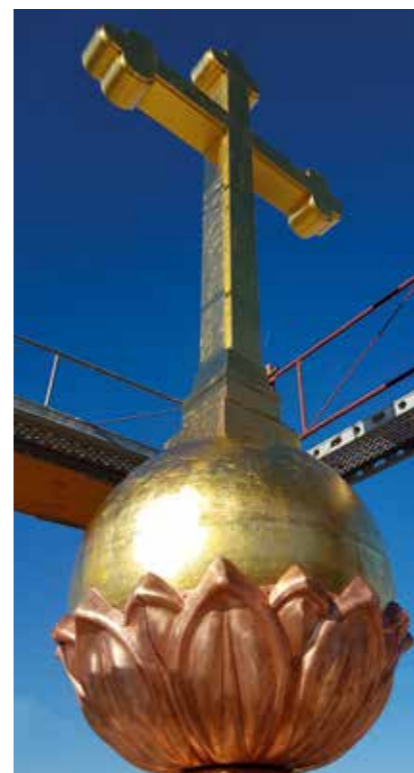
lenek. Le kell tudni rajzolni a csomópontokat, tisztában kell lenni egy-egy munkafolyamat idősükségletével és a kívánt minőséggel. Évtizedeken keresztül jártam a tetőre munkatársaimmal, hétvégente a vállalkozás vezetőjéből én lettem a segéderő. Ez a demokratikus váltás nem szült konfliktust, sőt, a létszámunk nagy részét az akkori törzsgárda teszi ki. Van, akivel közel három évtizede dolgozunk együtt. Ehhez pedig két dolog szükséges: az egyik, hogy mindig

▲ Zeneakadémia, Budapest

DÍSZMŰBÁDOGOZÁS

Egy újjáéledő szakma

a magyar átlag fölöttiek voltak nálunk a fizetések. A pénz azonban nem minden: a kollégáknak tudniuk kell, hogy olyan munkában vesznek részt, ami nem átlagos. A műhelymunka minden reggel prezentációval indul, melynek során áttekintjük, mivel foglalkozunk aznap, és milyen munkáink lesznek még. Tudatosítani akarjuk az emberekben, hogy munkájuk rendkívül fontos, és kivételes szaktudást igényel. Fontos, hogy büszké legyenek arra, hogy részt tudunk venni az ország legszebb középületeinek kivitelezésében.

> A huszonnegyedik órában szedte össze ezt a kiveszőben lévő, pótolhatatlan tudást. A jelenlegi bádogosoktatás felkészíti a fiatalokat ilyen szintű munkára?

Gyakorlatilag érdemi bádogosoktatásról ma nem beszélhetünk. Nagyon le vagyunk maradva, ezen nincs mit szépíteni.

> Ma, amikor sokan külföldön próbálnak szerencsét, hogyan sikerül itt tartani azt, aki megtanulja önöknél a szakma műfogásait?

Való igaz, az itt szerzett tudás Európában sem általános. Mindössze két-három emberünk ment külföldre. Mindig igyekszem személyesen is hatni rájuk, mert nem engedhetjük el a fiataljainkat, akikben van még vállalkozókedv és kreativitás. Ehhez azonban több erőt kell sugározni. Érdekes, folyamatos munkát kell adni, átlag fölötti fizetések biztosítása mellett.

> Ha nincs oktatás, hogyan tudják elindítani a friss munkaerőt?

▲ Részletképzés, Szent Bertalan-templom, Gyöngyös

◀ Kereszt építése. Szent Bertalan-templom, Gyöngyös

Ha valakinek van ambíciója, akkor mi betanítjuk. Ez azonban több évbe telik. Aki nagyobb mellénnyel érkezik, annak is hosszú időn keresztül alázatosan kell figyelnie a többiek munkáját. Ez más hozzáállást igényel. Ugyanakkor számos különleges épületre kapunk megbízást. Ilyenkor újra kell gondolnunk a csomópontokat, egyedi megoldásokat kell kidolgoznunk. Büszkeséggel tölt

el, hogy francia bádogosdiákok most jönnek másodszer hozzánk, és nem mi megyünk Franciaországba tanulni.

> Olykor újra kell gondolni egy-egy terv műszaki részeit?

Sokszor véleményezzük a szerkezeti csomópontokat. Tisztában kell lenni például a torzulásokkal, az aljzatokkal szemben támasztott követelményekkel,

▲ Templomtorony. Szent Bertalan-templom, Gyöngyös

◀ Nemzeti Lovarda, Budapest

a pára viselkedésével. Előfordul, hogy a terven nem szereplő másodlagos vízvezetést kell kialakítanunk, úgy, hogy az építészeti koncepció ne sérüljön. Mi magunk is tanulunk egy-egy munka tapasztalataiból.

› **Még harminc év után is folyamatosan tanulni kell ezt a szakmát, mindig van valami újdonság?**

Ez valóban így van. Ráadásul a napi rutin mellett egyéb dolgokkal is kell foglalkoznunk. A két világháború között az egyes műhelyek kiadványokban katalogizálták a díszműbádogos elemeiket. Arra készülünk, hogy mi is katalogizáljuk saját öntvényeinket. Fontos, hogy egy épületre hiteles elemek kerüljenek a megfelelő helyre. Ehhez építészettörténeti felkészültség is szükséges. Mindig képezzük magunkat, a művészeti érdeklődés általánosan jellemző családjunkra. Jelenleg egy festészettörténeti kurzusra járok, kisebbik fiam művészettörténetet szeretne hallgatni egy angolszász egyetemen, a családi beszélgetésekhez így nekem is felkészültebbnek kell lennem. Nagyobbik fiam építész, cégünk munkatársaként a kivitelezésben vesz részt, és önállóan visz projekteket. Van olyan általa tervezett épület, melyet mi magunk kivitelezünk. Gyerekkorától érdeklődik a szakma iránt. A vezetőváltással így nálunk nem lesz gond.

› **Hányan vannak az országban, akik ilyen szinten űzik ezt a szakmát?**

Négyen vagyunk, akik magunkról ezt gondolnánk, sokszor dolgozunk együtt. Egy-egy nagyobb projekt esetén az együttműködés elkerülhetetlen, hiszen a díszművek darabszáma több száz egy épületen. Adott határidő esetén a mai épületfizikai követelmények mellett egy archaizáló épület sok esetben csak összefogással valósítható meg.

› **Külföldre is dolgoznak?**

A bécsi Városházára mi gyártottunk díszeket, a madridi és a bukaresti magyar nagykövetségen is dolgoztunk. Alapvetően nem akarunk hosszú távra

külföldre menni. Egyrészt rendkívül biztos nyelvtudás kell ahhoz, hogy valódi partnernek, és ne beosztottnak kerüljünk be egy-egy folyamatba.

› **Miért fontos a partnerség?**

Ritkán, de előfordul olyan megbízás, melyben alapvetésként fektetik le, hogy a megrendelőnek mindig igaza van. Ezzel szemben mi úgy gondoljuk, hogy nincs mindig igaza. Ha műszakilag nem értünk vele egyet, nem vállaljuk a döntését. Az érdekelt feleknek partneri kapcsolatot kell kialakítani a projekt sikeressége érdekében.

› **Milyen nehézségekkel néz szembe ma egy ilyen vállalkozás?**

Kivételes építőipari morált képviselünk, amennyiben mindig időben vagy idő előtt fizetünk alvállalkozóinknak és építőanyag beszállítóinknak, azaz pénzügyileg megbízhatóak vagyunk. Manapság azonban ez nem nevezhető „jó” vállalkozói stratégiának. Sajnos volt peres ügyünk olyan partnerrel szemben, aki nem, vagy halasztottan fizette számláinkat, miközben a következő teljesítési ütemet megkövetelte volna... Minden kormányzati intézkedés ellenére ez a morál újra megjelenőben van. Azt mondhatjuk, hogy energiáink felét leköti az építőipari megrendelőkkel való küzdelem.

› **Ezzel sajnos az építészsakma sincs másképp... Tavaly a Budavári Lovarda újrakapcsolása kapcsán rangos szakmai elismerésben részesültek. Miért volt különleges ez a munka?**

Valóban kivételes történet ez. Korábban jellemzően fotó alapján dolgoztunk, az archív felvételen azonban nem mindig látszódott tisztán, hogy például a kupolán lévő díszvázán láng van-e vagy gyümölcskosár... Így aztán az építészekkel és műemlékes kollégákkal együtt az épület stílusjegyeinek megfelelően megpróbáltuk kikövetkeztetni. Legtöbbször hiteles megoldás született, ugyanakkor az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy néhány esetben, amikor sikerült a képet feljaví-

▼ Toronyrekonstrukció előtt...

tani, vagy újabb információt adó archív felvétel is előkerült, kiderült, hogy a javasolt némileg eltér az eredeti kialakítástól. A lovarda esetében dr. Birghoffer Péter volt a díszműbádogos tétel épületszerkezet-tani szaktervezője, Baliga Kornél építőművész pedig a formavilágát rajzolta meg. Közreműködésükkel kivételes segítséget kaptunk épületszerkezet-tani és formai oldalról is.

► Ez nem általános?

Nem, mert túlterhelt az építőipar, és ehhez nem értenek sokan. Egy-egy különleges elem, egy visszaívesedő levél például egyedi öntvényes számokat igényel, egyedi préselési technikát kell alkalmazni. Ennek külön költsége van, ami sajnos nem mindig fér bele az ingatlanfejlesztésbe. Nekem ugyanakkor az a célom, hogy ezek az épületek megvalósuljanak. Sokszor elkezd érdekelni egy épület sorsa, szinte beszippant a történet, ekkor már elsősorban nem az ár a döntő.

► Hogyan zajlik egy dísz leképezésének folyamata?

Díszműbádogozásnál három, jól elkülöníthető kivitelezési technológiát különböztetünk meg. A kétszer görbült fel-

▼ ...és után

letek, a figurális, ornamentikus díszek – palmetta levél, íves tagozatok, virágok, sárkányfejek – a préselés technológiájával készülnek. Ehhez először az elem mintáját készítjük el agyagból, majd modellgipszből. Ebből öntvényminták készülnek. A présgépre helyezett, egymásba illeszthető öntvények közé kerül a már kellőképpen kilágyított fémlemez. Az első préselésnél összegyűrődik a

behelyezett fémlemez, sok praktika és újralágyítások sora szükséges ahhoz, hogy a végső préselésünk kellőképpen kisimított legyen, és felvegye a minta formáját. A forgástestekből felépülő díszmű technikája a fémmomás. A minta anyaga lehet fa, fém vagy műanyag. A kiválasztott fémlemezről (horgany, réz, alumínium) körrelővel kört kell kivágni. A középpontban felfogott mintát, illetve az előzőekben kellőképpen kilágyított fémlemez a mintára kasírozzuk. A lágyítást esetenként többször is el kell végezni. Vékonyfalú öntvényekből is készülhetnek figurális vagy ornamentikus díszek. Horgany anyagú környezethez spiáter öntvényeket, míg réz anyagú környezethez bronz öntvényeket készítünk. A folyamatot természetesen itt is a mintázás előzi meg.

► Mennyi egy ilyen bádogoszerkezet élettartama?

Amikor azt mondjuk, hogy egy horgany 80-100 évig, egy vörösréz 100-120 évig működni fog, akkor mi ezt komolyan gondoljuk. Egy ablakszerkezet például, melyet most készítünk az Úri utcába, pára- és hőtechnikailag is úgy van kialakítva (párafékező és páraáteresztő lemezzel, felületfolytonos hőszigeteléssel, átszel-

▼ A műhelyben

lőzési légréssel), hogy alkalmas erre. Közel három évtizede dolgozhattunk a Vígszínházban. Az a rézfedés ebben a városi környezetben most kezdi megélni azt a rézoxidos folyamatot, melynek során a mélybarnából zöldes színné alakul.

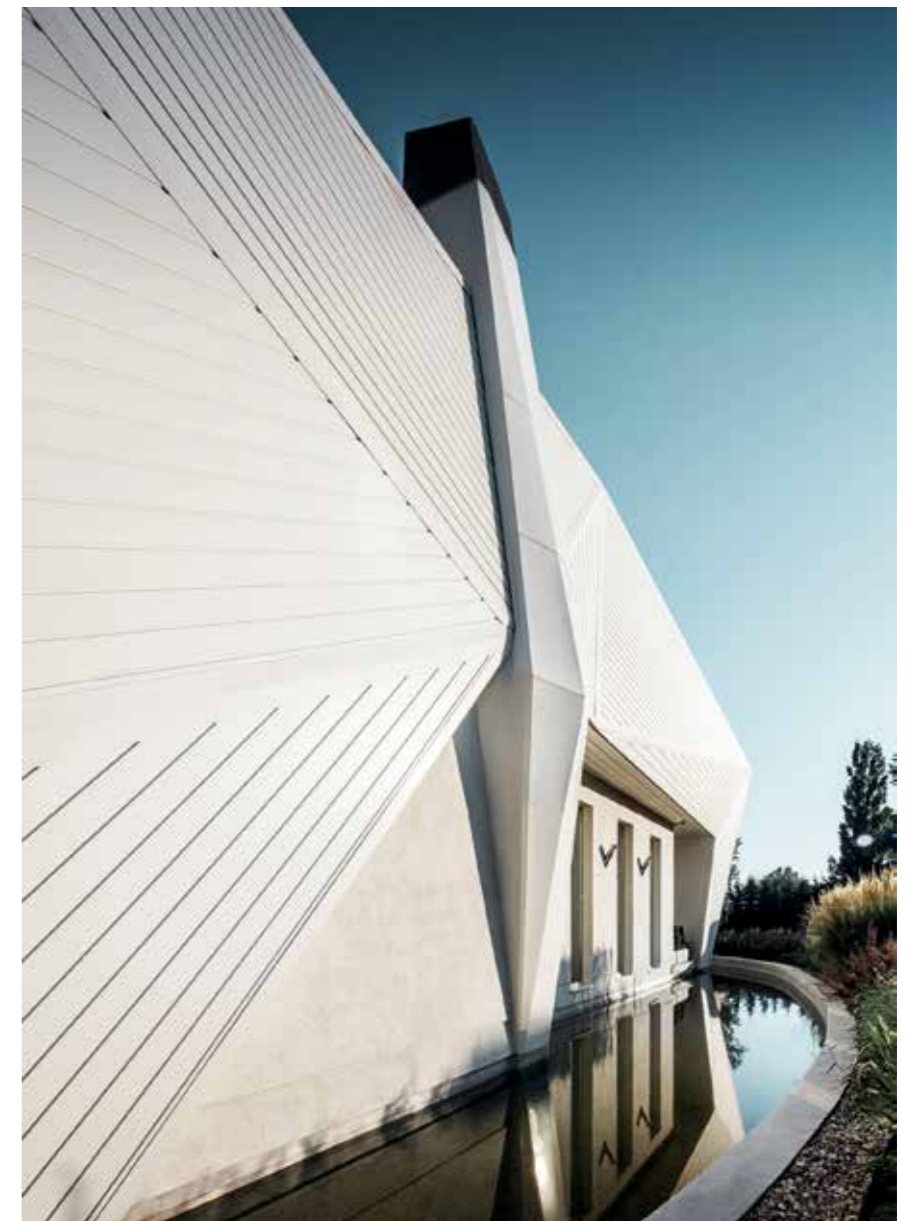
► Mit gondolt a szakma jövőjéről?

A fémlemezket a megmunkálhatóságuk, illetve időtállóságuk miatt évszázadok óta használjuk a tetőfedésben. A múlt század végén, a század elején Budapest nagyváros-sá fejlődésekor ezeknek nemcsak a funkcionális, hanem a díszítő szerepe is kiteljesedett. Gondoljunk középületeinkre: Parlament, Vígszínház, Opera, Bazilika, Széchenyi fürdő stb. Ma ismét tanúi lehetünk annak, hogy a fémlemez díszítő jellege megjelenik

THE ART OF DECORATIVE TINNING – A RESURGENT PROFESSION

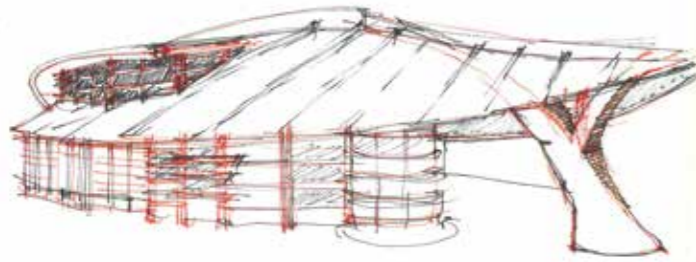
Horex Kft. is a small family-owned tinsmith's shop that has been run by a father and his son, an architect, for more than 25 years. Their work gained fame throughout Europe for the renovation of the Vienna City Hall, but they contributed to the renovation of the Budapest Comedy Theatre, the New York Cafe and the Academy of Music as well. Masters of the special tinsmith's techniques of old times, they offer hands-on practice for young craftsmen arriving from all corners of the world.

▲ Hotel és étterem. Építészet: ifj. Reznicek Zoltán, Ruisz György. Budapest, 2019

az épületeink felújításánál, új épületek, tetőidomok, homlokzatok, illetve belső terek kialakításánál. A régi-új díszműbádogos szakma újra éledőben van, ezt bizonyítják az elmúlt évek elkészített munkái: a tóalmási kastély, a tomajmonostori kastély, a Rácz fürdő barokk kupolái stb. A felújításra szoruló műemléki épületeknél pedig kikerülhetetlen a díszműbádogos feladatok kivitelezése. Hazánkban, de Nyugat-Európában sem találunk sok díszműbádogos vagy hagyományos

ácsszerkezetekkel foglalkozó magasépítő vállalkozást. Az igényesebb helyeken a jövőben talán a 3D nyomtatás fog majd minket egy kicsit háttérbe szorítani. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a mi szakmánk tovább fog élni. Mindig lesznek olyan munkák, műemlék-felújítások és új épületek is, amelyek az ilyen típusú vállalkozásokat foglalkoztatják. Remélem, ennyi különleges és megtisztelő munkával a hátunk mögött a jövőben is száznak ebben nekünk szerepet.

◀ Szabadkézi tömegvázlat

KARANTÉNBESZÉLGETÉS CSERNYUS LŐRINCCEL

Dénes Eszter | Salamin Krisztina

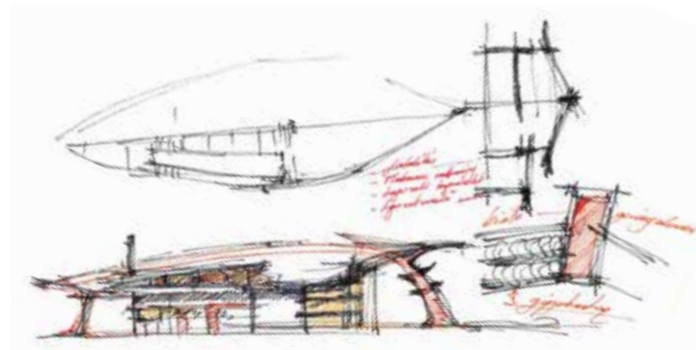
Éppen hét évvel ezelőtt, a gazdasági válság utóján beszélgettünk Csengerrel és a főépítési hivatásról az *Országépítő* hasábjain. Akkor személyesen találkoztunk, ma, tekintettel a pandémiára, csak internetes konferenciabeszélgetés keretében tudunk eszmét cserélni, melyre az új csengeri buszpályaudvar adott apropót. Dénes Eszter és Salamin Krisztina interjúja.

BUSZÁLLOMÁS

Csenger

Építészet, fotó: **Csernyus Lőrinc**

▲ Szabadkézi vázlatok

> A korlátozásokat fokozatosan feloldják ugyan, a koronavírus-járvány hosszú távon meghatározza majd életünket. A jelenlegi járványhelyzetben hogyan látod Csenger városát, benne a saját szerepedet? Egy új épület milyen impulzust adhat egy ilyen különleges időszakban?

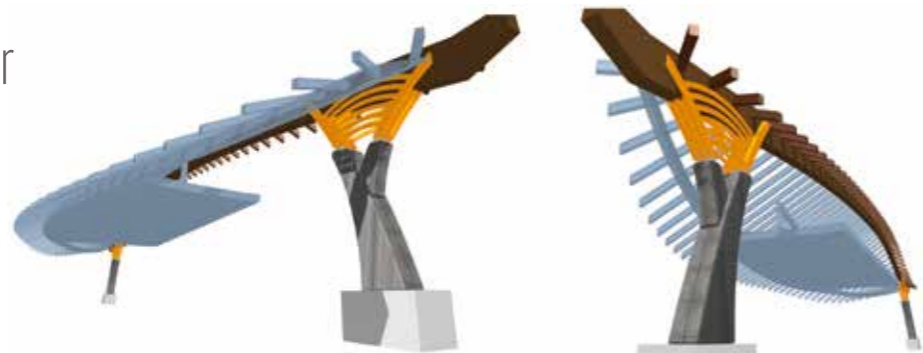
Kétségtelen, hogy speciális helyzetű főépítész vagyok Csengerben. Ez a szerep különbözik a makói megbízatásomtól, és a többi egykori településtől, ahol ilyen feladatom volt. Bár jó lenne, de nem lehet követendő példa a csengeri főépítészségem, éppen a sajátos, több mint harminc évre visszanyúló története miatt. Jelenleg három hónapja nem jártam személyesen a városban a járványra való tekintettel.

Közös megegyezéssel az ideai hátralévő főépítési díjazásomról is lemondtam Csenger javára. A munkakapcsolatom mégsem szakadt meg. Ebben nagy segítségemre van Farkas Miklós¹ barátom, aki az átadás előtt álló buszállomás épületének műszaki ellenőre is. Az országnak ez a része mindig is sajátos pályán mozgott. Ennek egyik oka a Trianon után kialakult hármastartó közelsége, mikor is a térség egykori központjai Romániához kerültek. Mégis, Csengerből ma már többet járnak át a határon a csupán 16 kilométerre fekvő Szatmárnémetibe, mint a megyeszékhely szerepét betöltő, de mintegy 80 kilométernyire lévő Nyíregyházára, vagy az ennél közelebbi Mátészalkára.

> A Bereg tehát eleve egy furcsa vidék, ahol egy furcsa főépítész van egy különleges városnak, Csengernek. Mi jellemzi az ottani munkádat?

Ha számba vesszük, hogy egy klasszikus értelemben vett főépítésznek mi a dolga, rá kell jönni, hogy Csenger minden szempontból egyedi eset volt. Nem állítottunk vissza utcaképeket, mert nem kellett, inkább csak felidéztek őket. Nem őriztunk meg településképi magot, mert igazából nem volt mit, viszont létrehoztunk egy újat. A szerkezeti tervet sem módosítottuk, hanem készítettünk egy újat. Csenger a trianoni határren-

¹ Építész, kivitelező, a KKE tagja.

▲ Szerkezeti modellek

dezés utáni periféria egyik leírt települése volt a kádári falurombolással ötvözve. Itt újjászületésről kell beszélni, tudományosan megfogalmazva: revitalizációról. Szabad kezet kaptunk a település vezetőségétől Makovecz Imrének köszönhetően. Akkor még nem tudtuk, milyen nagy fába vágtuk a fejszénket, de az eltelt harminchárom év igazolja az elképzeléseinket. Ha megnézzük a mai csengeri városközpontot, az sokkal inkább lazább, szabadon formálható házak szerves konglomerátumára hasonlít, mint egy kötött, történelmi városszövet rendbetételére, revitalizációjára. A munka megkezdésekor még nagyközségről, és nem városról beszéltünk. A fejlesztési feladatok sokkal nagyobb beavatkozást vetítettek előre, mint amit az akkori adottságok figyelembevételével be lehetett volna tartani.

► **Miért tekinthető különlegesnek ezen felül a főépítési szereped?**

Főépítési tevékenységem során páratlan szabadságot kaptam, amelyben az alkotói, tervezői tevékenység sokkal fontosabb volt, mint az idomulás vagy igazodás. Ez valóban furcsa és különleges.

► **Döbbenetes még kimondani is, hogy egy város három évtizeden keresztül sem tér el egy vezérgondolattól. Talán csak Makó esetében beszélhetünk hasonló tudatosságról.**

Ezalatt négy polgármestere is volt Csengernek, és az 1986-ban született makovecki alapvetésre 2020-ban is azt mondják, jó. Makó ezzel szemben e makovecki építészeti örökséget továbbvive, ugyanakkor a karakteres alföldi polgári építészet minden attribútumát is megőrizve akar egy térség központjává válni. Makó építészeti öröksége

komolyabb értékkel bír, mint Csengeré. Ezek tények, de az is tény, hogy Csenger lentebbről indulva, mindig is kevesebb pénzzel rendelkezve ki tudta vívni ugyanazt az országos elismertséget, mint Makó. Fontos építészeti különbség továbbá a két település között, hogy amíg Csengerben a munka fiatal, pályakezdő építészek közreműködésével történt, addig Makón Makovecz Imre tervezte a legtöbb épületet.

► **Ehhez az is szükséges, hogy legyen valaki, aki ezt végig tudja vinni.**

Ez még kevés lenne, a legfontosabb, hogy a bizalom hosszú távon ne inogjon meg. Voltak válságosabb pillanatok az elmúlt harminchárom év alatt, de ez természetes. A mindenkori testület azonban következetesen kiállt Csenger egységes arculata mellett, és ez ma már szinte védjegyének mondható.

► **Makó ma már Makovecz Imre városaként tudatosan építi erre idegenforgalmát. Csenger épít tudatosan ilyen hírnevet? Vannak ilyen törekvések?**

Makó azt mondja, hogy náluk van a legtöbb Makovecz Imre által tervezett épület. Csengerben ennél sokkal több makovecki stílusú épület van, de kevesebbet tervezett személyesen ő maga, többet a tanítványai. Úgy látom, hogy mindkét város felismerte ebben az értéket, és megtalálta azokat a fejlesztési pontokat, kapcsolatokat, amelyek alapján tovább tud lépni, újabb beruházásokat tervezve.

► **Tulajdonképpen ennek részeként tekinthetünk a város új buszpályaudvarára is?**

Nem nevezném buszpályaudvarnak, az egy nagyobb léptéket feltételez, hívjuk inkább buszvégállomásnak. Valójában ez egy három buszállásos szolgáltatóház. A várakozótér és a jegyárutató helyiség, a diszpécser szolgálat és a busztársaság irodáján kívül illemhelyiségeket és négy üzlethelyiséget is kialakítottunk, melyekbe várhatóan a városközpontból eddig hiányzó szolgáltatások fognak költözni. Ez az épület gyógyította be a város egyik

Csenger, városi buszvégállomás és üzletek

Megrendelő: Csenger Város Önkormányzata

Finanszírozás: Magyar Köztársaság Kormánya

és Csenger Város Önkormányzata

Tervező: Csernyus Lőrinc, ArchEA Építésműhely Kft.

Építész munkatárs: Fridrik Mátyás

Statika: Árva Péter, Tóth Levente Márton, Erőművész Kft.

Műszaki ellenőr: Farkas Miklós, Pallér2 Kft.

Kivitelező: Ke-Víz 21 Zrt.

utolsó nagy sebet, ami három évtizedes munkánk egyik legfontosabb állomásának is tekinthető. A helyén egy régóta üresen álló ÁFÉSZ-épület állt. Átellenben pedig az iskola étterme van, amit Vincze László tervezett.

► **Ez utóbbi már önmagában meghatározza a kontextust?**

Az étterem ikonikus épületszobrára. Szobor jellegét ezen kívül az is indokolta, hogy hagyományos zártosurú beépítés

nem is volt megvalósítható a telekadottságok miatt. A központot szabadon alakíthattuk ki. A korábbi terveink alapján megépült épületek egy térben elnyúló városszövetet eredményeztek, lehetőséget biztosítva a szabadon formálható alaprajzi kialakításnak és a házak között kialakuló térfejlődésnek.

► **Úgy fogalmaztál, hogy Csengerben az egyik utolsó nagy seb is begyógyult a buszvégállomás megépítésével. Van még hiányérzeted a városközponttal kapcsolatban?**

Ó, rengeteg, de ez már túlmutat a közvetlen városközponton. Városkapukat kellene tervezni. Nagyobb hangsúlyt helyezni az úgynevezett mikroarchitektúrára, a kerítések, a felújítandó homlokzatok látványának és esztétikai színvonalának emelésére. A minőségi közép vagy átlag elérése nagyon fontos. A buszállomás mögötti terület még beépítésre vár, ez a tér lezárása szempontjából is fontos lenne. Általánosságban sokkal több növény és fa kellene. Néhány épület homlokzata pedig felújításért kiált. És lassan kellene utánam egy olyan helyi főépítész, aki továbbviszi azt, amit én csinálók

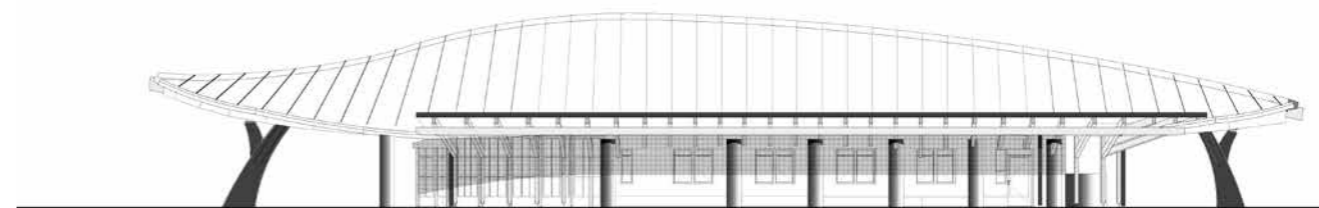
› **Maga a funkció, a megbízás, és a közbeszerzési eljárás mennyiben kötötte meg a kezét? Ritka lehetőség manapság egy építész számára, ha épületszoborban gondolkodhat.**

Ez a gesztus vagy hajlam talán a habitusomból is adódik. A nagygéci toronynál, a dubaji pavilonnál vagy a csengeri tanuszoda homlokzatánál, melyet mint a város főépítésze alakíthattam ki, szintén ebbe az irányba törekedtem. Az étterem és az iskola kapuzata kijelölt egy tengelyt, erre most egy újabb ívet fűztünk fel.

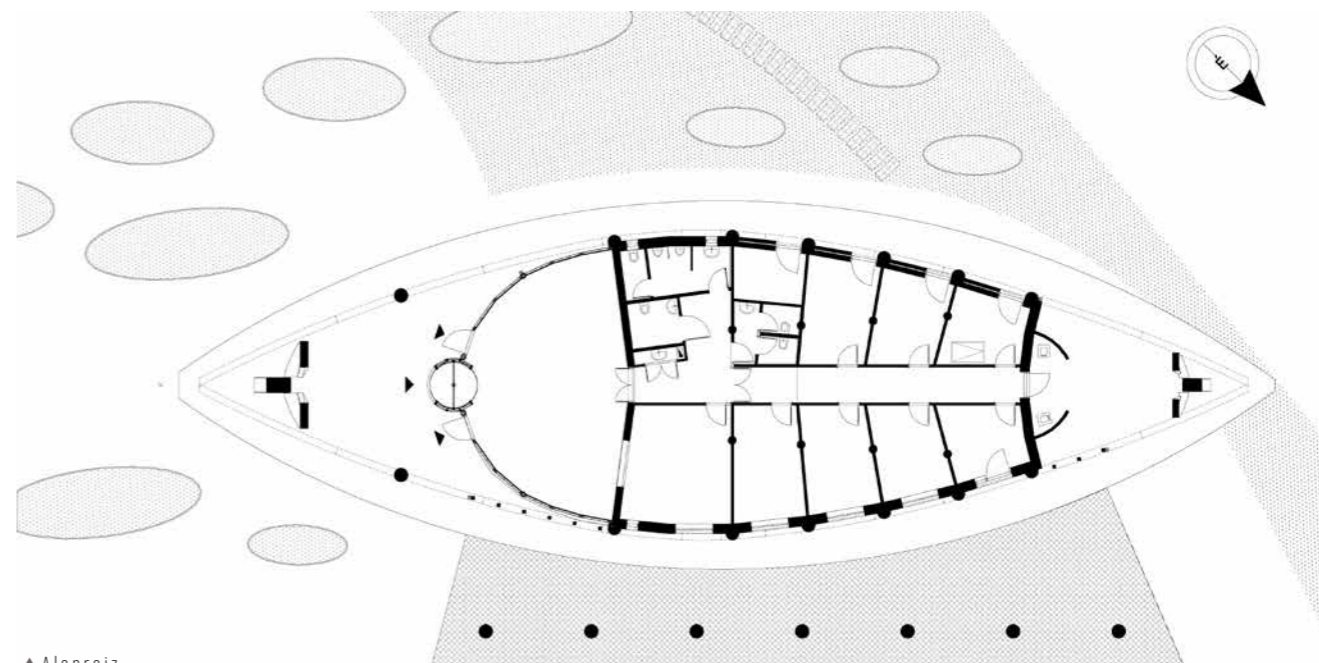
› **Feltűnő, hogy anyagait tekintve ez az épület egy modernbb felfogást képvisel, ettől kezdetben sokan idegenkedtek a városban. A tetőfedésnél mennyire befolyásolt a divat?**

Nem a divat áll emögött. Lássuk be, ma már tudunk minőségibb építőanyagokban is gondolkodni, míg korábban abból építettünk, ami rendelkezésre állt. Való igaz, hogy eleinte hagyományos cserépfedést terveztem, de az nem

volt annyira jól illeszthető a formára. Szerettem volna egy könnyed, „lebegő” tetőformát kialakítani, amit csak a két szabadon álló fehér, faágszerű vasbeton pillér tart. A fémfedés alkalmazása egyébként nem egyedi, Nagygécre és a makói iskolámra is ez került. Nem tartom annyira divatos anyagnak, és kétségtelen előnye, hogy az idő múlását jól viseli. Sok mindent „el kellett szenvedniük” a csengerieknek a harminchárom év alatt; amitől kezdetben idegenkedtek, arra ma már büszkék. Egyébként van az épületen műanyag ablak is, igaz, kívül faboritást kapott. Van, amivel egyszerűen nem lehet még Don Quijote-harcot sem vívni. Az építőipari lobbis, a termék- és dizájnorientált szemlélet és a közbeszerzési előírások sokszor megalkuvásra készítetik a tervezőket.

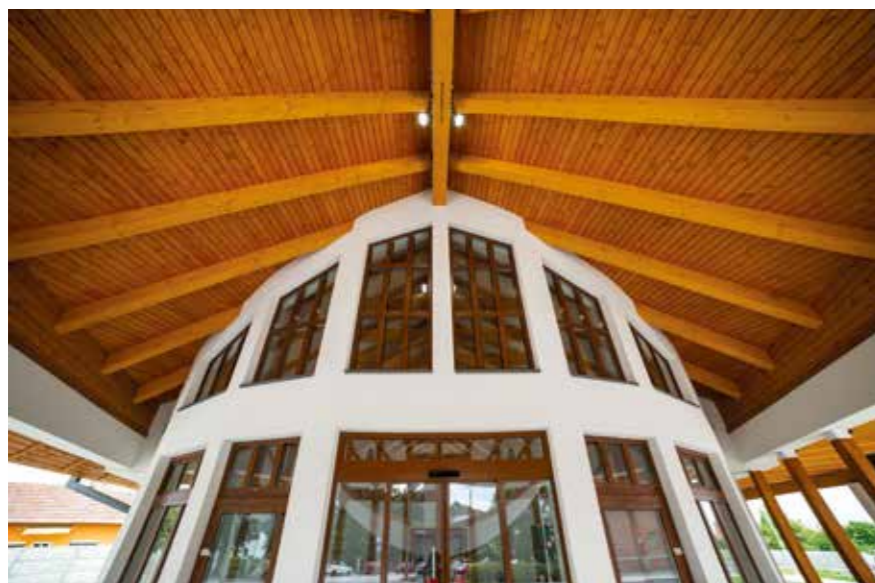

◀ ▲ Homlokzatok

▲ Alaprajz

> Nem csupán épületről, hanem a környezet rendezéséről is beszélhetünk?

Készült kert- és tájterv, ez ma már ritkaságszámba megy. Általában aszfaltozott mező közepén állnak az ilyen létesítmények. Nagyon furcsa, hogy jelenleg üres az épület, nem lehet tudni, hogy mikor lesz az átadás. A járvány miatt Csengerben is kevesebb a mozgás. Sokat gondolkozom mostanában azon is, hogy egy-egy kötött funkciójú épület – a tanuszoda például – mennyire lesz kihasználva a következő években, megváltozik-e az emberek életvitele.

> Talán minden visszatér a régi kerékvágásba, úgy, ahogy a spanyolnáthajárvány után. Szép lassan folytatódott ugyanaz az irány...

Nem hiszem, de ez az én véleményem. A spanyolnátha a világháború után jelent meg. Fontos különbség, hogy a társadalom nem produkált akkora túlfogyasztást, mint jelenleg. A pánikhangulat nyilván hamar oldódik, és reményeim szerint az alapvető gondolkodási mintázataink fognak megváltozni. Ha mégsem, akkor is egyfajta húzd meg, ereszd meg játék jön, amiben hol job-

ban, hol kevésbé fogjuk majd vissza magunkat a fogyasztás terén.

> A járvány miatt elhalasztották a dubaji expót, miközben a pavilonok már majdnem elkészültek.

Nem hiszem, hogy minden pavilon úgy nyit majd meg, mintha mi sem történt volna, csak eltelt egy év. Az üzeneteket át kell gondolni: ebben az új helyzetben mi az én üzenetem a világnak, mi Magyarország üzenete. Szerintem el kell indulniuk a gondolkodásbeli változásoknak.

> Egyre többen vélik úgy, hogy ez a gazdasági túlpörgés nem tartható fenn tovább. Kínában a karantén idején töredékére csökkent a légszennyezés, ez a műholdképeken is jól látszott. A gazdaságot most kezdik újra beindítani, a szennyezés már majdnem elérte a korábbi állapotot. Sokan szkeptikusok a mélyebb változásokat illetően.

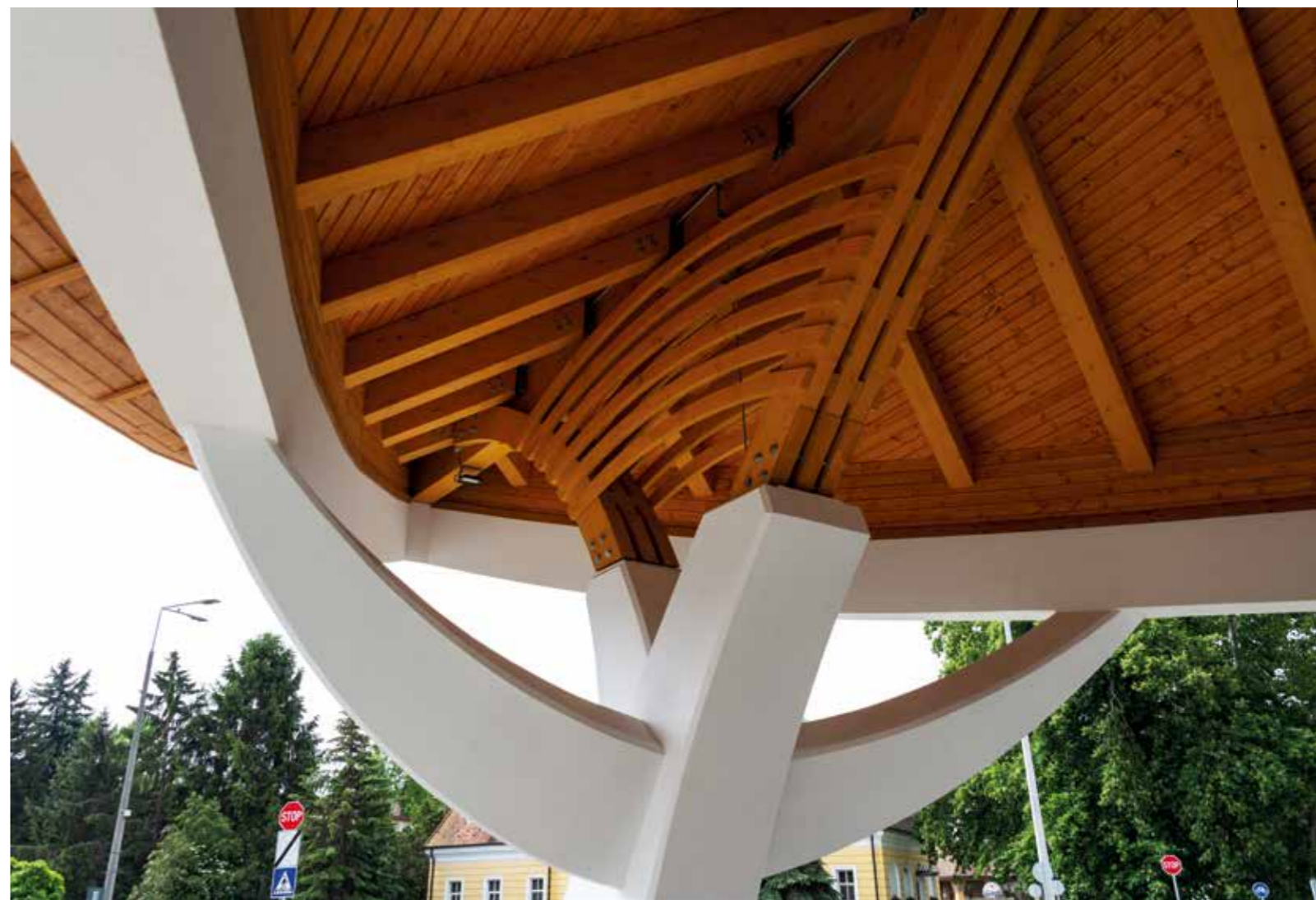
Az idő fontos szerepének újra tudatosulnia kell, és ez vissza fog hatni az épített környezetre is. Ha már Kínát hoztad szóba, ma már ott is nyolc-tíz évenként bontják a házakat. Olyan eldobható épületek készülnek, amelyek minden szempontból gyorsan avulnak.

> Ha ebből a szempontból nézzük a csengeri épületeket, ezek az időtlenséget sugározzák, túllépve az aktuális divatirányzatokon.

Megöregedtek, patinásodtak, de felújíthatók.

> Az organikus építészet nem sugárzott ki a környékbeli településekre? Nincs messze Fehérgyarmat vagy Rozsály, ahol az egyedi felfogású, önálló helyi szociális-társadalmi segítőrendszer ilyen épületekkel is alátámasztható lenne. Hogyan hatnak az egyes települések egymásra?

Fehérgyarmaton több évig voltam főépítész, és ugyanazt a munkát kezdtük el, amit Csengeren, Beke Pállal és Varga Tamással. Hozzáteszem, hogy Fehérgyarmat már akkor sokkal városiasabb település volt, mint Csenger. Az emberi

tényezőt azonban semmiből sem lehet kihagyni. Lehet beszélni önmagában az építészetről, a közösségfejlesztésről, közlekedésfejlesztésről, energiafejlesztésről. Ha azonban a szakmai tudás mellé nem tudnak hozzátenni egy olyan pluszt, amely a Hamvas Béla-i genius loci szelleméből fakad, akkor hiába minden. Mindeközben sok szomszéd település riválisként tekint Csengerre, mondván: úgy könnyű, ha minden erő oda összpontosul. Mégis, az együttműködési kísérletekre rendre nemet mondanak. Ez a magyarok turáni átka. Ugyanakkor Csenger testvérvárosába, Kovásznára elért ez a kisugárzás.

> A pandémia utáni világ alakításában megváltozik-e úgy általában az építész szerepe, a mi szerepünk? Milyen jövőképe lehet egy építésznek a válság után? Vagy egyáltalán, hogyan alakul át a vidék, a város, az otthon? Valahogy nem nagyon beszélünk erről. Mintha minden ugyanúgy menne tovább.

Vannak hasonló témájú online konferenciák, és a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatán is elindult egy eszmecsere erről.

> Sokan most tapasztalták meg először saját fogyasztásuk mértékét, talán most olyan változások is bekövetkezhetnek, amelyekre eddig nem volt sok esély. Több idő jut mindarra, ami felett eddig elsiklottunk. Komposztálás, kertészkedés, tudatos vásárlás stb.

Egy felmérés szerint az online vásárlás zöme kerti gép, növény és barkácsszerszám. A kertés ház egy választóvonal, ahol az életünk lelassulásával párhuzamosan hamar egy hagyományosabb életformára tudunk váltani.

> Az építészterén milyen változásokat lehet érzékelni?

Három hónap kevés ehhez, de az építőiparban már vannak jelei a változásnak. Míg közel húszezer külföldi (ukrán, román, szerb) vendégmunkás hazament a lezárt határok miatt, a Nyugat-Európába elszívárgott magyar szakemberek hazajöttek, így most újra lehet helyi köművest találni. A megbízások terén is érezhető, hogy az ingatlan továbbra is a legjobb befektetés, sokan fognak kisebb építkezésbe. A tervezést illetően pedig talán újra nagyobb az igény a hagyományosabb megoldásokra.

> Mi ebben egy építész felelőssége?

Az eddigi dizájn- és termékorientált világunkban tizenhét év alá csökkent egy épület műszaki előregedési rátája. Fel kell ismerni végre, hogy ez a szemlélet fenntarthatatlan. Házaink tönkremenének, ahelyett, hogy szépen megöregednének. Budapesten húszéves épületeket bontanak, miközben több százezer négyzetméter iroda marad kiadatlan. A dubaji világkiállítás elhalasztása felveti a problémát, hogy a féleves házak hogyan bírják ki majd még másfél évig, hogyan tartásuk fenn a gépészeti rendszereket például... A járvány miatt újra a környezettudatosságra, az energiatakarékos rendszerekre kell fókuszálni. De ennek az oktatásban is meg kell jelennie – az online Waldorf-óráimon is tapasztalom, hogy erre a mai fiatalság igenis fogékony.

> Annyi bizonyos, hogy átalakul az életvitelünk, a pánikhangulat lecsengésével többen fognak otthonról dolgozni, mint eddig. Sokan, akik a járvány előtt csak aludni jártak haza, az otthon minőségét most másképpen élik meg. Fájóbb a zöldterület, az átmeneti terek hiánya. A nappaliból újra a megszaporodott közös

időtöltések helye, azaz az étkező lett a családi házak központi tere.

Az otthonról végzett munka nagyszerű lehetőség, de hosszú távon a személyes találkozást nem fogja kiváltani. Mindeközben várható egy lassulás az életünkben, ami sokunknak hosszú évtizedek óta most adatott meg először: van idő kovászos kenyeret sütni, együtt étkezni, kertészkedni. Aki pedig rákap ennek az ízére, nem fog visszakap-

csolni a régebbi, nagyobb sebességre. Ebből a szempontból a világ nem lesz ugyanaz, mint ami volt. Van egyfajta felelősségvállalásunk ebben, szülőként, építészként, akadémikusként is. Legalábbis véleményt kell formálnunk erről az új helyzetről: mi ebben a művészet, az építészet szerepe, új üzenete. Hogyan tudjuk kiváltani a személyes kapcsolatteremtést, kultúraátvitelt, az értékmegőrzést.

> Mennyire nehéz a tudás, a felelősség átadása a következő generációnak?

Rátapintottál szerintem a Kós Károly Egyesülés egyik legnagyobb problémájára: megvan-e az a kovász, az akarat a továbbadásra? Az én generációmban abszolút megbíznak, úgy is mondhatnám, van egyfajta reputációnk. De amikor „előveszünk a zsebünkől” egy kezdő építész, egyre nehezebb helyzetbe hozni. Nem tudom, Makovecz Imre ezt hogyan

csinálta, milyen varázslat volt ez, annyi bizonyos, hogy neki jobban elhitték, amikor „elővett engem a zsebéből”, odaültetett az asztal mellé, és legközelebb ő már el sem jött személyesen. Tény, hogy mi sokkal nehezebben adunk át munkát a fiataloknak. Ha pedig nem adunk át teljes tervezési feladatokat, nem lesz meg az a gyakorlatuk, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy főépítési feladatot lássanak el. A mi generációnk biztosra megy: nem akarjuk elengedni a megbízást, személyesen is ott vagyunk a tárgyalásokon, és erre mindig találunk indokot. Az egyes

munkarészek átadása viszont nem mérhető össze a teljes felelősségvállalással. Mi ezt elszúrtuk, talán önzésből, bizalmatlanságból, vagy akár a mostani konjunktúra igényei miatt. És ezt a fiatalok is érzik. Próbálok ezen változtatni, látom, mit kellett volna tíz évvel ezelőtt meglépniem. A településfejlesztés pionírjai, Beke Pál, Makovecz Imre és társai sokkal mélyebb összefüggésekben gondolkodtak – erre ma nem látunk példát. Ebben bizony a jelenlegi kormányzati politika is hibás. A főépítési rendszerhez anyagi támogatást is kell adni a hangzatos monda-

◀ Számítógépes tömegmodellek

tok mellé. Ráadásul hiába bizonygatjuk, hogy ez fontos, ha minden mozgás ezzel ellentétes. Nem tesszük vonzóvá a főépítési pályát a fiatalok számára, pedig ennek csíráját már az iskolában el lehetne ültetni. Annak idején mi Papp Gábort² és Molnár V. Józsefet³ hallgattuk, akik nem csak az építészetről beszéltek, mégis rátereltek minket egy követendő ösvényre.

> Te oktatsz fiatalokat? Milyen a kapcsolatod ezzel a generációval?

Tizedik éve tanítok az Óbudai Waldorfiskolában, ezalatt elképesztő változást tapasztaltam meg egy akkori és egy mostani 18 éves között. Tudatosabban kell felkészülnünk erre a változásra, és hosszabb időt kell eltölteni egy-egy helyen. Úgy gondolom, legalább tíz év kell ahhoz, hogy a főépítész keze munkája meglátszódjon egy településen. Ez két választási ciklus. Ahol nagy eredmények születtek, ott több évtizede robotoltak a főépítészek, miközben a mai fiatalok számára elképzelhetetlen ez az állandóság: két-három évente munkahelyet váltanak. A főépítési munka misszionáriusi küldetés, mindenkinek ott kell elültetni a csírákat, ahol tudja, és ahogy tudja. Be kell állni valaminek az élére, ahogy Makovecz Imre is mondta. Ehhez erő és elköteleződés szükséges. Ebben várok változást a pandémia utáni új világban.

² Művészettörténész.
³ Néplélek- és néprajzkutató, grafikusművész.

BUS STATION IN CSENGER, QUARANTINE INTERVIEW WITH LŐRINC CSERNYUS

Cast onto the outer fringes of the country by the Treaty of Trianon and devastated during the Kádár regime, Csenger seemed to have become a doomed settlement. Starting from the 80's, the disciples of Imre Makovecz were given a free hand in shaping the centre of the town. Built according to earlier plans, the buildings create a sprawling urban matrix that is an ideal environment for free-flowing floor plans and an organic spatial development. The three-track bus station was designed by Lőrinc Csernyus to complete the architectural healing of the town. In addition to the waiting room, the ticket office, the dispatcher service and the offices of the bus company, toilets and four shops have been set up to host services that are currently not available in the city center. The station building is a sculpture that reflects upon the canteen of the school designed by László Vincze, which is right across the street. Due to the limitations of the plot, a traditional closed-row construction would not have been possible. As a rare, but welcome addition, a garden and landscaping plan was also created.

A páratlan természeti környezetben fekvő Telki napról napra új épülettel gazdagodó családi házas övezete megfelelő terep a kísérletezésre. A fővárost övező agglomeráció kedvelt kertvárosaihoz hasonlóan itt sincs azonban egy megragadható arculat, a tévésorozatok és az aktuális trendek diktálta megjelenés nem utcánként, hanem telkenként váltja egymást, olykor igen eklektikus utcaképet eredményezve.

CSALÁDI HÁZ

Telki

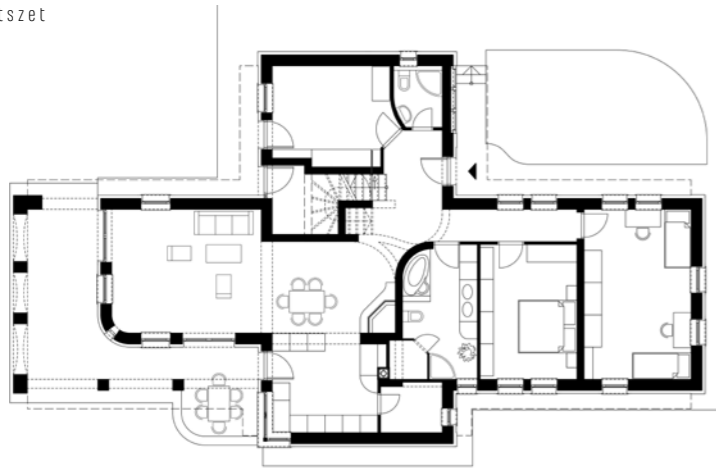
Építészet, fotó: **Dósa Papp** Tamás
Szöveg: **Salamin** Krisztina

Dósa Papp Tamás családi háza azonban nem köthető egyik mulandó divatirányzathoz sem: egy oromfalas klasszikus magyar lakóház alapképletéből indul ki, alaprajza két egymásra merőleges szárnyból áll. Az épületnek első pillantásra mégis mai, karakteres jelleget adnak az erőteljes gesztussal alakított oromfalak és a tető finom aszimmetriája. Az építészeti alapgondolat párhuzamot mutat a Kós Károly Egyesülés által jegyzett vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítéssel: két egyszerű, nyeregtetős archetipikus tömeg keresztezése, melynek részletei, oromfalai egyedi kialakítást kaptak. Az alkalmazott anyagok – égetett agyagcserép héjalás, törtfehér vakolat, pácolt faanyagok – közül csu-

▲ Metszet

▲ Földszinti alaprajz

FAMILY HOUSE – TELKI

This family house by Tamás Dósa Papp does not follow any of the fleeting fashion trends. Based on the traditional formula of the gable-ended Hungarian home, its floor plan consists of two wings laid perpendicular to each other. Yet the pronounced gables and the slight asymmetry of the roof make the building radiate with youthful energy. The free-flowing shapes of the exterior are mirrored by the arching interior walls, the dynamic curved ceilings of the passageways and the unusual intersections of the interior cladding. The asymmetry of the roof section offers a unique and playful design that is the source of a unique spatial experience. However, this is as far as the extravagance goes, since the floor plan is exceedingly simple and the elements of the house reflect classical ideas.

A lámpák, tálak
Czákli Hajnalka iparművész munkái

pán a szárazon rakott kőlabazat képvisel újdonságot. Az ősi együtt él a maival, melyet ez esetben a szokatlan tömegalakítás, a csüngő ereszt helyett kialakított aláépítés, a jelzésértékű vakolatkeretek és a határozott vonalvezetésű főhomlokzat osztás nélküli nyílászárói fognak egybe. Mindeközben az ereszt faragott szarufavégei ellenpontot adnak a letisztultabb részleteknek.

Míg a főhomlokzati oromfal a hagyományos kéttablakos séma köszön vissza, a terasz pengéfalának lyuggatott rajzolata a ház meghatározó eleme. Ez az íves vonalvezetés köszön vissza a völgy felé tekintő emeleti lodzsánál, és folytatódik az ide vezető különleges nyílászárón. A formát a természet, a fa háromdimenziós szerkezete inspirálta. A forrást tekintve nem mellékes, hogy a tervező építésztanulmányai előtt faipari szakközépiskolában és asztalos családi hagyományoknál fogva szerzett ismereteket erről az anyagról. A külsőt meghatározó feloldódó formák visszahatásaként jelennek meg a beltér íves falai, a közlekedők lendületes ívű álmennyezetei, valamint a tető alatti terek belső burkolatának szokatlan összemetsződései. E külön-

leges térélményt adó egyedi és játékos kialakításra a tetőmetszet aszimmetriája adott lehetőséget.

Az extravagancia azonban nem gyűrűzik tovább: a ház alaprajza egyszerű, elemei klasszikus kereteken belül maradnak. Az előtérből közvetlenül, egy hasítékon juthatunk az ívekkel összenyitott központi lakótérbe, melyhez

hagyományosan tornác és az oromfal takarásában fedett terasz is csatlakozik. A szabályos, megszokott térkapcsolatokat mutató belsőből a kert felé fokozatosan oldódik a formálás.

A mintegy 135 m² alapterületű földszinten három hálószoba és két kisebb fürdőszoba található, a tetőteret csak az építés második, szerkezeti és homlokzati változtatást nem igénylő ütemében kívánják majd végleg birtokba venni a ház lakói. A lakótér harmóniája, puha és meleg hangulata, melyben kiemelt szerep jut az egyedi kézművestermékeknek (kandalló, konyhacsempe, bútorok, kiegészítők), a ház asszonyát dicsérik.

A megbízó házaspár egyik tagja elismert bőrs iparművész – bőrből font használati tárgyai és lámpabúrái a hangulatos belső tér meghatározó elemei. Az e tárgyaknál alkalmazott hagyományos fonástechnika ravaszul bonyolult művelet, a körmőkhöz szorított szálakra utal közismert szavunk: körmönfont. Az iparművész merész kísérletei inspirálták az építészeti formálást is, mely összefoglalja e szó valamennyi mai jelentését: ravaszul, olykor tekervényesen megfogalmazott, de a maga nemében eredeti. Folytatásra érdemes kísérlet ez a trendek uralta családiház-építészetünk terén.

A FELHŐK FÖLÖTT RÖPÜL, LOBOG UTÁNA FÖLDZÖLD KÖPÖNYEGE...

Kő Boldizsár mesejátészóter-készítő

Szöveg: **Buella** Mónika
Fotó: **Kő** Boldizsár

▲▶
Mátyás Király Reneszánsz Játészóter,
Visegrád, 2010

► Milyen feladaton dolgozol?

Most mintha Fehérlófia-év lenne. Két Fehérlófia-meseteret terveztem már meg az idők folyamán, és mind a kettő megvalósul ebben az évben. De ez két teljesen különböző játszótér, teljesen más korcsoportnak, más igényekre szabva, és más eszközökkel. Érdekes, hogy éppen egyszerre épülnek meg.

► **Mindegyik játszótéred egy erőteljes téma köré szerveződik. Miért kell történetet adni egy játszótérnek?**

Amikor azon gondolkoztunk egy baráttal, hogy ebbe belevágunk, magunknak is kerestünk valamifajta mankót vagy vezérelvet, ami köré tudjuk rendezni a teret és az eszközöket. Azt is éreztük, hogy nem feltétlenül muszáj egy téma köré szűrni a dolgokat, de ha valami fontos üzenetet tudunk ezáltal közvetíteni, akkor az egy jó dolog. Ilyen lehet egy szép népmese is akár.

► **Mindegyik játszótérnek van meséje?**

Mátyás Király Reneszánsz Játészóter,
Visegrád, 2010

Kő Boldizsár, mesejátészóter-készítő kézművesmester (az elnevezés tőlem származik) lakóhelyemtől, Budafoktól félórnyira lakik. A megtett viszonylag rövid út során két „kőboldizsáros” játszótér mellett is elmentem.

Eltéveszthetetlen kézjegy. Sokan ismerik karakteres alkotásait, mindenki lelkesedéssel beszél róluk.

Egy elvárásolt kertés házban él családjával, nehéz lenne eltéveszteni, melyik kapu tartozik hozzájuk. Kerttervezőként egy közös munka kapcsán ismerkedtem meg Boldizsárral. A találkozás azonban még a járvány előtt történt, amely sajátos színezetet ad egyes gondolataimnak – most, amikor minden játszótér zárva van.

Sokféle lehet egy játszótér. Készítettünk tavalyelőtt a Down Alapítvány számára egy játszóházat, ami steampunk stílusban készült. Nem volt történet, csak a formavilág volt meghatározva. Ez a stílus egy nagyon érdekes filozófia is egyébként, voltak fontos filmek is, amelyek steampunkban készültek, például a Waterworld és a Mad Max sorozat. A lényege az, hogy van egy elpusztult világ, az emberi civilizáció pedig a romokból, roncsokból építkezve próbál túlélni. En-

nek megfelelően mindennek összetakolt jellege van. A steampunk vezérgondolata, hogy ez a civilizáció egyszer elpusztul, ez a pusztulás utáni világ utópiája.

► **Megkeresnek egy konkrét témával, vagy szabadon döntöd el a fő szervezőgondolatot?**

Itt a játszóház készítői – akik magát az épületet is kialakították – határozták meg a vezérgondolatot. Azt mondták, az, ahogy a Down-szindrómások látják a mi világunkat, kicsit olyan lehet nekik, mint ahogyan mi tekintünk erre az utópisztikus világra. Nem a pusztulás világát akarták megidézni a Down-szindrómások számára, hanem a steampunk barkácsolókat szerették volna megjeleníteni. Az ember ebben az új világban abból készíti el újra a különböző eszközöket, amit talál; például bőrrel bevonja, mintha egy régi cipésműhelyben restaurálnának egy autót. Érdekes és szerintem szerethető hangulata van. Nagyon sok helyen azt kérik, hogy én magam találjak ki valamit. Most Mátészalkára tervezek egy általános iskola kertjébe egy játszóteret. Nagyon szeretem ezeket a feladatokat. Kihívás, hogy az iskolaudvar nemcsak teljesen lapos, jellegtelen, hanem betonmaradékokkal, vasakkal, rozsdás kerítéssel tarkított... Egy ilyen helyre kell viszonylag kis pénzből megoldást találni arra, hogy az ott élő gyerekeknek legyen egy olyan világa, amiben megjelennek a mátészalkai hősök, hétköznapi hősök. Mátészalkáról származik egy híres szélhámos, csakúgy, mint egy nagyon híres mérnök. Az a lényeg, hogy játékos módon emléket is állítson a játszótér ezeknek az embereknek, miközben üzeni, hogy van remény, nem kell félni az élettől, bárhová eljuthat innen is az ember. Ez szép üzenet szerintem egy ilyen lepusztult iskolaudvartól.

► **Nem neked kell felkutatni a megrendelőt, hanem ők kérnek fel téged. Miért éppen téged keresnek meg?**

Van egy lassan húszéves múltam a szakmában. Még 1999-ben kezdtem ezeket a meseteret tervezni meg készíteni, azóta magamon kísérletezve, céhes szemlélettel felépült egy olyan egyedi eszközpark,

▼ Benczúr kert, Budapest, 2017

ami más játszótérre nincs. Másrészt rendelkezem egy karakteres formanyelvvel. Már ki se kell írunk, ki készítette, annyira felismerhető. Mivel csak egyedi munkákat készítünk, ez egy kicsit mindig bonyolultabb, mint megrendelni az interneten a „tedd a kosárba” gombbal. Ezért csak azok az elszánt emberek ragaszkodnak hozzánk – polgármesterek vagy aktív anyukák –, akiknek fontos, hogy üzenete és saját, olyan különös világa legyen a játszótérnek, ami talán csak ránk jellemző.

Nagyon sok szép játszótér készül rajtunk kívül is, de valahogy ez tetszik nekik... Kicsit harsányak a színek. Néha vitatkozunk is, vajon az adott helyzetben ez indokolt-e vagy sem. Nagyon szeretem az élénk színeket, de volt már példa arra, hogy sikerült alkalmazkodni a kéréshez, és kevésbé színes játszótérre készítettünk.

► **Mi a baj a színekkel?**

Múzeumi környezetben egy fehér szobába élénk színeket bevinni bizony komoly

▲ Zöld Péter népmesejátsszótér, Millenáris Park, 2000

▲ Zöld Péter népmesejátsszótér, Millenáris Park, 2000

▲ Szent Ferenc és Szent György játszótér, Montblanc, Spanyolország, 2013

Senki sem születik változatlanul, hanem alakul az évek során. Húsz évvel ezelőtt kezdtem játszótérket építeni. Balla Gábor barátommal közösen kezdtük ezt az utat. Őt mindig megemlítem, mert egy rendkívül szerény ember, és általában elhúzódik, de valójában közös volt ez az elképzelésünk. Mivel székely vér csörgedez bennem, emiatt úgy gondolom, mindenhez értek, semmitől sem riadok vissza, az „atombomba-készítéstől” a villanszerelésen át bármibe szívesen belefogok. Semmilyen módon nem mértem föl saját képességeim határait, és nagyon nagy erővel tudtam elindulni egy irányba. Talán ezért mertem belefogni olyan dologba, ami járatlan út volt. Akkoriban jöttek be Magyarországra az európai szabványok, amelyeket a nyugat-európai játszóeszközökön mutattak be és magyarítottak el. Az általunk tervezettek kompatibilisek ezekkel, a szabvány is őket támogatja úgy, mégis erős volt a félelem velük szemben. Nagyon nehéz volt megértetni, hogy attól még, hogy nem pont olyat csinálunk, mint ami a szabványkönyvben van, az még szabványos, amiről tanúsítvány is van, és ugyanúgy használható. Ebben az ellenszélben nehéz volt vitorlázni. Hogy ez egyáltalán sikerülhessen, mást kell csinálnom, mint amit az emberek megszoktak. Egykor nagy kísérletezőkedvem volt, de időközben elmúltam ötven, már két unokám van, más életszakaszba léptem. Az eddigi összeszedett tudásomat szívesen átadom a fiaimnak vagy más munkatársaknak, mert nem akarok aggyastyánként is a homok szélén állva flexelgetni. Valószínűleg lesz egy pont, amikor ezt az egészet abba fogom hagyni, de nem szeretném utód nélkül befejezni. Most például mesekönyvet írok, újra a képzőművészet felé fordultam. Ezek újra kezdenek feljönni az életemben mint hiányok, valószínűleg ebbe az irányba fordítom az életemet.

► **Az elmondottakból két szálla kérdeznék vissza. Az egyik, hogy ezek szerint te saját magad csinálod a játékokat, nemcsak valamilyen szinten kitalálod, hanem te magad fűrészeled, csavarozod, fested?**

döntés. Én nagyon szeretem ezeket, de ha valaki egy kicsit nyugtalan, vagy belsőleg zaklatott állapotban van, akkor szinte irritálhatja ez a megoldás. Olyan fajta harsány vidámságot tükröznek ezek a színek, ami nem biztos, hogy minden embernek, a maga állapotában jólesik. A finom, pasztellárnyalatú skandináv színeket én is tudom szépnek látni, és tudom, hogy nagy felületeknél sose mennek élénk színeket alkalmazni. Egy nagyobb kert környékében viszont ezek

nem okozhatnak problémát. Ha halvány vagy pasztellszínekkel lennének kifestve a játszóeszközök, akkor szinte eltűnnének, vagy észrevétlenné válnának. Az se lenne baj, de én szeretem, amikor a színek önmagukban ragyognak és hangsúlyt adnak. Egy szép zöld környezetben ezek az erős színek is szinte egészen eltompulnak, vagy a helyükre kerülnek.

► **Mit értesz az alatt, hogy „magammal is kísérletezve”?**

◀ ▼ Mátyás Király Reneszánsz Játsszókert, Visegrád, 2010

Először Gábor barátommal ketten indultunk el ezen az úton. Aztán később ő különvált, én pedig harmad-, negyedik magammal dolgoztam tovább. Ez egy minivállalkozás volt, melyben én magam csináltam negyvennél is több tevékenységet, épp a múltkor számoltam össze. Működtesében feleségem mint szervező, a sógorom, húgom, és sok családtag segített. Az én dolgom viszont a munkát megszerezni, tárgyalásokra járni, a terveket elkészíteni, kitalálni a technológiát, a fát megrendelni, elszállítani, megmunkálni, összerakni. Ezeket többnyire mind egyedül, vagy valakivel végeztem, a saját bőrömmön kísérleteztem ki a legjobb megoldást. A munka szervezésére mostanában próbálok segítségeket kérni, mert most úgy érzem, hogy a fej gyenge a szervezetünkben, ezt kell erősíteni.

► **Az írás és a képzőművészet hogyan jött vissza az életedbe?**

◀ Benczúr kert, Budapest, 2017

Nagyon szeretek írni – nem tudom, mennyire van hozzá tehetségem, de van bennem egy vágy, hogy ebbe az irányba menjek tovább. Szoktam plüss-bábszínházakat csinálni gyerektalálkozókon. Állítólag abban is szórakoztató a tevékenységem. Most írtam egy mesekönyvet, a *Láthatatlan város* a címe. Titkos célja, hogy egy olyanfajta reménységet, vagy képet szeretne a gyerekek fejébe beültetni, ami attól függetlenül, hogy vallásos nevelést kapott-e vagy sem, olyan játékos túlvilágképet adjon számára, hogy ne féljen az elmúlástól, ami mindnyájunkat érint.

► **Húsz évvel ezelőtt mit csináltál? Mit csináltál harmincéves korodig?**

Volt egy-két másik irány az életemben. Először biológus akartam lenni, akkor a TTK biológus szakát éveken át ostromoltam. Közben felvettek Kaposvárra a mezőgazdasági egyetemre, és oda jártam három éven át. Aztán elmentem az állat-

kertbe, a majomházba dolgozni, később tanítani kezdtem. Először kémiát és biológiát tanítottam általános iskolásoknak, korrepetáltam. Ezután elkezdtem kőfara-

gást tanulni Fáskert István műhelyében, aztán eldöntöttem, hogy a képzőművészeti egyetemre akarok menni. Egyévnnyi intenzív felkészülés után föl is vettem, elvégeztem, utána könyvillusztrációkkal foglalkoztam. Grafikusként végeztem az egyetemen, sok rézkarcot, litográfiát készítettem. Ezeket néha eladtam. Angol nyelvkönyvet és énekeket illusztráltam Bella István fordításában, sokféle munkám volt. A Márai-sorozat diszkiadását, a *Boros könyv*, a *Füves könyv*, a *Négy évszak* mellett az összes alapművét én illusztráltam. Elindult tehát valami, de volt egy pont, ahol egyszer csak azt éreztem, ezt nem tudom tovább működtetni. A kísérletező hajlamom is azt mondatta velem, hogy valami mást kell csinálnom. Közben a Veres Pálné Gimnáziumban is tanítottam féllásban rajtot és művészet-történetet, az csodálatos időszak volt. Elérkeztem azonban egy határhoz, ahol már azt éreztem, nem lehet ezt mind egyszerre csinálni. Ekkor kaptam egy Derkovits-ösztöndíjat, ennek sikerén felbuzdulva elkezdtem a saját munkáimat elkészíteni. De egyszer csak azt láttam, hogy a műfajok átalakulóban vannak. Ami régen egy galériában volt csak elképzelhető, ma már egy második emeleti szobában is az lehet. Lakásszínházak, lakásétermek nyíltak. Ekkor jutottak eszembe a parkok. Milyen jó, legyenek minél többet a gyerekek a parkokban – gondoltam. Egész gyerekkoromban a szüleim¹ szobrain játszottam,

ez olyan csodálatos dolog volt, hogy ezt akartam biztosítani az egész világ számára. A szobrokat meg festményeket ki kell tenni a gyerekek és a szülők keze ügyébe, hogy használhassák.

› Ez is egyfajta kiállítás?

Ki van állítva, de nem kell hagyományos értelemben foglalkozni vele. Nem kell leszedni, feltenni, raktározni, gondolkodni azon, hogy mit is csináljak a művészetemmel. A gyerekek koptatják, néha felújítom, akkor még alakíthatok is rajta. A magam ura vagyok, mindenütt azt érzem, hogy nagyon nagy szabadságot kapok. Sokkal nagyobb a művészi szabadságom, mint lehetett mondjuk Leonardo korában,

¹ Péterfy Gizella festő- és szobrászművész és Kő Pál szobrászművész.

amikor megvolt, hogy mit hogyan kell ábrázolni, kinek milyen kéréseihez kell igazodni, mi a pápának vagy nem tudom én, kinek az elvárása. Én szabadúszó vagyok huszonvalahány éve, mindig van annyi munkám, hogy megéljek belőle. A bürokratikus részét nehezebben bírom, hiszen a famunka mellett 50 százalék a papírmunka egy játszótér esetében. Gondolom, ez mindenhol így van, nagyon sok mindent kell csinálni, olyan papírmunkákat, amiket én sosem szerettem. Ez egy csomag, ezzel is kell foglalkozni. Úgyhogy járok könyvelőkhöz, viszek nekik bonbont, próbálom élvezni a helyzetet, hogy most leadjuk a számlákat és áttekintjük a számszlopkat. Azt is tudom, hogy a pénznek is van mágiája, minél többet foglalkozol vele, annál valószínűbb, hogy lesz neked. Ha azt monddod, hogy nem érdekel a pénz, akkor nyilván nem lesz pénzed, miért lenne, ha nem érdekel... Engem érdekel a pénz, nem azért érdekel, mert vizisielni akarok Hawaii, hanem mert úgy érzem, ezeket a munkákat egyrészt ebből tudom megoldani, másrészt a családomat így tudom fenntartani, harmadrészt a barátainak így tudok munkát adni. Szóval fontos nekem a pénz. Foglalkozom ezekkel a bürokratikus dolgokkal is, meg a tervezéssel, szervezéssel, tehát mindennel, amivel kell.

› Mennyivel változott a világ húsz év alatt?

Nehéz kérdés, mert az ember általában csak a szépre emlékezik. Én még éltem a szocializmusban, és azt nagyon rossz világnak éltem meg. Valóban félttem a rendőroktól, mert nem lehetett az utcán ötvenen összegyűlni anélkül, hogy az ne váltsa ki a rendőrök intézkedését. Ez az érzés bennem volt, de emellett volt egy olyan „csehtamásos” hangulat, ami barságról, a találkozásokról, az emberségről szólt. Ehhez képest most bejött a vadkapitalizmus, ami nem egy elnyomó katonai, hanem egy szabadabb világ, amelyben az embereknek valóban több lehetőségük adódik szerintem. Annak is nagyon örülök, hogy nem kellett összemérni katonai erőinket a szovjet hadsereggel ahhoz, hogy az ország felszabaduljon. Ez megvalósult, és kimentek a tankok, bejöttek a bankok – Kiss Dénes költőt idézve –, ez egy ilyen világ. Vannak lehetőségek, de az biztos, hogy ebben az új világban nagyon sok önzés, igazságtalanság, egyenlőtlenség van. Pedig azt mondjuk, hogy demokráciában élünk. Annyi bizonyos, hogy én ebben a világban tudom ezeket a játszótéret szabadon megvalósítani, de ehhez meg kellett tanulnom a pénzt, a kapitalizmus szabályait.

› A környezetünk is változott?

Ma nagyon erős a virtuális szennyezés a

húsz évvel ezelőtti időkhöz képest. Egy gyerek napjának közel 90 százaléka virtuális térben telik, és egyre nehezebb odacsalni a játszótérre úgy, hogy ott csak aztalóságos világgal törődjön, és ne kezdje a telefonját nyomkodni. Egyre több olyan felkérést, ingert kapok, hogy játszótéremnek adjak virtuális hátteret: egy okostelefon-applikáció újabb játékokra irányítson. Ez nyilván izgalmas és érdekes lenne. Meg tudom érteni, magam sem vetem meg a digitális világot az ismert közösségi oldal felhasználójaként. Mégis azt mondom, az a küldetésem, hogy a gyerekekkel a valóságos, ötdimenziós világot ismeressem meg újra: ahol illatok vannak, szálla megy a kezébe, és ahol a társaddal nem egy elképzelt térben játszol, hanem megérintheted a kezét, megölelheted, birkózhatsz vele. Ezek fontos dolgok. Nem szabad elveszniük, mert az olyan, mintha elszorvadna egy embernek a teste, és csak az agya maradna meg.

› A magyar mesevilág, a te játszótérid helyhez kötöttek. Említetted, hogy külföldről is kaptál megbízást.

Három komoly játszótér készült külföldön eddig, kettő Spanyolországban, egy pedig Lengyelországban. Varsóban a Balassi Intézet ötlete nyomán a lengyel-magyar barátságunk állítottunk

egy játszótéret, Szent Lászlóval és Szent Kingával, és magyar huszárokkal, mert a lengyeleknél is volt huszárhagyomány. Krónikás táblák készültek a mesekerítés oldalába, ahol közös történelmünknek egy-egy pillanata olvasható lengyelül. Nagyon nagy sikere volt, a mai miniszter, akkor lengyel családügyi miniszter asszony nyitotta meg, a népzene pedig feleségemék biztosították. Azóta is barátságban vagyunk a lengyel zenészekkel, ez egy nagyon jól sikerült akció volt. Ezt a játszótéret is hóban, sárban kellett megcsinálni, mostoha időjárási körülmények között, mert amíg a papírmunka zajlott, addig persze jó idő volt, de akkor még nem lehetett elkezdni, mert a park még nem adott engedélyt az építkezésre. Hiába voltunk készen, nem tudtuk felállítani a játszótéret, csak már nyakig sárban, hóesésben. Ez így szokott lenni, de nem baj. A barcelonai játszótéret a nagykövet ötlete nyomán Tarlós István, Budapest előző főpolgármestere ajándékozta a városnak, de a barcelonai új városvezetés végül nem hívta meg az átadóra. Valójában nem is volt megnyitó, mert az ottani vezetés Magyarországot átminősítette fasiszta országgá. Ettől függetlenül gyönyörűen karbantartják, tavalyelőtt volt arra utam, és megnéztem.

▲ Benczúr kert, Budapest, 2017

„OLYAN SZÉP VÉGIGGONDOLNI REGGELENTE: AHHOZ, HOGY ÉLHESSÜNK, A NAPNAK RENDÜLETLENÜL KELL A FORRÓSÁGOT SUGÁROZNI A FÖLDNEK, A FÖLDNEK TÁNCOLNIA KELL KÖRÜLÖTTE, KÖRBE KELL MINKET VEGYEN EZ A FINOM, LANGYOS LEVEGŐ, A CSAPBÓL IHATÓ VÍZ KELL FOLYJON! MENNYI DOLOG TÖRTÉNIK ÉRTÜNK NAP MINT NAP! KÖSZÖNJÜK, ÉDES ISTENÜNK!” (Részlet Kő Boldizsár *Belső tárlat* című könyvéből)

› Mi a témája ennek a játszótérnek?

Talán éppen emiatt sem szerette az új városvezetés, mert a két ország közös történelmi pontjának, a nagy katalán királynak, I. Jakabnak állítottunk emléket. Katalónia legnagyobb és legerősebb időszakában ugyanis magyar feleséget választott a király magának, Szent Jolantát, aki spanyol nevén Violante de Julie. A magyar királyné az udvartartását is magával vitte, és ez a katalán zenére és gasztronómiára is hatással volt. Hét gyereket szült a királynak, az összes csatájába elkísérte őt, mindemellett a tanácsadója is volt, részt vett a hadi tanácsokon. Csodás asszony lehetett. Hálásak ezért nekünk a katalánok máig, de ezt a magyar hagyományban sem szokták említeni, kevesen tudják. Apósom beleásta magát ebbe a témakörbe, mert nagykövet volt, amíg nem ment nyugdíjba, és ő elég sokat tudott ezekről a dolgokról, sokat segített nekem a tervezésnél. A játszótér maga a katalán

öntudatra ébredésnek is momentuma lehetett volna, a korábbi spanyol városvezetés ennek különösen örült. Érdekes volt, hogy egy politikai akarat hívta életre ezt a játszótérrel. Mi drukoltunk az ő katalánságuknak, majd ezt az ünneplést egy másik politikai akarat lesöpörte. Azóta sajnos megszakadt a kapcsolatunk. Bár rendszeresen karbantartják, a felújításra való ajánlásaimat is rendre elutasítják. Csináltam még egy játszótérrel a Barcelonától 100 kilométerre lévő Montblanc nevű városkába. Ez volt az első külföldi munkám. Ellentétben a barcelonaival, ennek nagyon nagy sikere volt, Sárkányölő Szent Györgynek állított emléket. Egy gyönyörű dimbesdombos várost kell elképzelni, várjátékokkal, kosztümös felvonulásokkal, gyönyörű szűk utcácskákkal és erődfallal. A munka idejére a polgármestertől kaptunk egy erődtornyt, ami lakássá volt átalakítva, kandallóval meg borospincével. Itt laktunk majdnem egy hónapig, a

piacon vásároltunk, főztünk, miközben csináltuk a játszótérrel, és nagyon jól éreztük magunkat.

› Milyen jövőképed van, és ebben milyennek a jövőbeni játszótérideid?

Üzenetet kell vinni az emberek közé: ne féljete, ne izguljatok. Szerintem az emberek nagyon félnek: úgy viselkedünk, mintha nyulak lennénk egy rétisasokkal teli nagy réten, ahol mindenki ránk vadászik. Mindenki fél a munkája elvesztésétől, a családjának, az otthonának, a barátainak az elvesztésétől, a betegségektől, mindentől. Ezek a játszótérek, remélem, kicsit olyanok, mint Krúdy írásai: életigenlést, vidámságot visznek az életbe. Aki elmegy mellettük, és látja, hogy milyen színes minden, és hogy a gyerekek jókedvűen „törnek-zúznak”, esetleg arra gondol, hogy hát nem is olyan rossz ez az élet. Mert szerintem ez valahol belül dől el, mert biztos vagyok benne, hogy az az indiai, aki ott tiszta nyomorúságban meg-

születik, egész nap sorban áll az ivóvízért, lehet, hogy kevésbé fél, mint itt egy átlag értelmese pedagógus, akinek azért nem az éhezéstől kell félnie, hanem esetleg a kevesebb óraszámától – nem mindig arányos a félelem a valósággal. Jó lenne, ha az emberek egy kicsit mernének kiengedni, antidepresszáns helyett inkább egymással találkoznának többet, például játszótérekben.

születik, egész nap sorban áll az ivóvízért, lehet, hogy kevésbé fél, mint itt egy átlag értelmese pedagógus, akinek azért nem az éhezéstől kell félnie, hanem esetleg a kevesebb óraszámától – nem mindig arányos a félelem a valósággal. Jó lenne, ha az emberek egy kicsit mernének kiengedni, antidepresszáns helyett inkább egymással találkoznának többet, például játszótérekben.

› **Van egy életrajzi könyved. Hogyan született, miért írtad és kinek?**
A Kráter Könyvkiadó *Belső tárlat* c. sorozatához kértek fel arra, hogy írjak a játszótéri munkásságomról. Végül írtam erre a hívó szóra egy kis életrajzi könyvet. Csodálatos lehetőség volt, melynek folyamán a gyerekkorom és a szüleimmel kapcsolatos érzéseim is jobban a helyükre kerültek. Nagyon szép utazás volt. Bármilyen érdekes lehet. Szerintem bárkinek az életrajza tanulsággal járhat, olyan sokféle élet van, és olyan sokféle tanulság, hogy érdemes esetleg így végiggondolni a saját életünket is, hogy mik történtek benne.

› **Neked mi a tanulságod?**
Az a tanulságom, amit érzek, hogy minden emberben nagyon nagy kincsek vannak. Erre akkor jöttem rá, amikor együtt dolgoztam nagyon sokféle emberrel a játszótéres munkám kapcsán, sokféle ember vetődött körém. Általában senki nem volt korábban fával kapcsolatban, és mellettem kezdtek el megismerni ezt az anyagot. Minden embert biztatnék arra, hogy írja meg a saját történetét. Ha másképpen nem, akkor képzeletbeli unokának, vagy egy fiktív személynek mesélje el az ember a saját életét, mert ez nagyon jó kaland. Erre biztatnék minden embert, mert sokan nem hiszik el, milyen kincsek lakoznak benne.

Az írás címét Kő Pál könyvének bevezetőjéből kölcsönöztük.

FLYING ABOVE THE CLOUDS, EARTH-GREEN CAPE FLUTTERING BOLDIZSÁR KŐ, MAKER OF TALE-THEMED PLAYGROUNDS

With an experience of more than 20 years, Boldizsár Kő is a master of creating spaces of fable. Harkening back to the artisans guilds of old, he uses a unique set of solutions that is still compatible with cutting-edge European standards. Today, virtual pollution is a serious problem. Nearly 90 percent of children's day is spent in the virtual space. It is getting more and more difficult to lure them out to the playground, to get immersed into reality instead of obsessing about their smartphones. There are ever more requests that the playgrounds should have a virtual interface through smartphone apps that point to further games. He believes that his mission is to have the children rediscover the five-dimensional reality, where there are scents, a splinter might hurt their hands and where games involve real persons who can be touched, hugged or wrestled. Because these are important things that cannot be overlooked, similarly to the way we need to train both our body and our intellect.

▲ Fotó: Magyar Hírlap | Ficsor Márton

Főnt álltam a tetőn, a kémény mellett. Mutattam a kőművesnek, hogy rakja a téglát, hogyan legyen a kémény feje az éghez kapcsolódó. Valaki fölshólt, lejönnek-e, itt egy úr, aki kíváncsi az építészre. Fekete György volt az, 1984-ben. Érdeklődése olyan őszinte volt, hogy arcát megjegyeztem. Alkotásával már sokkal korábban találkoztam, Pécsen, az Uránvárosban – akkor még nem volt szabad így hívni, tehát Újmecekalján –, az Olympia étteremben. Ide gimnazista koromban ebédelni jártam minden nap. Gádos Lajos ikonikus épületének ő volt a belsőépítész tervezője, 1959-ben. Az enteriőr frissessége, eleganciája, újat kereső gondolatisága mélyen megragadott. Művét megjegyeztem.

Sokkal később mesélte nekem, nem panaszként, tényként, hogy sok száz munkája közül, amit belsőépítészként alkotott, mára egy sem maradt. Az Olympiát is szétverték.

Zalaegerszegen született, 1932-ben, református lelkészi családba. 1957-ben szerzett kiegészítő diplomát az Iparművészeti Főiskolán.

„Előtte – mellékesen – 1956 vérfoltos rádióostrom, nemzetőrség, fegyverletétel, menekülés, fogda, bujkálás, hallgatás...” – írja önéletrajzában.

1964-től önálló műtermet vezetett. Abban az időben az állami tervezőirodát elhagyni páratlan tett volt. Műtermében közintézmények belsőépítész tervei, a világ minden táján százharminc magyar kiállítás berendezésének, bútoroknak és tárgysorozatoknak a tervei születtek. A 60-as években a párt politikai vezetése igyekezett az országot jobb színben feltüntetni. Ehhez szükségük volt az alkotó emberek segítségére. Fekete így fogalmazott erről: „Részt vettem ebben a »tevékenységben« filmrendezők, költők, írók, színészek, természettudósok... Akik nem voltak sem párttagok, sem kommunisták, sem szocialisták, csak amit tudtak, arra szüksége volt a rendszernek. Bojtok a szocializmus ostorán. Mi tudtuk, hogy két Magyarország van. Van egy föld alatti is, és mi ahhoz tartoztunk, de szerettük volna, ha mi is részt vehettünk volna egy jobb országkép kialakításában.”

Kivette részét az ország szépítésében. Később a Török Pál utcai „kisképző” igazgatója lett. Több száz szakcikk írója, a környezetkultúráról szólóan hat tévésorozat szerkesztője és műsorvezetője volt. Rendszerváltó politikus, kultúrpolitikáért felelős helyettes államtitkár, a Nemzeti Kulturális Alap megalapítója és vezetője, majd országgyűlési képviselő. A soproni Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének első professzora. Az *Iparművészet* című folyóirat újr alapító főszerkesztője. Számtalan egyéni és csoportos kiállítása volt, könyveket, albumokat írt és adott ki, előadásokat tartott itthon és külföldön. Művelt irodalmat és képzőművészetet. Több díj kitüntetettje, a Nemzet Művésze.

A Magyar Művészeti Akadémia Egyesület, majd a köztestülettel alakult Akadémia első, majd haláláig tiszteletbeli elnöke. Művészetét magas szinten üzte.

A belsőépítész szerepét így fogalmazta meg egy szakmai összejövetelen:

„Belsőépítészet nélkül nincs építészet. Ez akkor is így van, ha egyes építészek nem így gondolják. És ennek következtében vannak beruházások, amelyek jelentős részében nem alkalmaztak belsőépítész. Ettől az adott tér befejezetlen, mivel nem ér el az emberi közelségbe, nem ér el az én 182 centiméteremig, hanem marad a saját téralkotó statikai és egyéb szerkezeti törvényei szerinti rideg tér, amiből érezhetően hiányzik valami. Ez nem a smink, vagy valami ehhez hasonló festék, hanem a belső tér megélésének hiánya. Ha meg kell határoznom, hogy mit értek belsőépítészet alatt, azt válaszolom, hogy sokkal egyszerűbb a dolog, mint sokan gondolják. Azt hiszik, hogy valamiféle hatalmas filozófiai fejtegetést kell előadni. Nem kell. Amióta építészet létezik a világon, az építész úgy gondolja, hogy ő olyasmit alkot, amibe bele kell tenni »bennünket«. A templomba például egy papot meg egy széket, az iskolába egy padot meg egy öltözőszekrényt, meg a portásfülkét, meg a tanári asztalt, és így tovább. Mi, belsőépítészek viszont úgy gondolkodunk, hogy én vagyok az, aki belül van, mindazt, amit az építész gondol, azt magunk köré tervezük, ezáltal mindjárt közelíti a 182 centiméterhez az építész hatalmas tere. Vagyis a belsőépítész tervezésnek vagy el kell jutnia az adott térbe való tárgyak saját megtervezéséig, vagy azok észszerű és okos megválogatásáig. Az építészeket nem készítik fel az alatt az ötéves képzés alatt még erre is, elég, ha a saját szakmája bonyolult feladataira elegendő ez az idő. Ugyanakkor olyan hatalmas változások vannak ma már az anyagok és a technológiák terén, legyen szó akár fizikai vagy kémiai jellegűekről, hogy nem az építész fogyatéka, ha nem ért a belsőépítészethez. Elég, ha a kontaktusteremtéshez ért, és ebben mindkét fél partnere egymásnak, annak érdekében, hogy az építészeti és a belsőépítészeti tennivalók arányait az épület funkciója és a megrendelő kívánsága közötti egyensúlyteremtés dönthesse el. (...)

Nekem ez az egész kicsit olyan, mint Shakespeare-nek mint drámaírónak a szerepe abban a drámában, amit ma rendeznek a Nemzeti Színházban. Ő megírta, de nem ő rendez. Van dramaturgja is, vezető színésze, meg van mellékszereplője és zenekara stb. A tisztességes feladatmegosztást jól kell elvégezni, nem lehet azon keresztül túlnézni. Mondom én, azzal a nagyon fontos megjegyzéssel, hogy tudok olyan építészekről, akik kifogástalan belsőépítész, és ez fordítva is lehetséges. De hát mondjon nekem bárki olyan művészeti ágat, amelynek a határát nem lépik át a zsenik. (...) A belsőépítész akár hozzányúl az architektúrához, és az az igazán jó helyzet, amikor a belsőépítész már benne van az építészeti koncepció kialakításában, gondolataival, ötleteivel, korrektúrájával, változtatási szándékaival, vagy éppen egyetértésével, és közösen alakítják a teret. Az nem nevezhető belsőépítészeti feladatnak, ha a ma oly gazdag kínálatú katalógusokból válogatja össze a megrendelő ízlését figyelembe véve valaki a berendezést, az szó szerint a lakberendező feladata.”

A fentiek szellemében alkotta az itt megemlített néhány különösen fontos belsőépítészeti művét: Pécsi Olympia étterem és cukrászda (1958–59); Pécsi Orvostudományi Egyetem új klinikája (1960–63); Kisbútor és használati tárgy sorozatok (1964–72); SZOT Szállók – Balatonlelle, Lillafüred, Siófok, Sopron, Bük (1968–83); Egry József Múzeum – Badacsony (1974); Nyíregyházi Megyei Művelődési Központ (építész: Bán Ferenc, 1980); Paksi Atomerőmű központi épülete (1986–87); Magyar Televízió híradóstúdiója (1988); Magyar Nemzeti Múzeum rekonstrukciója (1989); Agrobank-fiókok – Győr, Kecskemét, Pécs, Budapest, Szarvas, Baja, Szeged; Reök-palota (1988–90); Esztergomi Bazilika Kincstára (1987); Néprajzi Múzeum állandó kiállítása (1989) és még sok száz.

Fantasztikus energiával vetette bele magát a Makovecz Imre alapította Magyar Művészeti Akadémia köztestülettel alakításának feladatába. Meggyőződése, hogy ezt a munkát senki más nem tudta volna végrehajtani. Ő volt az alkalmas ember. Hitt a művészet közösségformáló és teremtő erejében, politikai képességei, széles ismeretségi köre birtokában tudta is, mit és hogyan kell tenni a magyar művészet érdekében. Az Akadémiának nem az a feladata, hogy megmondja, mi a művészet, hanem az, hogy biztosítsa a magyar művészek – határon innen és túl – szabad alkotótevékenységének feltételeit. Kiállítások, koncertek, konferenciák szervezésével, díjak és ösztöndíjak alapításával, a művészet nemzetformáló ereje segítségével. Irányításával épült föl ez a szervezet, megteremtve a működés szellemi és fizikai körülményeit. Közösségi ember volt: „Üzenem a szívémben oltott enyéimnek, véreimnek, társaimnak, barátaimnak, hogy tudom, sem a küzdelmeknek, sem a feloldásukra rendeltetett sikereknek nem volna esélye, értelme nélkülük. Önmagunknak élve csupán lapos semmittevésé silányulnak még a legjobb szándékú igyekezetek is” – írta az MMA alapításának idején.

Tele volt tervekkel. A Magyar Építészeti Múzeum már nem készülhetett el életében. Elindította az építését, megszerzte az ingatlant a faszori református templom mellett. Tavaly örökös sírhelyet vásárolt a templom kriptájában. „Örökre figyelni fogom a múzeum fejlődését a szomszédból!” – fenyegetett minket szarkasztikus humorával a közelmúltban. Hitt abban, hogy ez a múzeum a magyar építészek közös alkotása lesz. Megvalósítása most már csak ránk vár.

Pécs, 2020. április 17.

AZ ÉLET KÜZDELEM – HARCOLD MEG!

Fekete György [†]

A Magyar Művészet 2016/3-as számában megjelent cikk másodközlése, az MMA Kiadó engedélyével

„AZ ÉLHET CSAK,
KI KÉSZ A HARCRA,
A GYÁVA MIND
ALULMARAD.”

(Cocbus)

▼ Fekete György: Az idő mérhetetlen

Vajon elgondolkodtunk-e valaha azon, hogy a küzdelem szónak milyen feltűnő módon kettős értelmezése lehetséges? Nekem mindig az volt az érzésem, ha hallottam, olvastam, hogy benne a jó, a rossz, az igaz és az igaztalan, az érdemes és az érdemtelen Janus-arca néz vissza rám. Mire gondolkok? A hódítás véres sikeréért ugyanis kétségtelenül szörnyű küzdelemre küldi katonáit a zsoldosvezér. Keményen megküzdenek a záruk rafinált kódrendszerével a leleményes bankfosztogatók, szervezett küzdelemben élnek nap mint nap a kábítószerebandák, ipari titkok kémei a számítógépek vírusvariációit újra és újra szülik. Évszázadok óta halálos küzdelmet vívnak egymás ellen a maffiaszervezetek, és új világunk évtizedeiben a kapcsolati tőkéjük hamisságába kapaszkodó rablóprivatizálók.

Győzelem reményével indulnak a küzdőtérre számonkérhető kampányhazugságok, a nemzetárulás Nem-jei, a kétségbeesett Igen-ekkel.

Ugyanakkor életéért küzd az árvíz sodorta fuldokló, szépséges gólért a középcsatár, csecsemője láza ellen az ijedt kismama, jó jegyért a tehetséges kisdíák. Győzni szeretne a szenális film a fesztiválon, olimpiai reménység a stadion vörös salakján, belső küzdelmeit verses üzenetekkel verejtékezi ki a költő, és hatalmas küzdelmet vívnek a környezetet védők a fizikai-kémiai természetrombolás bűnös mohósága ellen.

A küzdés, erőfeszítés – úgy tűnik – önmagában még nem erény. Akkor miről szól a küzdelem?

A kétféle küzdés léte, minőségkülönbsége az egyik erkölcsi alapjainak teljes hiányáról, a másik az igazság-békesség-méltányosság-szeretet egymást feltételező és erősítő győzelemlétezéséről tanúskodik.

Cocbus egy írásában szigorú figyelemztetést ír le evvel kapcsolatban:

„az élhet csak, ki kész a harcra, a gyáva mind alulmarad”. Ebben a megállapításban az a tapasztalás fejeződik ki, hogy az élet – természeténél fogva – küzdelem jellegű. Erre fel kell készülni, eszközeit, szabályait kiművelni, és közmegegyezésen alapuló technikákkal gyakorolni. Akárcsak a sportban. Ha nincs így, akkor annak nemcsak elszenvedői, hanem előidézői is vagyunk. Nem árt, ha észreveszük ebben is szerepünket.

Blaga az előbbi idézetet toldja meg avval, hogy „a küzdelemből főképpen azok kerülnek ki győztesen, akik jobban szeretik a küzdelmet magánál a győzelemnél”. Mi magyarok tudjuk, hogy Madách már jóval korábban idéztetett hasonló szellemű mondatot Az ember tragédiájában magával az Úristennel: „Mondottam, ember: küzdj, és bízva bízzál!”.

És ehhez kapcsolódik az Úr korábbi szövege is: „Karod erős – szived emelkedett: / Végtelen a tér, mely munkára hív”.

A kétféle küzdelem azonos nyelvi kifejezésének, de ellentétes tartalmi voltának paradoxona ebben a madáchi idézetben

Fekete György: Életjelek ▶

oldódik fel, és kapja meg felfogható értelmét. Hiszen az egyik a rosszért, másik a jóért folyik. Cáfolhatatlanul.

A jóért folyó küzdelem az isteni megközelítéséért zajlik. Ez az a harc, az a harcmodor, amely célját nem a másik felet leigázó győzelemben hirdeti meg, hanem a bizakodás általi munkában rejlő mindennapi szépségért, boldogságért. Egészen biztosan ehhez kapjuk az „erős kart” és az „emelkedett szívet” a mindenkori születések meghatározó pillanataiban. Sőt a „végtelen teret” is fizikai és szellemi értelemben egyaránt, ami elég tág és feltarthatatlan ahhoz, hogy az idők végtelenségéig szabadon kalandozhassunk benne. Ám csak akkor, ha magunk is erősen akarjuk, és nem robbantjuk fel városainkat, égetjük el könyveinket, taroljuk le búzamezőinket, mielőtt utódaink utódai a világra sírhatnak magukat. Csupán a birkózás szenvedélye okán.

Dickens – egy eléggé ismert megállapításában – odáig megy el, hogy az emberi eszt mint ajándékot is a küzdelem eszközévé avatja, gondolom, teljes joggal. Ekképpen: „Nem azért jut valami okos dolog az ember eszébe, hogy aztán elássa. Azért jut eszébe, hogy hasznos dolgot műveljen vele. Magát az életet is azzal a feltétellel kapja az ember, hogy küzd érte az utolsó leheletéig.” Nagy igazság ez, különösen, ha azt tapasztaljuk, hogy a hasznos maga is nagy küzdelmet folytat a haszontalannal. Meg is látszik ez, ha gyakran vagyunk magunk legnagyobb ellenségei, például akkor, amikor – betegségeink esetén – saját gyógyulásunk ellen dolgozunk, vagy napi hatvan cigaretta csikkje füstölög abban a családi hamutartóban, amelyik mellett gyerekeink hat órát merednek a képernyőre.

Értelemszerűen nem mehetünk el a győzelem felemlítése mellett sem. Főképpen azért nem, mert általában csak velünk szemben állók feletti győzelmek esetén szoktunk rá szót vesztegetni. Mintha csupán saját tökéletességünk volna egyetlen oka sikereinknek, és személyes

akarataink tévedhetetlensége. E dologban is mondtak ki alapigazságokat. Peggy figyelemztetését érdemes is agyunkba vésni: „Legyőzni önmagunkat, ez az egyetlen valóságos, és az egyetlen tökéletes győzelem.” A gondolatmenetet folytatni is kell avval, hogy harcainkat és küzdelmeinket – bármiért – illik úgy kezdeni, hogy szigorú önvizsgálatot tartunk, érveinket kontrolláljuk, s ha elképzelésünk és akaratunk mérceje alacsony értéket mutat, küzdelmünknek új irányt szabunk.

Nem a küzdelemtől kell tehát lemondanunk, az előrejutás jobbító szándékairól, a segítség, a kitartás nemes ambícióiról, hanem a hamis feltételezésekről, az elfogultságról, a kicsinyes anyagiasságról és az érdemtelen győzelem álságos vágyakozásáról.

Sokan vélhetik, még többen észlelhetik, hogy az élet küzdelem jellege túlságosan fárasztó, időt rabló, hogy a harc nem lehet nemes, a győzelem ritkán összekovácsoló, sőt megosztó. Tagadhatatlan, gyakran van ez így. Ezért igaz is, nem is.

Igaz abban, hogy korunk a verseny és egyre gyakrabban az esztelen, sokak számára tempójában követhetetlen vészőfutások kora lett. Sokszor az elért eredmények se tudják igazán kifutni magukat. Idő előtt újabb és újabb változataikra cserélődnek a dolgok, mielőtt még céljukat megértenénk és ajándékaikat birtokba vehetnénk. A küzdelem ilyenkor válik teljesen öncélúvá, ám nem

úgy, ahogy Madách jósolta volt, hanem a zsoldosok és a rabszolgák életérzésére váltva. Lehet ez így tárgyakkal, eszmékkel, társakkal és körülményekkel is. Ez a gyorsuló küzdelem valóban nem sok jót ígér azoknak, akiknek a harc nem élet-elemük, akik nagyon megfáradtak, vagy szándékos befelé fordulásuk az ég felé vágyakozás induló gesztusa.

Akkor nem igaz azonban – de legalábbis kétséges –, ha annak a Flaubert-nak hiszünk, aki ezt a megjegyzést tette: „Az egyik fáradtság előzi a másikat.” A természettudomány is szolgál hasonló példával, amikor azt bizonyítja, hogy az az anyag, amelyik az egyik anyagra már telített, az a másikkra még lehet szabad.

Mire int Flaubert és figyelmeztet a kémiailag példát? Elsősorban arra, hogy a küzdelem nem lehet sodródás, s a legnagyobb elragadtatásban is jelen kell lennie a belőle való szabadulás szándékának és lehetőségének. Sohase szűkítsük le a madáchi „végtelen teret” annyira, hogy csak az egyetlen szellemi zóna foglyaivá váljunk. A könyv, a színpadi tér, a képernyő lehetőségei, a hangszerekből áradó tonális csodavilág, az eszmecserék kerekasztala, a tárgyakban, műtárgyakban testet öltött vizuális kozmosz mind-mind a küzdelmek szintereinek váltását kínálják. A természetben való elmerülés, a szemek fényeiben való fürdés, az Ige min-

den fontos kérdésre visszhangzó válaszai a valóságos és érdemes küzdelmek arzenálját kínálják. Azért is meg kell küzdeni, hogy a küzdőpályákat minél többször magunk választhassuk meg, a harc szabályainak alakításában részt vehessünk, tisztességét ellenőrizhessük, és győzelmeinket önként oszthassuk meg másokkal. Mert a becsületes küzdőnek mindig juttatni kell egy részt a győzelemből. A becstelen küzdő ezt elmarni szokta.

▼ Fekete György: Sylvia hegedűje

És ha legyőznek bennünket? – kaphatjuk a jogos kérdést. Ha nem gyávaság, lustaság, jellemtelenség volt a vereség oka, ha minden erőnket és képességünket belevetettük a küzdelembe, de jobbak voltak nálunk, és így maradtunk alul, akkor a győztesekkel szemben nem a vereség, hanem a versenyzés szépsége, gazdagsága, méltósága határozza meg szerepünket. Nem erőt von el a részvétel, hanem új erőre is serkenthet. Erről szól a „bízza bizzál” bátorítása az isteni üzenetnek. Érdekes emlékeim vannak a versmondó versenyekről, tanulságuk némileg ideillik.

Számomra sohasem az volt az első, aki „szebben szavalt”. Hanem az, akiről tudtam, hogy több verset tud, s ha botladozott is a nyelve, valahogy igazabban botlott meg. Így vannak győztesek, és erkölcsi győztesek. Az én favoritom az utóbbi. Jó, ha a két kategória fedi egymást, de ez ritka, mint a fehér holló. Aki pedig hisz, hisz abban, hogy az élet mint egyetlen küzdelemsorozat létezik, és a győzelmet jelentő bíráskodás jó kezekben van, mert nem a miénkben, az azt is tudja, hogy a küzdelem-győzelem-vereség logikai hármasa igazságosan fog kiegyenlítődni, amikor cselekedeteik súlya mérlegre kerül. Elkerülhetetlenül.

„LEGYŐZNI ÖNMAGUNKAT,
EZ AZ EGYETLEN VALÓSÁGOS,
ÉS AZ EGYETLEN TÖKÉLETES
GYŐZELEM.” (Peguy)

KŐ PÁL (1941–2020) SZOBRÁSZMŰVÉSZ

▲ Forrás: MMA

Lapzártánk után érkezett a hír: 79 éves korában elhunyt Kő Pál szobrászművész, tanár, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a Nemzet Művésze. Kő Pál egyszerre volt a szobrászművészetben modern újító, és több ezer éves kézműveshagyományok virtuóz folytatója. „Lujos mester” a 20. század végi magyar szobrászat posztmodern vonulatába tartozott, faragott fát és követ, öntött bronzot, megformált és égetett terrakottát, felhasznált szokatlan matériákat – szőrt, bőrt, posztót, csontot stb. –, ötvözött különféle anyagokat, beépített kompozíciójába talált tárgyakat, egy-egy alakját valódi ruhadarabokkal öltöztette fel. Hasonlóképpen változatos műveinek, körplasztikáinak és domborműveinek, érmeinek, szálkás rajzainak tematikai

tára: paraszthalakok, történelmi személyiségek, királyok és utcaseprők, költők, szentek, művészkortársak, népmesei alakok öltének testet önállóan, vagy balladisztikus, mesészerű, nosztalgikus atmoszférát sugárzó jelenetek szereplőiként. Életművében a királyok, uralkodók, hadvezérek emlékművei mellett a magyar kultúra és tudomány, és elsősorban a magyar irodalom kimagasló jelentőségű alkotóinak portrészobrai alkotnak fontos műegyüttest. Munkásságát élete során számos díjjal jutalmazták, ezek közül a legfontosabbak az 1975-ös Munkácsy-díj, a 2011-ben kapott Kossuth-díj, 2016-ban a Magyar Örökség díjazottja, majd a Nemzet Művésze cím (2014) kitüntetését. Wehner Tibor Kő Pálról szóló monográfiája 2013-ban jelent meg.

◀ Szent István-szobor, Budapest, Gellért-hegy, 2001
Forrás: Wikipedia

Radványi György DLA
(1949–2020)

Nagy Tamás DLA
(1951–2020)

Lapzártánk után érkezett a szomorú hír, hogy elhunyt Radványi György, Ybl Miklós-díjas építész, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár, valamint Nagy Tamás DLA Ybl- és Prima díjas építész, a MOME egykori tanszékvezetője, egyetemi tanár. Róluk a következő lapszám-ban emlékezünk meg.

TURÁNYI GÁBOR (1948–2020)

A DERŰ ÉPÍTÉSZETE

Turi Attila

76

▲ Fotó: Lugosi Lugo László | MMA

Az alapállásban, a világhoz való viszonyulásában kétfajta építészterő működik: az újat teremtő akarat és a befogadó, szemlélődő magatartás, a szelídség, vagy a megértő alázat. A kettő – elvben vegyíthetetlen – elegye az építészet, a művészet hajtóereje és muníciója. S hogy mikor, hol, milyen helyzetben melyikből mennyi jut: ez a nagy kérdés, az arány aranyszabálya, s ha jó a vegyítés: mint tornában a helyes testtartás, létrejön a kellő lélektartás. Mi kell ehhez? Turányitól megtanulhattuk: derős szemlélet, mert a derű mint a lélek állapota tesz alkalmassá bennünket arra, hogy felülemelkedjünk a hétköznapokon, hogy a horizont táguljon, a lélek nyíljon, s megjelenjen a legfőbb megismerő erő: a szeretet, mely felfedi a tárgyak, lények, emberek és történések sajátos belső fényét.

„A LEGKISEBB DOLOG IS
AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGNAK SZÓL”

– fogalmaz egy beszélgetésben. Nem volt építész-műszaki dinasztia tagja, a festőművész nagymama képei is inkább mint hangulat hatottak rá. Az aranyfényben úszó gyerekkor, a balatonszéplaki ház, a család adja meg számára az alaphangot – egy életen át. Építész lesz, mérnök lesz egy tisztes szakma reményében a 70-es évek közepén. Jurcsik Károly műtermében kezd dolgozni, amely sziget a tömeges lakásépítés betontengerében. Itt ismeri meg a mesteren keresztül a másik modern világát, s tesz rá hatást Sigurd Leverentz építészete: a fal élővilága,

▲ Országos Erdészeti Információs Központ, Budapest, 1998

a részletek rejtett élete, a mesterség becsülete. „Nekem sokkal izgalmasabb a kalandozás, a mindig mást csinálni, kísérletezni, kockáztatni, amiből aztán milyen kerek egész jön ki a végére – bevallom, engem ez nem is nagyon foglalkoztat.”¹ Munkáiba előszeretettel vonta be tanítványait és a helyzet adta társakat. Így tett a herendi Porcelán Manufaktúra ikonikus épületénél, amikor beszédes falát a gyár dolgozói és Schrammel Imre által megformált téglalakkal, lelkes ornamentikával ötvözte. Sajátos, erős helyteremtő képességgel rendelkezett, s idegenkedett a stílusba zárt világától, de munkáit áthatotta a helyhez és helyzethez való idomulás, az egyedi, közösségteremtő válasz megadása, az üzenetes építészeti gesztusa. „Minden megbízásnál – szinte anélkül, hogy tudnám a részleteket, hogy tudnám a feladat apró csínját-bínját – egy vízió, egy első gondolat fölbukkan bennem, és azután loholok, vagy úgy is mondhatnám, hogy könnyű dolgom van, mert utána azt már csak le kell rajzolni.”¹

Épületeit – legyenek azok különböző környezetben – áthatotta a helyvel való azonosulásból eredeztethető válasz, melynek alaphangulata a Méltóság. A Méltóság, avagy egyszerűbben az elegancia, mely Makovecz Imre szerint tartalma mindannak, mit ebből a földi vendégségből továbbvihetünk. A poétikus érzékenység és a szerény elrejtőzés az anyagok, struktúrák, szerkezetek, felületek, részletek harmóniájában jelent meg állandóan kísérletező munkásságában. Nem az expresszív kifejezőmódon közvetítette üzeneteit, de az építészet archetipikus alapelemeit használta a helyhez és az üzenet-höz megfelelően házához. Mert házai üzennek, nem a pillanatnyi harsány „üzenetekkel”, hanem a genius loci nyelvén, a kor szellemének – befogadóképességének – nyelvén. Egy sajátos, egyedi nyelven, melyben arányosan jelenik meg a játékosság és a szigor, a poétikus ihletettség és a hétköznapok praktikuma, a több nézőpontú, de

▲ Porcelánium, Herend, 1997

mindenképpen felemelő párbeszéd lehetősége. Üzenetes, ahogy társairól, az építés szereplőiről szól: „A bízalom, a hit szárnyakat ad, s ebből sokkal több lesz, mint amit az építész tud.”¹ Életműve nem taglalható oktatói, tanítói tevékenysége nélkül, melynek alapállását, hangulatát ugyanez a derős szemlélet hatotta át. A mester-tanítvány szemléletet, tapasztalatátadást, a személyes kapcsolaton alapuló megismerést szem előtt tartva tanított a Műegyetem Középülettervező Tan-székén, az Iparművészeti Főiskolán, a MOME-n, a SZIE Ybl-főiskolán. Munkái példamutatók a magyar építészek számára, s mi sem mutatja ezt jobban, mint egyik első épületének, a badacsonytomaji Oktatási és Üdül-őépületnek (1983), majd a visegrádi Erdei Iskolának (1996) ma is érzékelhető frissessége. Szándékosan két nehéz sorsú épületet említek, melynél az idő patinázta, és nem elhasznált házait, melyek együtt tudtak élni a megváltozott helyzettel, idomulni tudtak az élethez. De ugyanígy említhetjük az újlaki plébániatemplom hittantermét (1987), az Országos Erdészeti Információs Központot (1998), vagy az újabb

épületeket, a Kopaszi-gát nagy ívű revitalizációját (2007), a Sportmax2 szabadidőközpont (2008) épületét, vagy a városi kontextusban helytálló Novotel Danubie (2006) Szállót. 2004-ben új irodát alapított Turányi Bencével. Innen kezdve munkáikban összeforrott apa és fia tervezői gyakorlata. Munkáját már pályája korai szakaszában, 1984-ben Ybl-díjjal ismerték el, 1997-ben, majd fiával 2010-ben Pro Architectura díjat kapott, 2011-ben Prima Primissima díjjal tüntették ki. 2011-től a Széchenyi Művészeti Akadémia, 2013-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja volt.

E sorokkal búcsúzunk az *Országépítő* és a Kós Károly Egyesülés nevében barátunktól, a derős építészről, Turányi Gábortól.

¹ A dialógus építészete. MMA portréfilm, 2019. Rendező: Karácsony Sándor.

77

Kuli László: Requiem a Ciprusért

A mocsárciprus egy árvíz- és belvíztűrő tülevélű fafajta, melyet Észak-Amerikából telepítettek be Magyarországra lelkes botanikusok, arisztokraták. Így volt ez Szarvas város esetében is, ahol a szarvasi arborétum fő látványosságai a Körösholtág partján növekedő mocsárciprusok, melyeket az arborétum alapítója, **gróf Bolza Pál** honosított meg e területen. A Kecskemét felől Szarvasra érkezőket e védett facsoportok köszöntik, a holtág túlsó partján a Bolza-kastély és a vízbe állított Millenniumi Emlékmű megvilágított oszlopa teszi teljessé az idilli képet. A festői városkapu másik fontos épített eleme volt a **Csete György** (1937–2016) építőművész által tervezett, 1985-ben épült Ciprus csárda. Sajnos csak volt.

A csárda Csete hajlításból eredő formakísérleteinek egyik fontos épülete, mely a balatonszentgyörgyi Gulya csárda előképének volt tekinthető a mester munkásságában. A tengelyes és centrális szimmetriára szerkesztett egyszerű, de hatásos épületforma, jellegzetes földig eresztett tetővel mesterien illeszkedett a vízpart természeti és épített mikrokozmoszához. A földbe futó tetőelemek a mocsári ciprusok erőteljes támasztógyökereire utaltak. Csete klasszikus értelemben vett organikus építészeti felfogásának jeleként, melyet így magyarázott: „A szerves építészeti alkotásai a hajlék szavunk analógiájára szerveződnek, nyilván nem mind, de a több-

ségük igen. Ilyen az ősi pentaton dallam képlete is: emelkedő-ereszkedő. Olyan, mint egy domb, vagy egy szénakazal. Porból van és porrá lesz, hogy bibliai hasonlatot mondjak. Ki állíthatja azt, hogy egy új hajlék a megszokott »házhoz« (falak és azon egy tető) hasonlítson, és ne egy fához vagy körakáshoz?”

A területet megvásároló vállalkozás már nem tartotta érdemesnek arra az épületet, hogy azt átalakítva, felújítva és kibővítve valósítsa meg üzleti terveit, ezért a Ciprus csárdát elbontotta. Helyén neves építésiroda teheti le sokadik „innovatív” és „érzékenyen reflektáló” üvegkockáját a szarvasiak és a békési várost szerető emberek nagy bánatára. Szomorúnak tartom, hogy a „kreativitást” oly nagy becsben tartó építészszakma, amely aláírásgyűjtésbe kezd egy világörökségi területen elbontásra ítélt, a laikusok által közutálatnak örvendő ipari épület védelmében, fel sem szisszent a szarvasi beruházás hallatán, és a bontási szándék semmiféle ellenállásba nem ütközött. A laikusok egy részét el lehet ugyan ringatni az olyan érvekkel, hogy „nem rentábilis az épület megmentése”, és az új épület „jövőbe mutató és sokkal energiatudatosabb”, de legalább nekünk lehetett volna egy-két öszinte és józan szavunk.

Az ősi ciprusok csak állnak és növekednek tovább, az égig. Ez a harmincöt év nekik semmi. Csodálkozva nézik a változásokat maguk körül a nyomulni piacvezető cég terveinek biodiszipleiként. Egyelőre még hasznos hoznak. Maradhatnak.

Építészeti OSSKÁR-díj 2020 Pályázati felhívás

Osskó Judit Ybl-díjas és Prima Primissima díjas építész, televíziós szerkesztő és férje, **Tokár György** (1933–2019) Ybl-díjas, Prima díjas építész építészeti díj alapítását határozták el, amelyet kettőjük nevének összekapcsolásával – OSSKÓ és TOKÁR – *Építészeti OSSKÁR-díjra* kereszteltek. A díjat idén adják át először, melyre országos, nyílt és nyilvános pályázat került meghirdetésre. Osskó Judit az Országos Főépítési Kollégiumot (OFK) kérte fel, hogy az egész országot behálózó szervezet legyen elvi támasza, segítője a kezdeményezésnek, hogy minél szélesebb körből kerülhessenek ki a díjazásra beküldött alkotások.

Olyan új építészeti alkotásokat, együtteseket várnak a pályázatra, amelyek illeszkednek a település, a táj szelleméhez, rendezik, és nem zaklatják tovább meglévő természeti és épített környezetünket. Olyan kiemelkedő színvonalú műveket kívánnak díjazni, amelyekben a vezető szerepet a humánus, a harmonia és a minőség képviseli. A beküldött épületeket, együtteseket ezért tágabb környezetükkel együtt értékelik, hiszen a díj odaítélésének legfontosabb szempontja, hogy az új létesítmény szerves része legyen az adott település táji és épített környezetének.

Építész tervezők Magyarország területén megépült és 2017. január 1. után átadott épülettel pályázhatnak 2020. szeptember 28-ig.

A díj: bruttó 1 000 000 Ft

A pályaművek beadása:

2020. június 8.–2020. szeptember 28.

Eredményhirdetés és díjkiosztás:

2020. november 18.

A pályázat beküldése és kapcsolat:

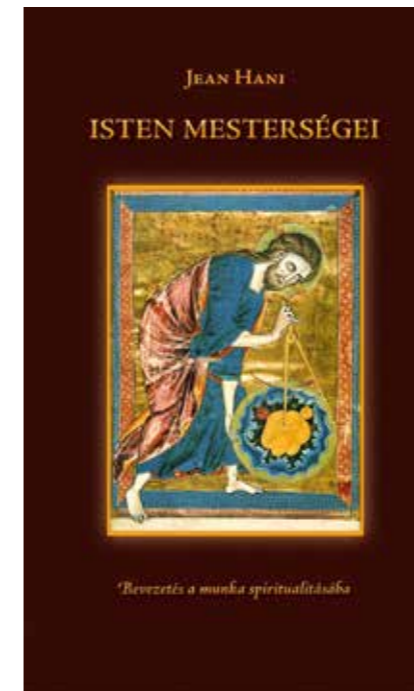
osskar@foepiteszek.hu

Részletes kiírás és további információk:

www.foepiteszek.hu/osskar-dij

◀ Fotó: Bakula János

Jean Hani: Isten mesterségei

Az első olvasatra provokatívnak tűnő cím alatt egy nagyszerű tanulmánykötetet adott ki a Sursum Kiadó. Az amiens-i egyetem professzora, Jean Hani (1917–2012) ebben a művében a munka spiritualitására irányítja figyelmünket, ami a felfokozott cselekvőképességben vergődő modern világban igazi hiánypótló műnek bizonyul. Az állandó hangzavar és szünni nem akaró kényszermozgások helyett belső szemlélődés útján pillanthatunk rá Istenre mint írnokra, orvosra, harcosra, fazekasra, takácsra, építőmesterre, ácsra, pásztorra, tengerészre, halászra, vadászra, kertészre, földművesre és szőlősgazdára. E tanulságos szemlélődés segíthet abban, hogy mindennapi alkotótevékenységünkben is a Mindent-adó cselekvésének archetípusát vegyük birtokba,

mert – ahogy a szerző is indokolja az összefüggések feltárásának szükségességét – „a mesterségek gyakorlása folyamatos teremtés, következképpen archetípusa Istenben, az isteni tevékenységben található. Ezért helyénvaló a különböző mesterségeket Istennel összefüggésbe hozni, és az igazat megvallva szükségszerű is, lévén ez az egyetlen módja annak, hogy helyesen fogjuk fel és gyakoroljuk azokat.” Mivel az építészet külön fejezetben is kiemelte a szerző figyelmét, ez a mű szinte kötelező olvasmány azoknak, akik nem csak gazdasági hasznosító dizájn-tevékenységnek fogják fel szakmáikat.

Kuli László

Kiadó: Sursum Kiadó

Megjelenés: 2017

Fordította: Kocsi Lajos

Terjedelem: 166 oldal

Turi Attila

Turi Attila építész munkássága több, egymásba fonódó szálból áll, melyek között jelentős alkotások sora éppen úgy megtalálható, mint a főépítési és a közösségi szolgálat. Vannak történetek, amelyek csomóponttá sűrűsödnek egy korántsem lezárt, immár 33 éves pályán: különböző léptékű és funkciójú épületek, eredmények és tanulságok sorakoznak sajátos egységben. Mind-ez a mester, Makovecz Imre, és az ő iniciatívájára máig erős közösséget alkotó társak kísérik, akik nélkül nem születhetett volna alkotás, de szolgálat sem. A kötet **Dénes Eszter** szerkesztésében e csomópontok mentén, gazdag képanyaggal és az alkotó saját írásait beemelve, témák szerint tárja elénk a tanítvány önálló építészeti világát, mely nem formailag, hanem belső mozgatóerőiben rokon mesterének építészeti világgal. Turi Attila „hely-es” és „kor-szerű”, élhető építészetről, mely az organikus gondolkodás napjainkra átemelhető maximumát adja, **Erhardt Gábor** bevezető tanulmánya ad pontos és átfogó elemzést.

Kiadó: Kós Károly Alapítvány, Turi Attila

Grafikus: Vízvárdi András | Fotó: Dénes György

Megjelenés: 2020

Terjedelem: 316 oldal

Kapható a Libri és a Lira boltjaiban,

valamint a FUGA Budapesti Építészeti Központban

Buella Mónika [1966]

Táj- és kertépítész, településrendezési és tájrendezési vezető tervező (KE, 1990), környezetvédelmi szakmérnök (BME, 1997). A Pagony Táj- és Kertépítész Iroda társalapítója, 1990-től 2006-ig munkatársa. 2007-ben alapította Fekete Annával a Tájrajz Tájépítész Irodát, amely a Kós Károly Egyesülés tagja. A *Szabad Gondolat* folyóirat felelős szerkesztője. Számos ismeretterjesztő film, illetve sorozat szerkesztője, rendezője.

Csóka Balázs DLA [1979]

Építész (BME, 2005), Kós Károly Egyesülés Vándoriskola (2014). Mesterei: Litkei Tamás, Turi Attila, Salamin Ferenc. Budajenő főépítész (2015–2017), 2018-tól Zichyújfalu főépítész, az Év vályogháza díj (2013) birtokosa, az *Országépítő* folyóirat szerkesztője. Pro Architectura díj (2018). Az MMA ösztöndíjprogram résztvevője.

Dénes Eszter [1978]

Építész, BME Építészmérnöki Kar (2012), PPKE BTK francia szak. A DNS-Műterem társalapítója, 2013-tól az *Országépítő* felelős szerkesztője. Rendszeresen publikál építészeti témában különböző folyóiratokban és online felületeken. Pro Architectura díj (2016). A tervezési munkák mellett több mint 15 *Településképi Arculati Kézikönyv* társszerzője, szerkesztője, a Dévényi-monográfia szerzője, a Turi Attila-könyv társszerzője és szerkesztője.

Dévényi Sándor habil. DLA [1948]

Kossuth-díjas építész (1999), akadémikus (MMA), a Nemzet Művésze (2017). BME (1973), műemlékvédelmi szakmérnöki képzés (1978–80), MÉSZ Mesteriskola (1980–82). Munkahelyek: Iparterv (1973–75), Baranyaterv (1975–80), Pécsiterv

(1980–87), Pécsi Építész Iroda Kisszövetkezet (1988–91), Dévényi és Társa Építész Kft. (1991–). A Kós Károly Egyesülés alapító tagja, 2009-től igazgatója, a PTE habil. egyetemi tanára. A Magyar Művészeti Akadémia alelnöke (2014–2017), az *Országépítő* folyóirat főszerkesztője (2013–).

Erhardt Gábor [1974]

1998-ban diplomázott a BME Építészmérnöki Karán, majd a Kós Károly Egyesülés vándorépítészé volt. 2002 óta az AXIS Építésziroda Kft. munkatársa. Tervezési munkái (új borászati épületek építése, műemléki épületek felújítása) Tokaj-Hegyaljához kötik. 2012-ben az AXIS tagjaként Kós Károly-díjat kapott. Több építészeti témájú publikációja jelent meg a *Magyar Építőművészet*, a *Barbárát Magazin* és az *Országépítő* folyóiratban. Az *orszagepito.net* szerkesztője. Az MMA ösztöndíjprogram résztvevője.

Ertsey Attila [1961]

Építész, vezető tervező. BME (1985). 1986-tól 1989-ig a TTI tervezője, 1989-ben többmagával megalapítja a KÖR Építész Stúdiót. A Dunatáj Tájvédelmi Egyesület, majd a Duna Kör, jelenleg a Duna Charta tagja. A Kós Károly Alapítvány és a Nádasdy Alapítvány elnöke, a Magyar Építész Kamara alelnöke (2009–13). 1998–2018 közt a *Szabad Gondolat* folyóirat szerkesztőbizottsági tagja. Az Élőlánc Magyarországi ökopárt elnökségi tagja. 2009-től 2012-ig Borszék főépítész. A 2015-ös milánói expó magyar pavilon tervezője, Herczeg Ágnessel és Sárkány Sándorral. 2017-ben jelenik meg Medgyasszay Péterrel közös könyve, *Fenntartható építészet* címmel (TERC). 2018-ban G. Ekler Ágnessel és Zajti Ferencsel megalapítja az *Európai Közép* c. lapot, melynek főszerkesztője.

Salamin Krisztina [1974]

Építész, szociológus. 1997-ben diplomázott településmérnökként (JPTE-PMMFK), 2001-ben terület- és településfejlesztés szakirányon szerzett szociológus diplomát (ELTE BTK), majd 2004-ben az ELTE Jogi Továbbképző Intézetében jogi szakokleveles mérnökként végzett. Jelenleg az *Országépítő* folyóirat titkára.

Terdik Bálint [1978]

Építész, BME Építészmérnöki Kar (2003), Kós Károly Egyesülés Vándoriskola (2009). Mesterei: Kőszeghy Attila, Sáros László, Turi Attila, Salamin Ferenc és Makovecz Imre. 2006-tól a Triskell Kft. munkatársa. Az *Országépítő* folyóirat szerkesztője, Pro Architectura díj (2019).

Turi Attila [1959]

Ybl-díjas építész (2003), BME Építészmérnöki Kar (1985). Az Idol Gmk. (1985–87), a MAKONA (1987–90) munkatársa, a Triskell Kft. társalapítója (1990–). Budakalász (1995–2019), Devecser (2010–2012) főépítész. A Magyar Építész Kamara alelnöke, az MMA Építőművészeti Tagozat vezetője. Az MMA rendes tagja (2012). Főépítési Életműdíj (2019).

Zsigmond László [1959]

Ybl-díjas építész. 1983-ban diplomázott a BME Építészmérnöki Karán. 1987-től 1990-ig a Makona munkatársa, 1990-től a Kvadrum Építésziroda vezetője. A Kós Károly Egyesülés társigazgatója, Veresegyház, Rácalmás és Mátészalka főépítész. A Széchenyi István Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja.

1119 Budapest, Bárfai utca 34. | Infóvonal: 1/464-7030 | www.wienerberger.hu

Kerámia építőanyagok a Wienerberger csoporttól

Innovatív Porotherm okostéglák, falazóelemek, hanggátló téglák, áthidalók, kerámia födémrendszer, valamint minőségi Tondach kerámia tetőcserepek és rendszermegoldások.

A LAPOT TERJESZTIK:

Éghajlat Könyves Kávészó [1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.]

Fehérlófia Könyvesbolt [1084 Bp., József u. 8.]

FUGA Budapesti Építészeti Központ [1052 Bp., Petőfi Sándor u. 5.]

Gondolat Kiadói Kör [1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16.]

Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. [1061 Bp., Andrásy út 45.]

LAPKER Zrt. [1097 Bp., Táblás u. 32.]

Lira Könyv Zrt., Szakkönyvárúháza [1065 Bp., Nagymező utca 43.]

Lyra Könyvesház Kft. [2600 Vác, Piac u. 1.]

Könyvtárellátó Nonprofit Kft. [1134 Budapest, Váci út 19.]

Magyar Építőművészek Szövetsége [1088 Bp., Űtpacsirta u. 2.]

Országos Széchényi Könyvtár

Püski Kiadó Kft. [1013 Bp., Krisztina körút 26.]

Ráday Könyvesház [1092 Bp., Ráday u. 27.]

SZKITA Nagykereskedés [1063 Bp., Szondi u. 60.]

Vince Kiadó, Műcsarnok Könyvesbolt

[1146 Bp., Dózsa György út 37.]

A Kós Károly Egyesülés örökös tagjai:

Kálmán István | † Kampis Miklós | † Makovecz Imre

Cégek:

Archevil Kft. | AXIS Építész Iroda Kft. | BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft.

BODONYI Építész Kft. | CompArt Kft. | Csíky és Társa Beruházásszervező Kkt. | DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉSZ Kft. |

GOMÉP Kft. | Györi István | Hayde Tibor/NRZST Kft. | KOMÁRY Építő Kft. | KÖR ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ Kft. |

KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. | KVADRUM Építész Kft. | Litkei Építésziroda Kft. | MAKONA

Építész Tervező és Vállalkozó Kft. | Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. | MÉRMŰ 87 Építészeti

és Geodéziai Kft. | OPEION Kft. | PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. | Pallér 2 Kft. | PARALEL Építésziroda Kft. |

SÁROS és Társa Építésziroda Bt. | TÁJRAJZ Tájépítész Bt. | TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és

Szolgáltató Kft. | UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. | Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft.

Egyéni tagok:

Balogh Levente | Bodonyi Csaba | Bogos Ernő | Ekler Károly | Eszenyi Ákos | Esztáry Győző | Farkas Miklós | Fülöp Tibor

† Gerle János | Györi István | Hayde Tibor | Komáromy Tamás | Kuli László | Litkei Tamás György | Márton László Attila

Müller Csaba | Papp Vilmos

Örökös tiszteletbeli tagok: † Dr. Simcha Yom-Tov | † Kund Ferenc | Kund Ferencné | Pap Gábor

Támogatók: Arker Stúdió Kft., Farkas Építésziroda

Kültéri és beltéri nyílászárók igényes alapanyagokból, korszerű gyártástechnológiával, szakszerű beépítéssel. Egyéni igények alapján készített bútorok, lépcsők. Különleges belsőépítészeti kialakítás egy kézben.

SŐREGI MESTER KFT.

Kartal, Kodály Zoltán u. 29. | +36 (28) 439-463, +36 (30) 934-3011 | info@soregimester.hu

www.soregimester.hu

ÉPKOMPLEX Kft.

ÉPÍTŐIPARI GENERÁLKIVITELEZÉS

2100 Gödöllő, Rét u. 37.

Tel/fax: +36 (28) 420-995

epkomplex@epkomplex.hu

BIOKAY

www.valyogvakolat.hu • +36-70-3639868 • p.biro@biobaushop.hu

Szenvedélyünk az egészséges, környezettudatos építés! Ennek szellemében kutatunk és fejlesztünk olyan biológia megoldásokat melyek megfelelnek a mai kor elvárásaink és választ adnak korunk építészeti kihívásaira.

Építőanyagaink ökológiai lábnyoma rendkívül jó, legtöbbjük komposztálható vagy teljes mértékben újrahasznosítható. Fő profilunk a vályog építőanyagok gyártása és természetes hőszigetelések forgalmazása: **vályogvakolatok gyártása, színes vályog nemesvakolatok, modern vályog szárazépítészet.** Több mint egy évtizedes nemzetközi tapasztalattal, épületbiológiai tanácsadással állunk ügyfeleink rendelkezésére!

OLVASSA BE AZ ALÁBBI QR KÓDOT OKOSTELEFONJÁN ÉS ELÉRHETVÉ VÁLIK 2019-ES DIGITÁLIS TERMÉKKATALÓGUSUNK!

SOKON Építőipari és Kereskedelmi Kft.

2484 Agárd, Széchenyi úti pavilon sor,
telephely: 8095 Pákozdi, Dinnyési út 6.
tel.: +36 22 579 000 • fax.: +36 22 579 001
e-mail: sokon@t-online.hu • www.sokon.hu

A makói termál- és gyógyfürdő épületének rétegelt ragasztott fa elemeit gyártottuk, és az Egyesülés felügyelete mellett végeztük a szerkezet szerelési munkáit.

Szabó Tamás asztalosmester

PERBALABLA

igényes fa nyílászárók, háromrétegű üvegezéssel, műemléki épületekre, családi házakra, passzív házakra

2074 Perbál, Fő út 70. | tel: +36 (26) 370-280, +36 (20) 385-3187
perbalablak@t-online.hu | www.perbalablak.hu

MUDRI LÁSZLÓ
ENTERIÖR ÉS ÉPÜLETFOTÓS

WWW.MUDRIPHOTOS.COM

Játszható terek... kaland, élmény, kihívás...

Ilona-malom Műhely Bt.

H-8294 Kapolcs Kültelek 1. tel: +36 70 941 1143
muhely@ilonamalom.hu www.ilonamalom.hu

Új kapolcsi telephelyünkön kibővült kapacitással, egyedi kötélhalogyártó technológiával állunk rendelkezésükre.

.MŰHELY.
Ilona Malom

KRIZSANYIK ÉS TÁRSA KFT. EGYEDI NYÍLÁSZÁRÓK GYÁRTÁSA

2173 Kartal, Hunyadi út 24/b
Telefon/fax: +36 (28) 437-564 | Mobil: +36 (30)960-3030
E-mail: janos@krizsanyikkft.hu

Homlokzati
hőszigetelő
rendszerek

Glejtanyagok
és vékony-
vakolatok

CUPA PIZARRAS

The world leader in natural slate

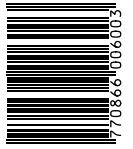
www.termespala.hu

Tető Horn Terméspala Forgalmazó és Kivitelező Kft.
8230 Balatonfüred, Ady E. u. 10.
Tel: +36 20939 4379
tetohorn@tetohorn.hu

tetőhorn

20002

9 770866 006003

800 HUF